

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ:

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У НОМЕРІ:

- СУСПІЛЬНА ДУМКА

- ∨ *Конституція та війна*

- ∨ *Деокупація. Децентралізація. Крим*

- ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

- ∨ *Крах довіри – глобальна проблема*

№ 6 червень 2023

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:**

**ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ
№ 6 (109) 2023**

(01 червня -30 червня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРЬ»

Редакційна колегія:

Л. Дубровіна, член-кореспондент НАН України, генеральний директор НБУВ
(головний редактор);

Ю. Половинчак, керівник НЮБ (заступник головного редактора);
Н. Іванова, зав. аналітично-прогностичного відділу НЮБ;
В. Бондаренко, ст. наук. співроб. НЮБ

Заснований у 2014 році
Видається один раз на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання
можна ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

ПОДІЯ

День Конституції України	5
День Конституції: старовинна історія державного документа, який вперше уклали в Україні.....	6

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

8

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ.....

15

СУСПІЛЬНА ДУМКА

<i>В. Кістяник</i> , Українська правда: Конституція України є джерелом обов'язків держави.....	17
<i>В. Хрипун</i> , Судово-юридична газета: Що буде далі з Великою Палатою Верховного Суду: криза довіри, проблеми та перспективи	20
<i>Н. Мамченко</i> , Судово-юридична газета: Венеційська комісія вважає рецептом від олігархізації судову реформу, а заборону олігархам фінансувати виборчі кампанії – недемократичною	24
<i>М. Поживанов</i> , LB.ua.Blog: Конституція та війна: чи варто щось міняти у першій, не зважаючи на другу?	25
Українська Гельсінська спілка з прав людини: 10 років на перегляд судових рішень за виключними обставинами: чи є це положення конституційним?	29
<i>В. Безгін</i> , LB.ua.Blog: Деокупація. Децентралізація. Крим	30
<i>І. Попов</i> , українська правда.Блоги: Децентралізація 2.0 – якими будуть відносини центру і регіонів після війни?	32
<i>О. Шуляк</i> , Економічна правда: Чи відповідає українська реформа містобудування Європейській хартії місцевого самоврядування.....	34

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

37

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

Доповідь в.о. Голови Конституційного Суду України Сергія Головатого „Убити знавіснілого Левіатана: випробування України на правовладдя, рецидивізм московитів і його відбиток на європейських цінностях“, м. Софія, 01.06.2023 Slaying the Rabid Leviathan: Ukraine’s quest for the Rule of Law, Muscovite recidivism and the impact on European values (Speech at Opening Ceremony of the XXX FIDE Congress, 1 June 2023, Sofia, Bulgaria)	41
<i>Усик Г.</i> Велику палату Верховного суду треба реформувати, але жодних переатестацій суддів (<i>Інтерв'ю</i>)	46
<i>Гладішева Х.</i> Крах довіри – глобальна проблема.....	55
<i>Харакоз К.</i> Драматичний трикутник судової реформи. Рефлексія з-під мантиї. Ч.2	56
<i>Ігнатов Р.</i> Про пріоритети роботи і «вкиди» щодо російського громадянства (<i>Інтерв'ю</i>)..	59
ЦППР приєднується до заклику Коаліції Реанімаційний Пакет Реформ внести зміни до Закону «Про Вишу раду правосуддя»	66

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

68

Щиро вітаємо з визначним національним святом – Днем Конституції України! Це свято нагадує українцям про важливість демократичних цінностей, захист прав і свобод кожного громадянина та роль Конституції як Основного Закону країни.

Нехай принципи справедливості, рівності та законності, закріплені у Конституції, керують нашими діями й сприяють побудові кращого майбутнього.

Нехай ця урочиста подія сповнює життєдайною силою, натхненням, спонукає до новаторських ідей, їх успішної реалізації у професійній діяльності. Бажаємо успіхів і плідної праці на благо українського народу!

Слава Україні!

ПОДІЯ

День Конституції України

28 червня 1996 року було ухвалено Конституцію нашої держави.

Тоді законодавці прописали:

Україна є правовою державою, яка базується на принципах поваги до особи й недоторканності її прав і свобод, верховенства права, дотримання закону.

Конституція закріплює суверенітет Української держави над всією її територією, яка є недоторканною. А захист цього

суверенітету і територіальної цілісності є найважливішою функцією держави і справою всього Українського народу.

Сьогодні ми як ніколи розуміємо: наші права і свободи захищає наша держава і наша Конституція. Отже, це наша RES PUBLICA. Тож спонсори сьогоднішнього свята – ЗСУ, які нині головний гарант суверенітету, територіальної цілісності та конституціоналізму. І взагалі всього.

До Дня Конституції рекомендуємо декілька ресурсів, що розширюють знання щодо еволюції національної правової думки та конституціоналізму

Інформаційні матеріали до 25-річчя від дня ухвалення Конституції України від УІНП. Цей історичний огляд залишається актуальним і охоплює конституційний процес у його історичній тягlostі – від середньовічних і ранньомодерних пам'яток, світоглядних цінностей козацької старшини XVII–XVIII ст., виражених у документах цієї доби, упершу чергу в Конституції Пилипа Орлика; через формування конституційних ідей після втрати державності (ідеї кирило-мефодіївців та Михайла Драгоманова); основоположні документи УНР та ЗУНР, рішення Союму Карпатської України та програмні документи Української головної визвольної ради як підпільного парламенту. Матеріал зупиняється і на характеристиці радянського конституційного права: «Радянський Союз, де авторитаризм і тоталітаризм досягли крайньої стадії, за декілька десятиліть наплодив таку кількість основних законів, якої для цивілізованих країн вистачило б на тисячоліття. Втім, усі вони лише декларували певний набір демократичних цінностей, за лаштунками яких поставала нова імперія». В добірці також представлені факти, що стосуються новітнього конституційного процесу та батьків законотворчості та конституціоналізму – Ярослава Мудрого, Пилипа Орлика, Михайла Драгоманова, Івана

Франка, Миколи Міхновського, Михайла Грушевського, Кирила Осьмака. <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/zhurnalistam/informaciyni-materialy-do-25-richchya-vid-dnya-uhvalennya-konstytuciyi-ukrayiny?fbclid=IwAR1YE1GKaaDlyht2HdkgBQLPSt8ssA3-SW9Q8yfesgWBdKO2tFRdQYDVIWA>

Електронна бібліотека “Україніка” – інтегрований ресурс від Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Це зведений бібліографічний та електронний ресурс документальної спадщини. Його рубрика «Державне (конституційне) право» організовує доступ до науково-довідкових, бібліографічних і текстових ресурсів, репрезентації оригіналів документів у цифровому форматі і містить багату базу даних як для дослідників, так і для зацікавлених громадян. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRIB&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21SRW=dz&S21SRD=UP&S21FMT=preitem&C21COM=S&2_S21P03=RCOD=&2_S21STR=17.10

Цьогорічний випуск Реферативного огляду наукових досліджень з конституційно-правової тематики охоплює публікації, що розглядають питання, актуалізовані війною.

Видання включає реферативні дані про 87 публікацій (монографій, дисертацій, збірників наукових праць, матеріалів конференцій, окремих статей, аналітичних оглядів, довідників). Окрім цього, у випуск включено узагальнюючий аналітичний огляд основних характеристик цього документального потоку на основі візуальної аналітики з відповідною інфографікою <https://nbuviap.gov.ua/e-biblioteka/informatsiini-resursy/voienno-konflikty-ta-povoienne-vrehuliuivannia-informatsiini-resursy/referativnij-oglyad-naukovikh-doslidzhen-vipusk-3?highlight=WyJcdTA0NDBcdTA0MzVcdTA0NDRcdTA0MzVcdTA0NDBcdTA0MzBcdTA0NDJcdTA0MzhcdTA0MzJcdTA0M2RcdTA0MzhcdTA0MzkiXQ==>

Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти – інформаційно-аналітичний бюлетень орієнтований на задоволення інформаційних запитів органів державної влади, громадських організацій, наукових працівників та експертів. Авторами бюлетеня є як учасники конституційного процесу, що робить видання інформаційним майданчиком для громадського обговорення (доступний для широкого загалу через електронну бібліотеку, сформовану на сайті НБУВ), так і фахівці аналітичних підрозділів НЮБ. На сторінках видання представлені також позиції політиків, громадських організацій та експертів, чиї відгуки, висновки та

рекомендації презентуються в режимі постійного моніторингу. <https://nbuviap.gov.ua/proekty/informatsiino-analitychni-vydannia/konstytutsiinyi-protses-v-ukraini-polityko-pravovi-aspekty-proekty>

Засвідчену копію Конституції Пилипа Орлика українським архівам передав генеральний директор Національного архіву Швеції Астор Іко.

Зазначається, що цей примірник буде доданий як дублетний варіант до справи № 2236 «Колекція ксерокопій з фондів Національного архіву Швеції, що стосуються історії України 1654 – 1747 рр.» Центрального державного історичного архіву м. Києва.

У Держархівслужбі нагадують, що перша українська Конституція була створена гетьманом Війська Запорозького Пилипом Орликом та є датованою 5 квітня 1710 року. Її повна оригінальна назва «Contenta Pactorum inter Ducem et Exercitum Zaporoviensem conventorum, in Compendium brevi Stylo collecta» – «Затверджені умови договору між гетьманом та Військом Запорозьким, в стислому огляді зібрані». Оригінал зберігається в Національному архіві Швеції, м. Стокгольм, у відомій колекції «Cosacica» (*Українформ* (<https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3718499-svecia-peredala-ukrainskim-arhivam-zasvidcenu-kopiu-konstitucii-pilipa-orlika.html>)). – 2023. – 5.06).

День Конституції: старовинна історія державного документа, який вперше уклали в Україні

Щорічно 28 червня відзначають День Конституції України. Затвердження головного документа країни відбулося 1996 року. Тоді, попри запеклі дискусії комуністів та демократів – за проголосували 315 депутатів.

«Руська правда» в Київській Русі

Одним із перших збірників законів на теренах України була «Руська правда». Цей документ функціонував у Київській русі в X-XII столітті. Перші його сторінки уклали

за правління Ярослава Мудрого на основі звичаєвого права.

«Руська правда» має три редакції: коротку, розширену та скорочену. У короткій є чотири частини, де розписані норми переважно карного права, а саме: «Правда Ярослава», «Правда Ярославичів», «Покон вірний» та «Урок мостникам».

Автором розширеної редакції вважають Володимира Мономаха та Мстислава Володимировича. Тут до короткої версії

додалися ще близько 80 статей з цивільного та майнового права.

За однією версією дослідників скорочена редакція збірника вийшла найпізніше (XII століття), за іншою навпаки – цей варіант документа створили раніше за розширений. У ній розміщено 43 статті.

«Руська правда» відображає тодішній устрій суспільства та забезпечувала захист прав вільних людей. Пізніше її взяли за основу для створення інших правових документів, таких як Литовські статuti, а згодом і Конституції в Гетьманщині.

Першу Конституцію у світі упорядкували козаки

5 квітня 1710 року козаки запорозького війська з тогочасним гетьманом Пилипом Орликом підписали договір, який отримав назву – «Конституція Пилипа Орлика». Також її називають «Бендерською конституцією», оскільки її уклали в місті Бендери (сьогодні територія Молдови).

Конституція має декілька редакцій в повному та скороченому форматі, які написані латинською та староукраїнською мовами. Повна назва документу: «Договір та постановлення прав і вольностей Війська Запорозького між ясновельможним паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорозького та між Генеральною старшиною, полковниками, а також названим Військом Запорозьким, прийняті публічною ухвалою обох сторін і підтвержені на вільних виборах встановленою присягою названим ясновельможним гетьманом, року Божого 1710, квітня 5, при Бендерах».

Відомо, що Конституцію закріпили печаткою Війська Запорозького та присягою Пилипа Орлика, а так званим гарантом документа став король Швеції Карл XII. У той час він шукав союзників у боротьбі проти московії.

«Конституція Пилипа Орлика» складається з преамбули (передмови – примітка ред.) та 16 статей. У них вперше в Європі та світі написано про поділ влади на три гілки: законодавчу, виконавчу та судову, який діє дотепер в демократичних державах.

За документом, законодавча влада повинна належати Генеральній раді, саме вона виконувала роль парламенту в Гетьманщині. На Запорізькій січі така рада збиралася тричі на рік: на Різдво Христове, Великдень та Покрову.

Представником виконавчої влади був гетьман та Генеральний старшина. У такому разі вони мали певні обмеження в повноваженнях. Наприклад, гетьман не міг самостійно вести зовнішню політику чи розпоряджатися на власний розсуд державною скарбницею.

Суд в Гетьманщині закріплювався в Конституції як незалежний. Тому кожна людина мала гарантії відстояти свої права.

У передмові до «Конституції Пилипа Орлика» міститься інформація про українську історію. Крім того, тут запорожці доводять факт, що росія ще на той час не має ніяких прав на українські території.

Конституція в УНР

Наступним етапом в історії формування Конституції на території України було ХХ століття. Тоді відбувалася Українська національна революція 1917–1921 років. Внаслідок цього представники інтелігенції проголошують Українську Центральну Раду (УНР).

А вже 29 квітня 1918 року Центральна рада увалює свій головний закон «Статут про державний устрій, права і вільності УНР». Конституція складається з 83 статей, розділених у вісім розділів. У ній зазначили пункти: про права громадян України, органи влади, всенародні збори, раду міністрів, суд та національні союзи.

Крім того, документ проголошував державну незалежність та територіальну цілісність Української Народної Республіки. Однак Конституцію офіційно затвердили в останній день існування Центральної Ради.

Після цього до влади в Україні приходять комуністи, для яких конституція була лише формальним та, передусім, ідеологічним документом в УРСР. Загалом в радянській Україні налічують чотири конституції, які приймали в 1919, 1929, 1936 та 1978 роках.

Як ухвалили Конституцію Незалежної України

Конституцію в Україні прийняли не одразу, а через чотири роки після проголошення незалежності. Це сталося 28 червня 1996 році. До цього часу країна досі послуговувався радянським зразком документа.

1992 року розпочалися нові конституційні процеси. Тоді відбулося всенародне обговорення щодо проекту Конституції. А 1993 року з'явився варіант державного збірника законів. Однак процес утвердження просувався повільно.

8 червня 1995 року Верховна рада та президент України підписали спеціальний конституційний договір, який стосувався організації місцевого самоврядування та державної влади на період підготовки нової Конституції.

Переломний момент в країні стався через рік. 26 червня Рада національної безпеки і Рада регіонів при президентові України розкритикували процеси з ухваленням Конституції. Тоді 27 червня Верховна рада прийняла постанову «Про процедуру розгляду проекту Конституції України в другому читанні». Це означало, що депутати мали в той же день переглянути пункти державного документу для його офіційного затвердження.

Історичне засідання Верховної Ради тривало близько доби. У межах розгляду було

чимало суперечок між депутатами від різних політичних партій. Найбільш дискусійними питаннями стали: про державну мову, символи та офіційний статус Криму.

Унаслідок дебатів депутати вирішили закріпити в Конституції державну символіку – жовто-синій стяг та тризуб, а офіційною мовою – українську. Проте російська та інші мови національних меншин мали право на вільний розвиток та функціонування в Україні. До того ж, в документі закріпили автономний статус Криму, а не окремої області, як пропонували деякі представники влади.

Так, Верховна Рада проголосувала за ухвалення Конституції України як основного закону держави. Документ складається з чотирнадцяти розділів, що містить 161 статтю. У першій вказано один з визначальних пунктів: «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава».

Крім того, в Конституції підкреслено: «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами» (*Dyvys.info (https://dyvys.info/2023/06/28/yak-v-ukrayini-zyavylasya-persha-konstytutsiya/)*. – 2023. – 28.06).

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Верховна Рада України 10 червня 2023р. прийняла за основу проєкт Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення положень про конкурсний відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України (реєстр. №9322).

Метою законопроекту є уточнення окремих положень про проведення конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур

на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах» від 13.12.2022 року 2846-IX суттєво змінено процедуру конкурсного добору кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України.

У висновку Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційська комісія) від 16-17 грудня 2022 року, який був оприлюднений після ухвалення Верховною Радою України Закону №2846-IX, а також у листі щодо аналізу відповідності Закону №2846-IX, який був підготовлений Венеційською комісією 25 січня 2023 року, Комісія висловила свої

додаткові рекомендації щодо порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України.

Законопроектом передбачено внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Регламенту Верховної Ради України, законів України «Про Конституційний Суд України», «Про правовий режим воєнного стану».

На виконання рекомендацій Венеційської комісії законопроектом пропонується:

1) визначити, що Верховному Суду як суду першої інстанції підсудні справи щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів призначення суддів Конституційного Суду України у процесі конкурсного відбору кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України, рішень, дій чи бездіяльності органів, які оцінюють кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України у процесі конкурсного відбору кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України;

2) збільшити до 30 днів строки для подання особами, які претендують на участь у конкурсному відборі на посаду судді Конституційного Суду України, документів;

3) надати можливість особам, яка виявили намір обійняти посаду судді Конституційного Суду України та відповідають визначеним Конституцією України вимогам, але не подали всіх необхідних документів чи подали їх із помилками та неточностями, подати або виправити відповідні документи протягом додаткового строку;

4) визначити, що у період дії воєнного стану щодо осіб, які претендують на зайняття посади судді, судді Конституційного Суду України, члена Вищої ради правосуддя, члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України проводиться спеціальна перевірка, а також перевірка, передбачена Законом України «Про очищення влади»;

5) передбачити, що кандидати, які отримали від Дорадчої групи експертів оцінку «не відповідає» за критерієм професійних якостей припиняють участь у конкурсі;

6) встановити, що за критеріями високих моральних якостей та визнаного рівня

компетентності у сфері права кандидати отримують лише 2 оцінки – «відповідає» або «не відповідає»;

7) передбачити, що Дорадча група може провести оцінювання кандидатів за критеріями високих моральних якостей та визнаного рівня компетентності у сфері права в 1 етап;

8) встановити, що стосовно кандидатів, які отримали оцінку «відповідає» за критеріями високих моральних якостей та визнаного рівня компетентності у сфері права, Дорадча група формує загальний список всіх оцінених кандидатів;

9) пропонується встановити, що після формування такого списку стосовно всіх оцінених кандидатів, які відповідають критеріям високих моральних якостей та визнаного рівня компетентності у сфері права, Дорадча група експертів буде формувати їх рейтинговий список. Кандидати у рейтинговому списку будуть розміщуватися залежно від кількості голосів, отриманих від Дорадчої групи, від найвищого (6 голосів «за») до найменшого результату (0 голосів «за»);

10) Верховна Рада України та з'їзд суддів України, при призначенні на посаду судді Конституційного Суду України, спочатку будуть проводити голосування стосовно тих кандидатів, які отримали найвищий рейтинг. У разі набрання такими кандидатами недостатньої кількості голосів, голосування буде проводитися щодо наступних у рейтингу кандидатів, які отримали на один голос менше від Дорадчої групи експертів, до вичерпання всього списку оцінених кандидатів;

11) установити, що протягом перехідного періоду добору, Дорадча група експертів приймає рішення щонайменше чотирма голосами її членів, з яких принаймні двоє запропоновані міжнародними організаціями чи Європейською комісією «За демократію через право». Якщо у зв'язку із однаковою кількістю голосів «за» і «проти» Дорадча група експертів не може ухвалити рішення, проводиться повторне голосування. У разі однакової кількості голосів «за» і «проти» під час такого повторного голосування голоси трьох членів Дорадчої групи експертів, з яких

принаймні двоє запропоновані міжнародними організаціями чи Європейською комісією «За демократію через право», є вирішальними;

12) визначити, що питання відводів/самовідводів може розглядатися не пізніше початку проведення Дорадчою групою співбесід із всіма кандидатами на посаду судді Конституційного Суду;

13) передбачити для кожного члена Дорадчої групи заступника, який міг би його замінювати у випадках відведення/самовідведення, або дострокового припинення повноважень;

14) уточнити, що у протоколах Дорадчої групи експертів має бути зазначено результати поіменного голосування всіх членів;

15) уточнити, що всі рішення Дорадчої групи експертів, включно із рішеннями щодо оцінки моральних якостей та рівня компетентності у сфері права кандидатів, мають бути вмотивовані;

16) встановити, що Дорадча група оприлюднює рішення стосовно кандидатів, які отримали оцінку «не відповідає» за критеріями високих моральних якостей або визнаного рівня компетентності у сфері права, без наведення мотивів, які слугували підставою для ухвалення такого рішення. Такі рішення із мотивуванням оприлюднюються Дорадчою групою лише на вимогу кандидата, який отримав оцінку «не відповідає»;

17) збільшити строки для призначення осіб до першого складу Дорадчої групи експертів;

18) установити, що з дня набрання чинності цим Законом усі процедури відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду на конкурсних засадах, розпочаті суб'єктами призначення та не завершені станом на день набрання ним чинності, вважаються припиненими без окремого рішення суб'єктів призначення, та оголошується заново (*Офіційний вебпортал парламенту України* (<https://www.rada.gov.ua/news/razom/237671.html>). – 2023. – 10.06).

Верховна Рада ухвалила у першому читанні законопроект №9261 «Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення розгляду справ стосовно дисциплінарної відповідальності суддів та забезпечення

роботи Служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя». Документ за основу підтримали 267 народних депутатів, вказано на сайті парламенту.

Згідно з пояснювальною запискою, документ пропонує, аби під час воєнного стану особу на посаду керівника служби дисциплінарних інспекторів ВРП, його заступника, дисциплінарного інспектора Вищої ради правосуддя призначали на підставі конкурсу.

Крім того, документ уточнює вимоги до дисциплінарного інспектора ВРП. Зокрема, документ пропонує, що цю посаду може обіймати громадянин України, який має вищу юридичну освіту та відповідає одній з таких вимог:

-має стаж роботи на посаді судді не менше семи років;

-має стаж роботи на посаді прокурора не менше десяти років;

-має досвід професійної діяльності адвоката, зокрема щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше десять років;

-має сукупний стаж (досвід) зазначеної в попередніх пунктах роботи (професійної діяльності) щонайменше десять років.

Законопроект пропонує уточнити, що дисциплінарного інспектора призначають за конкурсом, який проводить ВРП. При чому рішення про затвердження кандидата на посаду можна прийняти лише після його перевірки на добросовісність та відповідальність.

Крім іншого, документ також пропонує віднести дисциплінарних інспекторів до державних службовців категорії «Б» (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/POLITICS/rada-zrobila-krok-do-vidnovlennja-roboti-sluzhbi-distiplinarnikh-inspektoriv-vrp-.html>). – 2023. – 30.05).

На запрошення Голови Конституційного Суду Республіки Австрія Крістофа Грабенвартера в.о. Голови Конституційного Суду України Сергій Головатий 2 червня відвідав Конституційний Суд Республіки Австрія.

Під час зустрічі співрозмовники обмінялися думками про поточні виклики, що постають

перед органами конституційної юстиції на теперішньому етапі, та важливість употужнення правовладдя для належного функціонування демократії (**Офіційний вебсайт Конституційного суду України** (<https://ccu.gov.ua/novyna/oficiyna-zustrich-sergiya-golovato-g-z-golovoyu-konstytuciynogo-sudu-respubliky-avstriya>). – 2023. – 6.06).

У контексті співпраці Німецького фонду міжнародного юридичного співробітництва (IRZ) із Конституційним Судом України 15-16 червня відбулася німецько-українська фахова зустріч для обміну досвідом із питань конституційного права, що проводилася в онлайн форматі.

У межах заходу судді Конституційного Суду України та судді Федерального Конституційного Суду Німеччини у відставці проф., д-р Райнгард Гайер та проф., д-р Удо Штайнер обговорили низку професійних питань, зокрема, що стосуються концепції „обороноздатної демократії“ (militant democracy), війни, кризових ситуацій та інші.

Розпочинаючи робочу зустріч, виконувач обов'язків Голови Конституційного Суду Сергій Головатий наголосив, що зазначені теми для багатьох конституційних демократій є теорією, а для України, на жаль, – реальною дійсністю. За його словами, європейські цінності такі як: правдива демократія, людські права та правовладдя, на яких засновано Європу після Другої світової війни, знову під загрозою внаслідок чергової геноцидної війни московитів проти України. „З огляду на те, що Україна демонструє відданість європейським цінностям, тисячоліттями укорінена в європейську цивілізацію, саме тому вона впродовж тисячоліття зазнає нищення з боку євразійського диктатора, більшовизму, тоталітаризму і сьогодні путінізму чи рашизму“, – наголосив Сергій Головатий.

Судді Конституційного Суду на початку заходу подякували німецькому народові, урядові та колегам за непохитну підтримку України в цій боротьбі. Як було зазначено, Німецький фонд міжнародного юридичного співробітництва (IRZ) зробив дуже багато для Конституційного

Суду України шляхом організації фахового обміну думками, науковим та практичним досвідом із питань конституційного права між органами конституційної юрисдикції обох держав.

Водночас нині є нагальним консолідування зусиль усіх конституціоналістів для захисту європейських цінностей. Зокрема важливим є питання сприйняття законодавчою практикою європейських країн нового терміну „рашизм“ – який відтворює сутність політичного режиму теперішньої рф. На переконання суддів, це допомогло б також сформуванню єдиного підходу і міжнародних інституцій до визначення путінської політики, а в майбутньому – значно полегшило б притягнути до відповідальності російських воєнних злочинців.

Учасники робочої зустрічі зауважили, що Німеччина має власний досвід конституційної оборонної стратегії і для суддів Конституційного Суду є дуже корисним обмінятися досвідом з іноземними колегами для його застосування під час здійснення конституційного контролю.

У межах дводенного фахового обміну його учасники розглянули низку важливих питань, які є актуальними для вітчизняної конституційної юстиції. Обговорили також практичні напрями подальшого співробітництва та скоординували спільні дії для виконання запланованих заходів (**Офіційний вебсайт Конституційного суду України** (<https://ccu.gov.ua/novyna/vidbulasya-nimecko-ukrayinska-fahova-zustrich-iz-pytan-konstytuciynogo-prava>). – 2023. – 16.06).

14 червня, до 27-ї річниці Конституції України судді Конституційного Суду України, академічна спільнота та експерти в галузі конституційного права провели фахову дискусію, присвячену темі людської гідності.

Її учасники обговорили низку питань, пов'язаних із людською гідністю, з-поміж іншого – питання наукових підходів до дослідження сутності поняття „людської гідності“ та критеріїв допустимості обмежень людських прав.

Наукову дискусію було сфокусовано на розкритті і висвітленні широкого кола питань, які відіграють визначальну роль у сфері

реалізації та захисту основоположних прав людини. Окремо було наголошено на захисті людських прав в умовах збройної агресії РФ проти України в контексті людської гідності (*Офіційний вебсайт Конституційного суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/do-27-yi-richnyci-konstytuciyi-ukrayiny-v-sudi-vidbulasya-fahova-dyskusiya-z-pytan-lyudskoyi>). – 2023. – 14.06).

До Дня Конституції України 28 червня 2023 року відбулася Міжнародна конференція „Конституція України та тріада європейських цінностей: погляд у світлі євроінтеграції“, що її у змішаному форматі організували Конституційний Суд України спільно з Офісом Ради Європи в Україні, Програмою підтримки ОБСЄ для України та Німецьким фондом міжнародного юридичного співробітництва (IRZ).

Участь у заході взяли судді Конституційного Суду України та судді КСУ у відставці, вітчизняні та міжнародні експерти в галузі конституційного права, представники органів конституційної юрисдикції іноземних держав та міжнародних організацій.

Зі вступною промовою до учасників заходу звернувся виконавчач обов'язків Голови Конституційного Суду України С. Головатий.

С. Головатий зазначив, що 28 червня 1996 року стало святом демократії в Україні. Конституція України як Акт установчої влади народу народилася в дуже гострій політичній боротьбі політичних сил та інституцій. Незважаючи на всі перепони тодішньої владної верхівки парламент таки ухвалив Конституцію України. «Подія відбулася і всупереч, і завдяки чомусь. Завдяки чому? Завдяки прагненню українців мати свою державність і її уконституювання», – додав він.

...С. Головатий у своєму виступі також розповів про важливість обраної теми міжнародної конференції «Конституція України та тріада європейських цінностей: погляд у світлі євроінтеграції». На його переконання, Україна отримала статус кандидата в членство в Європейському Союзі, і тому має бути «беззастережно відданою тріаді європейських

цінностей, як-от: демократія, людські права та правовладдя».

...Він зазначив, що Конституційний Суд України не зупинятиметься забезпечувати найвищу юридичну силу Акта установчої влади народу та утверджувати в державі правдиву демократію, захист людських прав і правовладдя.

Із вітальною промовою до учасників заходу звернувся також старший менеджер проєктів Німецького фонду міжнародного юридичного співробітництва, заступник керівника відділу „Східна Європа“ Вольфрам Гертіг. Від імені Німецького фонду міжнародного юридичного співробітництва він привітав учасників конференції з нагоди 27-ї річниці Конституції України та побажав українському народові миру, безпеки та відновлення територіальної цілісності України.

...Промовець наголосив на продовженні тісної й інтенсивної співпраці з Конституційним Судом України задля наближення національного законодавства до законодавства Євросоюзу.

Менеджер програми підтримки ОБСЄ для України П'єр Босан, звертаючись до учасників заходу, зазначив, що ОБСЄ прагне зміцнювати платформу для діалогу та підтвердив цілковиту солідарність з українським народом у ці складні для України часи.

...Він зауважив, що саме ці цінності надихають та скеровують уже майже 50 років, і саме під час війни та збройних конфліктів тріада європейських цінностей покликана відігравати першочергову роль. І внесок конституційних судів у захисті цих цінностей неможливо переоцінити.

У своєму виступі П'єр Босан розповів про багаторічний досвід успішної співпраці між ОБСЄ та Конституційним Судом України, спрямований на забезпечення найкращого доступу людей до конституційного судочинства, досягнення гендерної рівності та захисту вразливих груп населення.

У межах роботи трьох сесій учасники обговорили тріаду європейських цінностей: демократія, людські права і правовладдя.

Під час першої сесії „Демократія“ суддя Конституційного Суду України О. Совгіря,

яка виступила її модератором, висловила вдячність Збройним Силам України, які своєю неймовірною мужністю відстоюють європейські цінності на полі бою з агресором і завдяки чому є змога проводити такі заходи. Вона зосередила увагу на огляді юридичних позицій Конституційного Суду України щодо принципу демократії, зазначивши, що «демократія є однією з ключових європейських цінностей, а її втілення на практиці в мінливих умовах сьогодення потребує постійного інтелектуального пошуку розв'язання нагальних проблем».

Про конституційну юстицію у посиленні демократичних інституцій, поваги до людських прав і правовладдя розповіла радниця з питань правовладдя Бюро демократичних інститутів та прав людини ОБСЄ (БДПІЛ) Каролін Гаммер.

Доповідачка зазначила, що БДПІЛ надає підтримку для 57 держав-учасниць ОБСЄ стосовно їхніх зобов'язань щодо демократичних виборів, поваги до людських прав, толерантності, недискримінації тощо. Вона підкреслила, що після військової атаки РФ та її наслідків для цивільного населення, БДПІЛ докладатиме всіх зусиль для того, аби надавати потрібну та своєчасну підтримку Україні.

Конституційне правосуддя, зазначила промовиця, відіграє ключову роль, зокрема, у посиленні демократичних установ, забезпеченні принципів правовладдя та в забезпеченні того, що людські права поважаються.

Суддя Конституційного Суду України В. Лемак у доповіді на тему «Конституційна влада в умовах війни: перші уроки України» зазначив, що конституційна демократія в Україні вистояла в перший період війни, адже українське суспільство має вільно обрані легітимні конституційні інститути, які є працюючими. «У перший день повномасштабної агресії Київ був під ракетним і авіаційним бомбардуванням, але це не перешкодило задіяти конституційні механізми введення воєнного стану. Були зроблені кроки, передбачені Конституцією України, щоб запустити механізми на яких базується функціонування конституційної воєнної влади».

У своєму виступі суддя також зосередив увагу на основних висновках, які можна

зробити за результатом важких місяців війни. За його словами, потрібно зберігати і посилювати інституційну спроможність усіх гілок влади. У цьому контексті він зазначив, що щоденна й ефективна робота Конституційного Суду України полягає в наданні презумпції конституційності актам, які спрямовані на ведення Україною успішної війни. Також, на його переконання, конституційна влада під час війни повинна працювати на випередження, а основні акти і державні програми, пов'язані з воєнним станом, мають бути ухвалені завчасно.

Промовець зауважив, що важливо підтримувати баланс влади: «Є червоні лінії, які не можна перетнути навіть під час війни. Зокрема, ніхто не може підмінювати парламент в ухваленні законів, а також парламент і виконавча влада в жодному разі своїми рішеннями не можуть підмінювати судову владу».

Учасники цієї сесії також обговорили відповідальність конституціоналізму за майбутнє держави і суспільства, співвідношення демократії з іншими конституційними цінностями в умовах війни, принцип поділу влади в офіційній конституційній доктрині, роль демократичних інституцій під час війни у світлі євроінтеграції.

У фаховій дискусії взяли участь старший проєктний співробітник Програми підтримки для України ОБСЄ О. Водянніков, спеціальний радник Конституційного Суду України, професор, керівник департаменту конституційного права університету кардинала Стефана Вишинського, суддя Конституційного Трибуналу Республіки Польща у відставці М. Гранат, професор кафедри конституційного права юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка О. Бориславська, проректор з науково-педагогічної роботи та стратегічного розвитку Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ю. Барабаш, членкиня правління Центру політико-правових реформ Ю. Кириченко.

Під час наступної сесії «Людські права» суддя Європейського суду з прав людини від України М. Гнатовський представив доповідь

«Конституційний Суд України та Європейський суд з прав людини: розподіл ролей у забезпеченні захисту прав людини в Україні».

Промовець наголосив, що Конституційний Суд України є ключовим органом, який покликаний забезпечувати дотримання людських прав у державі і його роль належить до засадничих і основоположних.

Він також зазначив, що принцип субсидіарності ЄСПЛ застосовує уже тривалий час, а з набранням чинності Протоколу № 15 до Європейської конвенції з прав людини в серпні 2021 року цей принцип увійшов до її Преамбули, так само, як і раніше європейський атлантичний вибір України увійшов до преамбули Конституції України.

Доповідач також додав, що ЄСПЛ наголошує на первинній ролі держави в захисті прав і свобод людини, а також на тому, що їх захист мають насамперед здійснювати національні суди.

М. Гнатовський зауважив, що Конституційний Суд України є важливим партнером для Європейського суду з прав людини і висловив сподівання, що інститут конституційної скарги стане ефективним засобом юридичного захисту осіб на національному рівні.

Під час другої сесії з доповідями також виступили спеціальний радник КСУ, Голова Конституційного Суду Грузії (2006–2016 рр.) Г. Папуашвілі, завідувач кафедри конституційного та міжнародного права Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» В. Ковальчук, проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародної співпраці Львівського національного університету імені Івана Франка С. Різник, член Президії НАН України, директор Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова НАН України» В. Устименко, представник Уповноваженого в системі судоустрою з права на справедливе правосуддя та представництва в Конституційному Суді України О. Фролова. Модерував сесію суддя Конституційного Суду України О. Первомайський.

Учасники обговорили роль Конституційного Суду в утвердженні європейської концепції людських прав, зокрема практику Грузії; конституціоналізм в умовах війни, а саме як відбувається боротьба за цінності, права та ідентичність; звуження змісту та обсягу людських прав під час ухвалення нормативних актів як підстава їх неконституційності; загрози реалізації конституційного права на освіту в умовах дії воєнного стану; парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини тощо.

Учасники третьої сесії обговорили принцип правовладдя.

Суддя Конституційного Суду України О. Гришук, яка модерувала сесію, розкрила принцип правовладдя в юридичних позиціях Конституційного Суду України, зокрема проаналізувала його розвиток у рішеннях Суду впродовж останніх років.

Президент Конституційного Суду та Вищого адміністративного суду землі Рейнланд-Пфальц ФРН Л. Брокер виступив з ключовою доповіддю «Рішення Федерального Конституційного Суду Німеччини стосовно принципів правовладдя». У своєму виступі він навів приклади рішень Федерального Конституційного Суду Німеччини, у яких Суд застосував принцип правовладдя.

Під час виступу він також зазначив, що правосуддя ніколи не повинно пристосовуватися до політики, натомість політика має пристосовуватися до правосуддя. У цьому контексті промовець зауважив, що в демократичній правовій державі, у якій панує правовладдя, навіть законодавець не є повністю вільним, а зв'язаний верховенством конституції. Тож, за його словами, політична діяльність зв'язана правом, а тому в історичній перспективі, а подекуди й сьогодні, виникають лінії конфліктів між принципом правовладдя і принципом демократії. Водночас, Ларс Брокер зазначив, що здебільшого це питання можна розв'язати, адже основний закон бачить обидва принципи в логічних взаємовідносинах, виражених взаємозалежністю.

Як зауважив доповідач, відповідно до позиції Федерального Конституційного Суду Німеччини принцип демократії означає право

громадян на демократичне самовизначення. Це обов'язково вимагає захисту меншин за допомогою юридичних засобів. Завданням демократичного устрою є забезпечення однакової свободи для всіх.

Суддя Конституційного Суду України О. Петришин свій виступ присвятив питанню тлумачення конституційних норм у реалізації принципу верховенства права (правовладдя).

Доповідач зазначив, що одним із повноважень Конституційного Суду України є офіційне тлумачення Конституції України. Він зосередив увагу на питанні офіційного тлумачення норм права.

...Крім того, доповідач звернув увагу на перебіг змін законодавчого регулювання повноважень Конституційного Суду України щодо тлумачення норм законів і Конституції. Завершуючи виступ, доповідач наголосив на значній ролі Конституційного Суду України в захисті конституційних прав людини.

У заключній сесії взяли участь спеціальний радник Конституційного Суду України, член Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеційська Комісія), Голова Конституційного Суду Республіки Молдова (2011–2017 рр.) А. Тенасе, завідувач кафедри процесуального права юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича О. Щербанюк.

Учасники сесії обговорили роль конституційних судів у захисті демократії в сучасному світі, вели мову про тлумачення конституційних норм у реалізації принципу правовладдя, та про правовладдя як метапринцип конституційної системи ЄС (*Офіційний вебсайт Конституційного суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/mizhnarodna-konferenciya-konstytuciya-ukrayiny-ta-triada-yevropeyskyh-cinnostey-poglyad-u>). – 2023. – 28.06*).

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ

КСУ розглянув справу щодо законодавчого регулювання звільнення прокурорів за неуспішне проходження атестації. Про це інформує відділ комунікацій КСУ та правового моніторингу

«Як зазначив суддя-доповідач у справі Петро Філюк, Перша колегія суддів Першого сенату відкрила конституційне провадження у справі в частині щодо відповідності Конституції України підпункту 2 пункту 19 розділу II „Прикінцеві і перехідні положення“ Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури“ від 19 вересня 2019 року № 113–ІХ (далі – Закон № 113) у редакції до внесення змін Законом України «Про внесення змін до розділу II „Прикінцеві і перехідні положення“ Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури“ щодо окремих аспектів дії перехідних положень» від 15 червня

2021 року № 1554–ІХ (далі – Закон № 1554) у системному зв'язку з пунктом 9 частини першої статті 51 Закону України „Про прокуратуру“ від 14 жовтня 2014 року № 1697–VII (далі – Закон № 1697).

Відповідно до оспорюваних приписів Закону № 113 прокурори, які на день набрання чинності цим законом займають посади у Генеральній прокуратурі України, регіональних прокуратурах, місцевих прокуратурах, військових прокуратурах, звільняються Генеральним прокурором, керівником регіональної (обласної) прокуратури з посади прокурора на підставі пункту 9 частини першої статті 51 Закону № 1697 за умови „рішення кадрової комісії про неуспішне проходження атестації“ (підпункт 2 пункту 19 у редакції до внесення змін Законом № 1554).

Водночас згідно з пунктом 9 частини першої статті 51 Закону № 1697 прокурора звільняють із посади у разі „ліквідації чи реорганізації органу прокуратури, в якому прокурор обіймає

посаду, або в разі скорочення кількості прокурорів органу прокуратури“.

На думку автора клопотання, зазначене законодавче регулювання призвело до порушення її права на працю та конституційних гарантій захисту від незаконного звільнення.

Суддя-доповідач також поінформував, що на розгляді Другого сенату знаходиться справа за конституційною скаргою Сапсея Івана Володимировича з тим самим предметом оскарження.

У цій справі Суд перейшов до закритої частини пленарного засідання для ухвалення рішення», – сказано у повідомленні (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/uk/news/sud-info/273958-ksu-rassmotrel-delo-o-zakonodatelnom-regulirovanii-uvolneniya-prokurorov-za-neuspeshnoe-prokhozhdienie-attestatsii>)). – 2023. – 21.06).

Другий сенат 14 червня на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглядав справу за конституційною скаргою Приватного підприємства „Генеральний будівельний менеджмент“ про відповідність Конституції України пункту 2 частини другої, частини третьої статті 321 Господарського процесуального кодексу України (далі – Кодекс).

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі Володимир Мойсик поінформував, що підприємство оспорує приписи статті 321 Кодексу, згідно з якими заява про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами може бути подана з підстав, визначених, зокрема, пунктом 2 частини третьої статті 320 Кодексу (установлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення справи судами), – не пізніше десяти років із дня набрання таким судовим рішенням законної сили (пункт 2 частини другої); зазначений строк, не може бути поновлений (частина третя).

Підприємство стверджує, що у разі застосування оспорюваних положень Кодексу „особа фактично позбавлена можливості

звернутися до Верховного Суду із заявою про перегляд судових рішень у її справі, якщо рішення Європейського суду з прав людини, яким встановлено порушення прав такої особи, постановлено після спливу десятирічного строку з дня набрання законної сили рішеннями національного суду у справі, адже цей строк не підлягає поновленню“.

Суб'єкт звернення зазначає, що оскаржувані приписи Кодексу не відповідають низці статей Конституції України, а їх застосування призводить до звуження права на судовий захист, порушення принципу юридичної визначеності та принципу справедливого судового розгляду як складових частин принципу верховенства права.

Суддя-доповідач повідомив, що він направив запити до наукових установ і навчальних закладів, органів державної влади, зокрема, Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства юстиції України із проханням висловити позиції щодо порушених у конституційній скарзі питань.

У цій справі Суд перейшов до закритої частини пленарного засідання для ухвалення рішення.

На засіданні був присутній представник суб'єкта права на конституційну скаргу, адвокат Михайло Тарахкало (*Офіційний вебсайт Конституційного суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/sud-rozglyadav-spravu-pro-konstytuciynist-prypysiv-gospodarskogo-procesualnogo-kodeksu>)). – 2023. – 15.06).

14 червня, Перший сенат на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглядав справу за конституційною скаргою Ніколаєва Миколи Павловича щодо відповідності Конституції України положень першого речення абзацу шостого частини п'ятнадцятої статті 86 Закону України „Про прокуратуру“ від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII (далі – Закон № 1697), першого речення статті 2, абзацу другого пункту 2 розділу II „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування

пенсійної системи“ від 8 липня 2011 року № 3668-VI (далі – Закон № 3668).

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі Віктор Кривенко повідомив, що заявник звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність Конституції України оспорюваний припис Закону № 1697, відповідно до якого „максимальний розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, встановлених для осіб, які втратили працездатність“.

У своєму клопотанні заявник також просить перевірити окремі приписи Закону № 3668, якими передбачено, що максимальний розмір пенсії, призначеної (перерахованої) відповідно до Закону № 1697, не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність; пенсіонерам, яким пенсія призначена до набрання чинності Законом № 3668 і в яких розмір пенсії перевищує максимальний розмір пенсії, встановлений цим Законом, виплата пенсії здійснюється без індексації <...> та проведення інших перерахунків, визначених законодавством, до того часу, коли розмір

пенсії відповідатиме максимальному розміру пенсії.

Автор конституційної скарги вважає, що обмеження максимального розміру пенсії працівникам прокуратури, встановлене оспорюваними приписами Закону № 3668 та Закону № 1697, суперечить низці статей Основного Закону України. На підтвердження своєї позиції Микола Ніколаєв посилається, зокрема на Конституцію України, закони України, рішення Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини і судові рішення у його справі.

Суддя-доповідач повідомив, що на розгляді Конституційного Суду є подібні справи, що стосуються тих самих питань.

Він також зазначив, що під час підготовки справи до розгляду були направлені запити до Президента України, Верховної Ради України та низки наукових закладів для з'ясування позицій щодо питань, порушених у конституційній скарзі.

Дослідивши матеріали справи на відкритій частині пленарного засідання, Перший сенат перейшов до закритої частини для ухвалення рішення.

На відкритій частині пленарного засідання був присутній суб'єкт права на конституційну скаргу Микола Ніколаєв (*Офіційний вебсайт Конституційного суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/sud-rozglyadav-spravu-za-konstytuciynoyu-skargoyu-nikolayeva-mp>). – 2023. – 14.06*).

СУСПІЛЬНА ДУМКА

В. Кістяник, Українська правда: Конституція України є джерелом обов'язків держави

Жоден політик, який балотується до того чи іншого представницького органу влади, не зазначає про те, що прийшовши до управлінських кабінетів, він буде обмежувати громадян у їхніх правах та свободах. У протилежному випадку, чутливий до емоційних процесів виборець, у жодному разі не віддав би свій голос за правду, яка його

чекає після приходу до влади відповідних керівників.

Щоб здобути владу, політики використовують значний арсенал технологій, зокрема передвиборчі маніпуляції. Вони є частиною демократичних процесів у багатьох країнах, які спрямовані на те, щоб викликати відповідну довіру людей. Однак, цей текст не про це.

Доволі часто обмеження прав і свобод людини і громадянина здійснюється у контексті обов'язків, які містяться у Конституції України. У цьому контексті, Розділ II Конституції України встановлює питання прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. У такий спосіб, органи державної влади та органи місцевого самоврядування посилаються на дані положення Основного Закону. Згодом, це стає аргументом їхньої поведінки при накладенні відповідних обмежень на громадян.

Чому на громадян покладаються обов'язки?

Чи виправдана така поведінка щодо обмеження прав і свобод громадян зі сторони державних органів? Тут є чіткий алгоритм для оцінки обґрунтованості поведінки державного органу – Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, яка ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97.

Зазначу, що відповідно до ст.17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права. Доцільним є дотримання структури вимог можливості втручання держави у права та свободи громадян. Зазначені критерії вироблені практикою Європейського суду з прав людини та складають частини доктрини «margin of appreciation» (пер. «межі розсуду»). Така структура обґрунтовує втручання держави у права та свободи людини і громадянина з трьох причин:

- чітке передбачення таких дій у законодавстві;
- легітимна мета відповідних дій;
- необхідність у демократичному суспільстві.

Що таке позитивні обов'язки держави?

Коли ми говоримо про обов'язки, які стосуються громадян, ми не повинні також забувати про зобов'язання, які несе на собі держава. Позитивні обов'язки держави – це обов'язок не лише не перешкоджати у реалізації даних прав, але й активний обов'язок сприяти у тому, щоб дані права громадян мали реальне втілення.

У Рішенні Конституційного Суду України від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019 у справі № 3-391/2018(6048/18) зазначається наступне: «Конституційний Суд України наголошує, що держава зобов'язана не тільки утримуватися від порушень чи непропорційних обмежень конституційних прав, а й вживати належних заходів для забезпечення можливості їх повної реалізації кожною особою, яка перебуває під її юрисдикцією. З цією метою законодавець та інші органи публічної влади повинні запроваджувати таке юридичне регулювання, що має відповідати конституційним нормам і принципам, та створювати механізми для ефективного захисту конституційних прав і свобод.»

Значною мірою, концепція позитивних зобов'язань держави розкрита у практиці Європейського суду з прав людини. Прикладом, коли ЄСПЛ вказує на необхідність реалізації доктрини позитивних зобов'язань держави, є рішення у справі CASE OF HUDOROVIC AND OTHERS v. SLOVENIA (Applications nos. 24816/14 and 25140/14). Справа стосувалася можливості доступу особи до питної води, яка була відсутня. З цієї причини, суд зазначив наступне:

«Доступ до безпечної питної води не є, як таке, правом, яке захищається статтею 8 Конвенції. Проте, Суд наголошує на тому, що без води люди не можуть вижити. Таким чином, постійна та тривала відсутність доступу до безпечної питної води може, за самою своєю природою, мати несприятливі наслідки для здоров'я та людської гідності, фактично підриваючи суть приватного життя та задоволення від проживання у значенні статті.

Отже, коли ці суворі умови виконуються, Суд не може виключити можливість того, що переконливе твердження може викликати позитивні зобов'язання держави відповідно до цього положення. Наявність будь-якого такого позитивного зобов'язання та його потенційний зміст обов'язково визначаються конкретними обставинами постраждалих осіб, а також правовою базою та економічною та соціальною ситуацією відповідної держави.

Суд вважає, що питання про те, чи були задіяні будь-які позитивні зобов'язання у цій справі,

та обсяг таких зобов'язань, які є основними питаннями, які необхідно розглянути по суті, тісно пов'язані з конкретними обставинами справи та рівнем їх серйозності. Таким чином, існує тісний зв'язок між питанням застосовності та обґрунтованістю в оцінці того, чи порушується у цій справі питання приватного життя чи ні.»

Аналогічних прикладів, які наведені у практиці ЄСПЛ існує чимало. Важливо, що дана практика ЄСПЛ обов'язкова до застосування в Україні.

Де у Конституції України згадується про позитивні обов'язки держави

Сама сутність існування такого важливого політико-правового документу як Конституція України сприяє тому, щоб громадянин через виконання обов'язків державою утверджував свою гідність у суспільстві.

Наведемо декілька прикладів, коли у Конституції України згадується про зобов'язання держави.

Відповідно до ст. 3 Конституції України, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Згідно зі ст. 40 Конституції України, усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Позитивний обов'язок держави закладений у частині тексту присяги народного депутата України, який наведений у ст. 79 Конституції України: «Присягаю на вірність Україні. Зобов'язуюсь усіма своїми діями боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу. Присягаю додержуватися Конституції України та законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників».

Висновки

Конституція України у контексті намірів законодавця приймалася як форма суспільного договору, коли громадяни усвідомлені про свої права та обов'язки, а держава всіляко сприяє у їхній реалізації. Поряд з обов'язками громадян, існують обов'язки держави, які передбачають те, що держава не може посылатися на свою пасивність у частині реалізації прав громадянина як виправдання своїх дій.

Натомість, органи державної влади та органи місцевого самоврядування зобов'язані активно сприяти тому, щоб права і свободи людини і громадянина були захищені. Для держави, недостатнім є зазначити: «Ми нічого громадянину поганого не зробили». У той же час, представники органів державної влади повинні задати запитання: «Що держава зробила для того, аби громадянину було добре?».

Щоб наочно продемонструвати роль позитивних зобов'язань держави варто розглянути питання, наприклад, сплати податків та можливості отримувати належний розмір пенсії.

У випадку, коли мова йде про податки, то в сучасних умовах, органи державної влади всіляко сприяють тому, щоб збільшити податкові надходження. Для цього вони вживають активні дії щодо фізичних та юридичних осіб: перевірки, непрямі методи визначення податкових зобов'язань, встановлення нових податків та ін. З цієї точки зору держава розглядає громадянина як інструмент для наповнення бюджету.

На противагу, візьмемо ситуацію із пенсійними питаннями громадян. Суди в Україні значно завантажені справами про призначення і перерахунок пенсії. Йдеться про активні дії громадянина, який дізнався про можливість призначення чи перерахунку пенсії і подав позов до суду. Однак, у цій ситуації активними мали би бути дії органів пенсійного фонду, який би повинен був належним чином вести облік громадян та моніторити наявні можливості для підвищення пенсії. Як наслідок, Пенсійним фондом мав би бути реалізований обов'язок

повідомляти пенсіонерів, що вони, наприклад, мають право подавати заяви на перерахунок пенсії у зв'язку зі зміною розміру грошового забезпечення та інші.

Однак, на жаль, у сучасних умовах парадигма діяльності органів державної влади зосереджена на тому, що громадянин

постійно щось «повинен» державі. Саме тому, у повсякденній діяльності особа повинна пам'ятати про концепцію позитивних зобов'язань держави, яка повинна бути його інструментом у вирішенні повсякденних питань (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/columns/2023/06/28/7408884/>). – 2023. – 28.06).

В. Хрипун, Судово-юридична газета: Що буде далі з Великою Палатою Верховного Суду: криза довіри, проблеми та перспективи

Велика Палата Верховного Суду поступово відновлює розгляд справ і намагається «забути» події травня – червня. Затримання у травні голови Верховного Суду Всеволода Князева, який також був і суддею Великої Палати та заява САП про можливу причетність до корупційних діянь ще 13 суддів Великої Палати, нанесли репутації Великої Палати величезний удар та фактично поставили питання про необхідність реформування цієї інституції. В цілому ж, корупційний скандал у Великій Палаті лише яскраво продемонстрував наявність кризових тенденцій в діяльності ВП ВС. Втім, вирішити їх досить складно, якщо взагалі можливо. «Судово-юридична газета» проаналізувала принаймні частину проблем в діяльності Великої Палати Верховного Суду.

Для чого створювали Велику Палату

Велика Палата Верховного Суду є класичним породженням судової реформи 2016 року. Тоді, при створенні нового Верховного Суду, виникла ідея створення у складі ВС своєї «надструктури», повноваження якої були визначені наступним чином:

-у визначених законом випадках здійснює перегляд судових рішень у касаційному порядку з метою забезпечення однакового застосування судами норм права;

-діє як суд апеляційної інстанції у справах, розглянутих Верховним Судом як судом першої інстанції;

-аналізує судову статистику та вивчає судову практику, здійснює узагальнення судової практики.

Також було визначено, що формується Велика Палата шляхом обрання у її склад по п'ять суддів від кожного касаційного суду. Разом з головою Верховного Суду, який входить у Велику Палату за посадою, загальна кількість суддів ВП ВС сягнула 21. Розподіл справ на суддів, при цьому, мав відбуватися згідно з юрисдикціями, які вони представляють. Тобто, адміністративні справи потрапляють до суддів адміністративної юрисдикції, цивільні – до суддів – «цивілістів» тощо.

Фактично ж, Велика Палата мала допомагати касаційним судам Верховного Суду вирішувати складні юридичні проблеми, зокрема, вирішувати юрисдикційні спори, переглядати справи після рішень ЄСПЛ, формувати судову практику у спорах з органами суддівського врядування тощо.

Все це, за задумом ініціаторів створення Великої Палати, мало «стабілізувати» судову практику як Верховного Суду, так і різних судових юрисдикцій в цілому, зробити правові позиції більш передбачуваними та зрозумілими для юридичної спільноти, бізнесу, закордонних партнерів України та громадян.

Проблеми накопичувалися, реакції не було

Перші роки діяльності Великої Палати були досить обнадійливими. Велика Палата дійсно змогла вирішити ряд застарілих правових та юрисдикційних проблем.

Однак згодом в діяльності Великої Палати почали проявлятися своєрідні «деформації». Найбільш відомими є наступні:

Розподіл справ на суддів Великої Палати згідно з принципом юрисдикції, призвів до величезних перекосів у навантаженні на суддів Палати. Виявилось, що найбільша кількість справ у Великій Палаті розподіляється на суддів найбільш завантажених юрисдикцій – адміністративної та цивільної. Відтак, переважна більшість розглянутих Великою Палатою справ – це власне справи, підготовлені до розгляду саме суддями адміністративної та цивільної спеціалізації.

Такий стан речей поступово почав викликати незадоволення деяких суддів ВП ВС, які скаржилися на надмірне навантаження. З огляду на це, була навіть висунута пропозиція проводити рівномірний розподіл справ на всіх суддів ВП ВС. Втім, зазначена ідея є досить сумнівною, з огляду на те, що готувати справи адміністративної чи господарської юрисдикції до розгляду, а разом з ними і відповідні проекти рішень, наприклад, довелось би суддям – «криміналістам», які навряд чи детально розуміються в питаннях адміністративного чи господарського права.

Механізм ухвалення рішень Великою Палатою виявився неідеальним. Для того, щоб Велика Палата змогла ухвалити постанову, судді-доповідачу у конкретній справі потрібна підтримка більшості суддів Палати, повний склад якої, нагадаємо, складається з 21 судді.

Необхідність мати підтримку більшості суддів неодноразово призводила до того, що ухвалення ВП ВС рішень йшло важко і розтягувалось у часі. Для того, щоб постанова ВП ВС була проголосована у тому чи іншому варіанті, суддя-доповідач мав переконати у свої правоті більшість суддів Палати. На практиці, поступово це призвело до утворення своєрідних «коаліцій» серед суддів ВП ВС, коли судді однієї юрисдикції підтримували суддів іншої юрисдикції, а потім навпаки. У підсумку, наприклад, на формування правових позицій у господарській юрисдикції, могли мати прямий вплив судді «кримінальної» спеціалізації і навпаки.

З часом, у своїй діяльності Велика Палата все частіше стала допускати відступи не тільки від правових позицій ВСУ чи касаційних судів ВС, а навіть від своїх власних попередніх

правових позицій. Так, станом на січень 2023 року ВП ВС здійснила відступ від попередніх правових позицій 165 разів. Зокрема:

-відступ від правових позицій ще Верховного Суду України – 80 разів;

-відступ від правових позицій касаційних судів у складі Верховного Суду – 59 разів;

-відступ від правових позицій власне самої Великої Палати – 26 разів.

Враховуючи те, що причини таких відступів не завжди належно мотивувалися ВП ВС, то зазначена практика поступово стала викликати багато нарікань і навіть відвертої критики з боку як суддів судів усіх інстанцій, так і юридичної спільноти в цілому.

Фактично ж, з часом Велика Палата стала своєрідним «судом в суді», яка, нерідко, на власний розсуд і розуміння почала формувати судову практику без огляду на попередні позиції касаційних судів. За оцінками юридичної спільноти, хоча і дещо суб'єктивними, якість рішень ВП ВС в останні роки помітно впала, якщо порівнювати з діяльністю Палати у перші роки її існування.

«Відірваність» суддів ВП ВС від своїх касаційних судів і важкість комунікації між касаціями та суддями ВП ВС. Однією з проблем, яка досить гостро постала в діяльності ВП ВС, це те, що деякі судді Великої Палати з часом почали себе вважати суддями не стільки своїх касаційних судів, яких тимчасово відрядили у склад ВП ВС, а скоріше суддями окремого суду. Вони, фактично, переставали брати участь у роботі суддівського самоврядування у своїх касаціях, не відвідували збори суддів касаційних судів, не зустрічалися з колегами для обговорення наявних правових проблем, які безпосередньо стосувалися справ, що знаходились на розгляді ВП ВС.

За словами суддів касаційних судів, траплялися навіть випадки, коли суддя, обраний до складу Великої Палати, спочатку обіцяв «тримати» у ВП ВС ту чи іншу правову позицію, вже визначену касаційним судом, однак потім, вже у складі Великої Палати, він змінював свою позицію, згодом пояснюючи свої дії тим, що «так сталося» або «іншого варіанту не було».

Окреме питання – оперативність вирішення певних правових проблем, наприклад, тих, що виникли в умовах війни. Дійшло навіть до того, що під час одного з Пленумів Верховного Суду у 2023 році, судді Касаційного кримінального суду ВС фактично звинуватили Велику Палату у небажанні розглядати подання об'єднаної палати ККС ВС щодо проблем правозастосування норм кримінального права в умовах війни.

Як неодноразово «Судово-юридичній газеті» розповідали судді Верховного Суду, поступово привабливість роботи у складі Великої Палати знизилась. Багато хто з суддів ВС вважає, що працювати у складі величезної колегії з 21 судді та переконувати усіх у своїй правоті – це надмірно складне емоційне та моральне завдання.

До того ж, відрядження чергового судді у склад Великої Палати означає, що його справи будуть розподілені на інших суддів тієї чи іншої судової палати. Такий стан речей не викликає великого ентузіазму у багатьох суддів. Відтак, нерідко у ВП ВС одні й ті ж судді працюють роками, що у певній мірі порушує ротаційний принцип формування ВП ВС.

Також, з часом, у деяких касаційних судах навіть склалася практика, коли у склад Великої Палати обирали не найбільш авторитетних суддів, а тих, у кого, наприклад, виникли проблеми з порозумінням з іншими колегами або навіть суддів, які з тих чи інших причин не справлялися з обсягом роботи у касаційних судах.

Цікаво, що про всі зазначені проблеми більш-менш відомо, наприклад, профільному Комітету Верховної Ради та Адміністрації/Офісу Президента. Втім, адміністрація Петра Порошенка не встигла внести корективи у законодавство щодо діяльності ВП ВС, а адміністрація Володимира Зеленського віддала перевагу «косметологічним» змінам, наприклад, наполягаючи на встановленні додаткових процесуальних фільтрів для зменшення доступу справ на розгляд Великої Палати.

Що говорять представники органів судової влади

Нюанси роботи Великої Палати ВС не залишили осторонь «перших осіб» судової влади, які вже висловили свою позицію:

Григорій Усик, голова Вищої ради правосуддя

Зараз Велика Палата об'єднує по п'ять представників від кожної юрисдикції Верховного Суду – адміністративної, цивільної, кримінальної та господарської. І, вирішуючи питання однієї юрисдикції, інші взагалі до цього ніякого стосунку не мають, тому що в них інша спеціалізація. І виходить, що ці п'ять осіб з допомогою тих членів Великої Палати, яких вони перетягнуть на свій бік, визначають правову позицію для суддів усієї судової системи. Навіть не для суду. Треба визнати, що ця частина реформи не вдалася.

Станіслав Кравченко, голова Верховного Суду

Після загальновідомих травневих подій у Верховному Суді, Велика Палата не здійснювала розгляд справ по суті. Частина суддів Великої Палати була у відпустці. Втім, питання, що робити з чинним складом Великої Палати досі актуальне та зрозуміле. Ця проблема буде обговорюватись з главами усіх касаційних судів, а також на засіданні самої Великої Палати, до складу якої я тепер теж вхожу за посадою. На мій погляд, судді Великої Палати Верховного Суду, які здійснювали у її складі правосуддя станом на 18 квітня 2023 року, мають проявити мужність та подати заяви, щоб повернутись у склад своїх касаційних судів. Це потрібно зробити для того, щоб склад Великої Палати оновився і таким чином відбулося її перезавантаження.

Дмитро Луспенник, секретар Пленуму Верховного Суду

Щодо роботи Великої Палати. Суддя Верховного Суду не повинен критикувати Верховний Суд, і я не критикую Верховний Суд. Втім, я був членом Конституційної комісії, коли здійснювалася реформа системи правосуддя, і голосував проти створення такого структурного підрозділу, як Велика Палата Верховного Суду. На першому судовому форумі, що відбувся ще у

2018 році, буквально через кілька місяців роботи Верховного Суду, я говорив, що Велика Палата повинна працювати *ad hoc* і лише відносно юрисдикції. Визначив юрисдикцію – відправив справу у той суд за юрисдикцією. Виключну правову проблему повинні вирішувати Велика Палата, можливо, інший орган *ad hoc*, але ці судді повинні обиратися на зборах відповідних касаційних судів для вирішення цієї виключної правової проблеми. Дійсно, у нас є проблема деякої комунікації між касаційними судами і Великою Палатою, але на рівні процесуальних механізмів ми нічого не можемо зробити. Є така ідея в багатьох суддів Верховного Суду щодо реформування Великої Палати.

Роман Ігнатов, голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів

Головним завданням Великої Палати Верховного Суду є забезпечення сталої та єдиної судової практики. На жаль, Велика Палата неодноразово відходила від власних правових позицій. На практиці це означає, що судді, наприклад, апеляційної інстанції, беруть те чи інше рішення Великої Палати за взірць та відповідно з ним напрацьовують судову практику. Раптом, судова практика Великої Палати змінюється, і апеляційні суди також починають переглядати свою попередню практику і відходити вже від власних рішень. На мій погляд, такий стан речей неприпустимий.

Що буде з Великою Палатою далі

Подальша доля Великої Палати поки що огорнута туманом.

Найбільш радикальне вирішення проблеми – ліквідація ВП ВС як інституції, вочевидь, залежить від політичної волі та потребує суттєвого переформатування діючого законодавства. Не слід також забувати, що Велика Палата є апеляційною інстанцією для

Касаційного адміністративного суду ВС у цілій категорії спорів.

Найбільш обговорювані наразі ідеї – певне обмеження повноважень Великої Палати або її діяльність *ad hoc*, тобто Велика Палата має діяти не на постійній основі, а час від часу збиратися для вирішення конкретних (виключних) правових чи юрисдикційних питань. В інший час судді, обрані у склад ВП ВС, мають розглядати справи в своїх касаційних судах у складі звичайних колегій.

Ще один варіант днями запропонував голова Вищої ради правосуддя Григорій Усик. За словами голови ВРП, повноваження щодо визначення сталості та єдності судової практики настав час повернути Пленуму Верховного Суду, власне, як це і було до судової реформи 2010 року.

«А Великій Палаті залишити питання оскарження виборчих рішень. Плюс дисциплінарні рішення ВРП. А ще визначення юрисдикції, де розглядати ту чи іншу категорію справ, бо це найшвидший спосіб, і він не впливає на сталість. І для цього достатньо, з урахуванням посади Голови ВС, 13 членів Великої Палати, – по три з кожної касації», – зазначив Григорій Усик.

Втім, поки що Велика Палата вирішила відновити розгляд справ після перерви.

Як повідомили співрозмовники «Судово-юридичної газети» у Верховному Суді, з огляду на те, що НАБУ та САП не квапляться повідомляти про нові підозри у «справі Всеволода Князева», фактично зосередившись на діяннях экс-голови ВС, Велика Палата поки що продовжить працювати фактично у попередньому складі (*Судово-юридична газета (https://sud.ua/uk/news/publication/273860-cto-budet-dalshhe-s-bolshoy-palatoj-verkhovnogo-suda-krizis-doveriya-problemy-i-perspektivy). – 2023. – 20.06).*

Н. Мамченко, Судово-юридична газета: Венеційська комісія вважає рецептом від олігархізації судову реформу, а заборону олігархам фінансувати виборчі кампанії – недемократичною

Венеційська комісія своїм нещодавнім висновком «забракувала» закон про олігархів, який Верховна Рада ухвалила 23 вересня 2021 року.

Так, Венеційська комісія підкреслила, що Україна взяла за основу «каральний» підхід і закон не є демократичним. Зокрема, каральними є персональні обмеження, які законом пропонується накладати на олігархів в частині заборони фінансування політичних партій і виборчих кампаній. Це, на думку іноземних експертів, треба узгодити з принципом політичного плюралізму, бо закон «потенційно може бути використаний у політичних цілях».

Натомість Венеційська комісія пропонує збільшити виділення державних коштів політичним партіям, зокрема під час виборчих кампаній, і знизити межу для отримання державних коштів та/або надання політичним партіям ефірного часу.

Також універсальним рецептом є судова реформа.

В цілому, на думку експертів «Венеційки», наша держава має вирішувати проблему комплексно, зокрема, за допомогою судової реформи, а не одним лише законом про олігархів.

«Замість «системного» підходу Україна вирішила подолати деструктивний вплив олігархізації за допомогою іншого «персонального підходу», ухваливши Закон про олігархів. Цей «персональний підхід», як зазначено в Законі про олігархів, має на меті ідентифікувати осіб як «олігархів» за певними критеріями, такими як багатство, володіння ЗМІ (тощо), і накладає на них низку обмежень (наприклад, забороняючи для фінансування політичних партій та виборчих кампаній).

Цей підхід має, безсумнівно, каральний характер», – вказує Венеційська комісія у своєму висновку, ухваленому на пленарній сесії у Венеції 9-10 червня.

«Наразі Закон про олігархів не можна розглядати як демократичну відповідь на лихо олігархізації. Закон важко узгодити з принципами політичного плюралізму та верховенства права, оскільки він потенційно може бути використаний у політичних цілях.

Оскільки на даному етапі здається, що до тих пір, поки суть нинішнього «персонального підходу» не зміниться, навіть значні зміни до Закону про олігархів не виправлять неминучі суперечності зі стандартами Ради Європи щодо прав людини, демократії та верховенства права. Таким чином, Венеційська комісія робить висновок, що Закон не слід виконувати в тому вигляді, в якому він є наразі, і що слід застосовувати «системний» підхід», – радить Україні Венеційська комісія.

Судова реформа як універсальний рецепт

Венеційська комісія підкреслює, що для того, щоб система боротьби з несприятливим впливом олігархів функціонувала ефективно, реформа судової системи, спрямована на забезпечення її незалежності, доброчесності та неупередженості відповідно до європейських стандартів, має неухильно продовжуватися.

«Хоча Венеційська комісія рішуче підтримує мету боротьби з олігархічним впливом, вона підкреслює, що так звана деолігархізація є дуже складним питанням, і вибір засобів її досягнення має вирішальне значення, якщо система хоче бути ефективний при дотриманні демократії, верховенства права та основних прав.

Однак необхідно підкреслити, що навіть у виняткових і крайніх випадках такі особисті заходи обов'язково потребуватимуть чітких юридичних критеріїв і надійних гарантій незалежного органу прийняття рішень і належної процесуальної процедури, з визначенням понять таким чином, щоб вони могли бути доведеними та – як наслідок –

підлягати судовому контролю, із встановленням спеціальних процедур для розслідування застосовності критеріїв, для прийняття рішень, для всеосяжного процесу оскарження цих рішень».

«Це великий парадокс законів про деолігархізацію в тому вигляді, в якому вони зараз пропонуються: якщо адміністрація та судова влада є достатньо сильними та незалежними, щоб підтримувати впровадження «персональних заходів» описаного типу, тоді такі заходи більше не потрібні, оскільки виконано передумови для розгортання набагато більш системної та ефективної стратегії.

Якщо, навпаки, адміністрація та судова влада «захоплені» інтересами, з якими мають намір боротися «особисті заходи», то такі заходи або неефективні, або – оскільки вони повинні бути прийняті через виконавчі акти, які не повністю підлягають ефективному судовому контролю – дуже небезпечні для прав людини, демократії та верховенства права.

Така «система» повинна базуватися на поточних структурних реформах судової системи відповідно до європейських стандартів для зміцнення її незалежності, неупередженості та добросовісності.

Лише незалежна судова система із суддями, які відмовляються бути корумпованими «олігархами» (або будь-яким іншим впливом), може виступати арбітром у численних суперечках, які є результатом заходів, вжитих для стримування негативного впливу «олігархів» у різних сферах», – йдеться у висновку.

Збільшення виділених державних коштів на виборчі кампанії

Також Венеційська комісія підкреслює, що правила щодо фінансування політичних партій і виборчих кампаній мають бути посилені з метою зменшення ролі великих грошей у політиці та полегшення участі кандидатів і партій, які не підкоряються олігархічним інтересам. Ці правила мають впроваджуватися у загальний, невивірковий спосіб, і це виконання має контролюватися незалежною судовою системою.

«Тільки такий прозорий незалежний контроль може зняти будь-які сумніви щодо політично заангажованої реалізації. Це можна зробити шляхом посилення лімітів витрат на виборчу кампанію, запровадження заборони на пожертви юридичних осіб, збільшення виділення державних коштів політичним партіям, зокрема під час виборчих кампаній, зниження порогів для отримання державних коштів та/або надання політичним партіям ефірного часу на основні телевізійні мережі, щоб вирівняти умови гри.

Слід відстежувати кампанії всіх політичних партій, щоб виявити основні витрати (наприклад, на збори та мітинги), які не були задекларовані. Слід посилити роль існуючих механізмів контролю, таких як Національне агентство України з питань запобігання корупції, у нагляді за дотриманням правил фінансування партій, а також спростити громадський контроль за фінансуванням партій та виборчих кампаній», вважає Комісія (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/uk/news/publication/273654-venetsianskaya-komissiya-schitaet-retseptom-ot-oligarkhizatsii-sudebnuyu-reformu-a-zapret-oligarkham-finansirovat-izbiratelnye-kampanii-nedemokraticeskim-751147>)). – 2023. – 18.06).

М. Поживанов, LB.ua.Blog: Конституція та війна: чи варто щось міняти у першій, не зважаючи на другу?

Вже вдруге ми відзначатимемо День Конституції, перебуваючи у стані війни. «Великої» війни або повномасштабного вторгнення. Рік тому потреба жити із Конституцією, поставленою на паузу, ще не була такою очевидною. Але нинішній рік мав стати

роком виборів. Провести ми їх не можемо – Конституція забороняє робити це у період дії воєнного стану. Тож далі ми маємо вирішити, як бути: залишити статус кво та чекати Перемоги або зважитися на коригування Основного закону. Хоча і його ми також змінити не може-

мо – також з причини воєнного стану. Отже, те, що я пишу зараз, є завданням «на подумати», коли бойові дії залишаться позаду. А подумати нам є про що.

Передусім стаття 157-ма, котра говорить про те, що «Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану», потребує змін. Коли подібна норма була закладена у тіло Закону, її автори навіть уявити не могли, що режим воєнного стану справді буде застосований і триватиме другий рік поспіль. Але реалії є такими, якими є, і саме вони, можливо, вимагають редагування іншої статті – 37-ї.

Вона, як ми памятаємо, говорить про те, що «Утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються».

Ймовірно, це всебічне (здавалось би!) формулювання вимагає все ж таки уточнення. Аби згодом назавжди перекрити доступ до парламенту політичних покручів на кшталт ОПЗЖ, варто на рівні Конституції прописати, що заборонена діяльність партій, афільованих з державою-терористом. Ще 27 січня 2015 року Верховна Рада у заяві до ООН, Європарламенту, ПАРЄ, парламентської асамблеї НАТО, парламентської асамблеї ГУАМ та національних парламентів визнала Росію державою-терористом. Але ЦВК продовжувало допускати до виборів проросійські партії, а виборці продовжували голосувати за них.

А потім був січень 2018 року, коли Верховна Рада ухвалила законопроект, який журналісти та політики скорочено називають «Про деокупацію Донбасу». Повна назва цього документу: «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та

Луганській областях». Закон тоді підтримали 280 депутатів – представники усіх фракцій парламенту, окрім, певна річ, «Опозиційного блоку». «Російська Федерація чинить злочин агресії проти України та здійснює тимчасову окупацію частини її території», – йшлося у преамбулі документу. Але і після цього – дивись попередній абзац! – ЦВК реєстрував проросійські партії, а виборець голосував за них.

А відтак, можливо, варто на рівні Конституції закріпити норму, котра раз і назавжди поставить поза законом будь-які політичні проекти з присмаком Росії. 14 квітня 2022 року Верховна Рада України ще раз визнала Росію державою-терористом, а її політичний режим – неонацистським за «суттю і практикою». А 2 травня 2023 року парламент роз'яснив, що, на його думку, слід вкладати у термін «рашизм». Можливо, подібні новації так чи інакше варто відобразити у Конституції України, але це – на розсуд законодавця.

Тим часом інша новела видається мені ще більш важливою і обов'язковою для втілення. Йдеться про заборону проводити вибори під час воєнного стану. Дане питання є дуже складним і неоднозначним. Звісно, доки тривають бойові дії, на місці їх проведення неможливо організувати роботу виборчих дільниць та комісій. Але між бойовими діями та воєнним станом у законодавстві немає знаку «дорівнює». Вважаю, як тільки обставини дозволять, ми маємо провести вибори, навіть не чекаючи на скасування правового режиму «воєнний стан».

На це Україні натякають і закордонні партнери. Зокрема, президент Парламентської асамблеї Ради Європи Тіні Кокс прямо наполягає на необхідності проведення Україною парламентських і президентських виборів навіть за умови воєнного стану. «Україна має організувати вільні та чесні вибори. Бо це ваше зобов'язання за статутом Ради Європи. І звичайно, ви це зробите», – сказав Кокс в інтерв'ю «Європейській правді». Він визнав, що провести вибори в Україні буде вкрай складно, однак, за його словами, є приклади інших країн, зокрема, Туреччини, яка

спромоглася провести вибори після руйнівного землетрусу.

«Не буде жодних претензій до України, якщо вибори будуть не ідеальними. Але якщо ви не проведете вибори, то у всіх будуть до вас запитання. Демократія – це звичайно, не тільки вибори. Але без виборів демократія неможлива», – додав він.

Із Коксом я не погоджуюсь тільки в одному: не вважаю приклад Туреччини релевантним. Я особисто навів би інший – приклад Ізраїлю. Країна, котра живе в стані перманентної війни з моменту свого заснування, тим не менш, не відмовляється від регулярних виборів. І ми маємо наслідувати це, тим паче, що саме про Ізраїль найчастіше говорять як про країну, чий шлях ми проходимо зараз. До того ж, є ще один момент: коли одні й ті самі люди керують державою у стані війни, вони починають на цій війні заробляти. Як не прикро, але це так. Сподіваймося, що з Україною цього ще не сталося, але, щоб уникнути спокуси, ми маємо влити в її владні вени та артерії нову кров. І дозволити у виняткових випадках вносити зміни до Конституції.

І знову про війну. А, точніше, про тих, хто наближає у ній перемогу – для всіх нас. У статті 17-й сказано, що «оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України». Гадаю доречним розшифрувати, з кого нині складаються наші ЗСУ, включаючи і Сили територіальної оборони, формування яких було завершено у лютому 2022-го. Така деталізація не буде зайвою, вона відіграє роль пошани, дадину якої ми маємо віддати нашим захисникам.

До слова, вважаю доречною і дискусію про підпорядкування головнокомандувача Збройних Сил України. Нині, згідно із законом «Про Збройні Сили України», головнокомандуючий звітує президенту та міністру оборони. Не бачу нічого крамольного у більшому підпорядкуванні головнокомандуючого цивільному міністру оборони. Впроваджуючи принципи НАТО і «розводячи» у політичному та військовому просторі ці дві посади, ми прагнули сподобатися нашим партнерам. Проте не варто забувати про українську специфіку. Свого часу конфлікт

між міністром оборони Андрієм Тараном та головнокомандувачем Русланом Хомчаком мусив «розрулювати» президент Зеленський, і це тертя між високопосадовцями лише підривало довіру до оборонної сфери – і це якраз напередодні повномасштабного вторгнення.

Так, нині нам пощастило мати цілком адекватних своїм посадам Валерія Залужного та Олексія Резнікова, але завтра на їхньому місці можуть опинитися інші люди. Я загалом виступаю за посилення значимості уряду та всіх його міністрів, включно із міністром оборони. Наша формально парламентсько-президентська республіка давно стала суто президентською, ба навіть із з ухилом із домінуванням не лише над парламентом (де засідає контрольована главою держави монобільшість), але й над урядом. Будемо відверті: фактичним прем'єром на сьогодні є Володимир Олександрович Зеленський. Він ж – і керівник усіх силових структур.

Подібна ситуація є неправильною і шкідливою для країни в цілому. Стаття 6-та Конституції України говорить про те, що «державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України». Цю статтю давно пора наповнити реальним змістом та встановити справжню інституційну незалежність всіх перерахованих гілок влади. Виписати та посилити повноваження уряду і парламенту, яких вони на сьогодні не мають або в силу обставин не здійснюють, плюс захистити суди від будь-яких впливів зовні.

До речі, сьома стаття продовжує та розвиває шосту, і в ній говориться про те, що «в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування», а самоврядуванню як такому присвячений окремих, XI розділ Конституції. Я свого часу брав активну участь у розробці саме цього розділу. І можу сказати з впевненістю, що основне досягнення Конституції України 1996 року якраз і стосується місцевого самоврядування. Ми зламали підпорядкування рад, яке діяло ще з часів Радянського

Союзу за принципом зверху вниз, тобто «область-район-село».

Ми визначили, що кожна місцева рада має право самостійно вирішувати питання місцевого значення: сама формувати бюджет, розробляти програми соціально-економічного, культурного розвитку свого регіону, розпоряджатися своїми землями, майном, встановлювати місцеві податки та збори тощо. Такий самоврядний устрій держави став найбільшим новаторством нової Конституції. Також ми чітко прописали в Конституції, що органами місцевого самоврядування в Україні є село, селище, місто з можливістю об'єднання деяких сіл в одну сільську раду. Інших одиниць місцевого самоврядування в Україні не передбачено.

Принаймні, не було передбачено до того моменту, коли за президентства Петра Порошенка та прем'єрства Володимира Гройсмана не було розпочато авантюру під назвою «об'єднані територіальні громади». При цьому зауважу, що теоретично ОТГ, як добровільне об'єднання громадян, мають право на життя та не суперечать Конституції України. Але ж ми наразі спостерігаємо за абсурдністю створення деяких ОТГ, коли їх чисельність досягає великої кількості мешканців та територій. Із точки зору управління це є штучні, неефективні та громіздкі об'єднання.

Коли центр ОТГ розташований іноді за 100 км від кордонів такого ОТГ, населенню неможливо дістатися до основних управлінських інституцій та послуг, більше того – це вже не єдиний територіальний центр і не єдина територіальна громада. Виникають конфлікти, коли, наприклад, за рахунок місцевих податків деякі села чи міста такої ОТГ отримують більше переваг відносно інших. Це вбиває громаду! Можливо, в цій ситуації допоможе державне регулювання, яке закріпило б законом граничну чисельність ОТГ. Наприклад, у тій же Польщі чисельність та територія новоутвореної гміни, що об'єднує групу сіл і міст, і є найменшою самоврядною територіальною одиницею Польщі, регулюється Радою Міністрів.

Можна й не переймати чужий досвід, проте слід чітко визначити функції державного

регулювання в галузі управління державною власністю на рівні центру, регіональної та місцевої влади. Держава має гарантувати фінансування таких соціально значущих проєктів, як освіта, соціальна допомога, медицина, якість доріг тощо. А місцеві органи влади будуть вирішувати питання місцевого значення в межах своєї компетенції.

І, завершуючи тему адміністративно-територіального устрою України, зазначу, що і Київ, і Севастополь мають бути не адміністраціями, а звичайними суб'єктами місцевого самоврядування. Будучи народним депутатом України, я виступав проти надання Криму статусу автономної республіки. Добре пам'ятаю шантаж комуністів з цього приводу і вимушену згоду з ними Олександра Мороза, який пішов їм на зустріч, аби ухвалення Конституції не було зірвано взагалі.

Автономна Республіка Крим в 90-х була створена як поступка Кремлю, який не приховував своїх претензій на півострів. Севастополь став місцем базування Чорноморського флоту Росії, тому місто і мало в Україні спеціальний статус. Росія весь час незалежності України вклала великі фінансові ресурси в Севастополь, а саме існування Російського флоту в Криму стало одним із чинників швидкої окупації півострову в 2014 році. Оскільки після звільнення Криму російському флоту не буде місця в українських землях, сенс будь-яких спеціальних статусів як для міста Севастополя, так і для всього кримського півострову буде втрачено. Севастополь має стати звичайним містом України, а Крим – її областю. Розділ же X Конституції України має бути вилучений взагалі.

Такими є мої міркування з приводу того, як слід змінити Конституцію після Перемоги. Деякі тези, можливо, здаватимуться, дискусійними. Проте переконаний: усі погодяться із тим, що після війни країна не може залишатися такою, якою вона була до. Час змін настав, а випробування останнього часу очистили нашу свідомість і підготували ґрунт, на якому може бути побудована візія нової України з новою законодавчою базою (*LB.ua.Blog* (https://lb.ua/blog/mykhaylo_pozhyvanov/561752_konstitutsiya_viyna_chi_varto_shchos.html). – 2023. – 22.06).

Українська Гельсінська спілка з прав людини: 10 років на перегляд судових рішень за виключними обставинами: чи є це положення конституційним?

На розгляді Конституційного Суду України перебуває конституційна скарга щодо відповідності Конституції України положень національного законодавства стосовно обмеження десятирічним строком права на звернення до національного суду із заявою про перегляд судових рішень у справі у разі встановлення міжнародною судовою установою порушення Україною міжнародних зобов'язань. Чому УГСПЛ вважає, що згадані норми та практика їх правозастосування становить комплексну проблему, яка створює суттєві перешкоди і порушує право на справедливий суд?

Суть справи

Заявник подав заяву до ЄСПЛ у лютому 2009 року, а рішення ЄСПЛ ухвалене у вересні 2022. Після ухвалення рішення Європейського суду юристи Центру стратегічних справ УГСПЛ, які представляли інтереси заявників при розгляді справи в ЄСПЛ, звернулися до Великої Палати Верховного Суду із заявою про перегляд національних судових рішень. Оскільки національні суди скасували два остаточні рішення, ухвалені на користь заявника, після закінчення строку для подання апеляційної скарги, порушивши принцип юридичної визначеності, ЄСПЛ встановив порушення права заявника на справедливий судовий розгляд.

Одним з найефективніших засобів відновлення порушених прав є перегляд судових рішень у справі. Втім Велика Палата Верховного Суду відмовила у розгляді заяви про перегляд, посилаючись на те, що після ухвалення судових рішень на національному рівні сплинуло більше 10 років, а національне законодавство встановлює такий десятирічний строк і має імперативну норму щодо неможливості його поновлення. Після ухвали Великої Палати Верховного Суду юристи Центру стратегічних справ УГСПЛ звернулися

до Конституційного Суду України, адже неможливість поновлення цього десятирічного строку унеможливує звернення із заявою про перегляд після ухвалення рішення ЄСПЛ.

Право на справедливий суд

Питання, підняте у поданій конституційній скарзі стосується встановленого ЄСПЛ порушення права на справедливий суд під час розгляду справи на національному рівні. Реалізація права на справедливий суд, є однією із найважливіших конституційних гарантій забезпечення та захисту прав та свобод особи, має виключне значення в демократичному суспільстві та відіграє важливу роль в контексті перегляду судових рішень у зв'язку з встановленням ЄСПЛ, міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань за Конвенцією при вирішенні цієї справи національним судом.

Варто пам'ятати, що до ЄСПЛ заявник може звернутися після проходження всіх інстанцій на національному рівні, а сама процедура розгляду справ у ЄСПЛ є доволі тривалою через значну кількість заяв, які надходять щорічно (зокрема, понад 45000 за 2022 рік) та ще більшу кількість заяв, що перебувають на розгляді, а також тривалість розгляду залежить від типу справи, її складності справи та багатьох інших факторів.

Зважаючи на доволі тривалий строк розгляду заяв у ЄСПЛ незалежно від волі заявника, розгляд його справи в ЄСПЛ і винесення рішення у ній може перевищувати строк в 10 років з дня набрання законної сили національними судовими рішеннями у справі. Тобто пропуск цього десятирічного строку у більшості випадків стається не з вини заявника.

У такій ситуації існують об'єктивні перешкоди для дотримання потенційним заявником встановленого у законодавстві десятирічного строку з моменту набрання

законної сили судовими рішеннями, які підлягають перегляду з підстави встановлення ЄСПЛ порушення Україною зобов'язань за Конвенцією. Водночас у разі пропуску встановленого десятирічного строку такий строк, відповідно до положень законодавства, не може бути поновлений.

Варто наголосити, що рішення, відповідно до якого ЄСПЛ визнав порушення, покладе на державу-відповідача обов'язок не лише здійснити на користь заявника виплати, присуджені як справедлива сатисфакція, але також і здійснити під контролем Комітету міністрів загальні і, якщо це доречно, індивідуальні заходи, здійснення яких є необхідним у рамках внутрішньої правової системи, аби покласти край виявленому порушенню та виправити негативні наслідки такого порушення.

З урахуванням Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» одним зі способів виправлення негативних наслідків порушення прав є, зокрема, відновлення настільки, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який заявник мав до порушення Конвенції (*restitutio in integrum*). Втім ані Конвенція, ані згаданий вище закон не містять положень, які ставили б обов'язок держави виконати рішення ЄСПЛ у залежність від строку, який минув з дня набрання законної сили рішеннями національного суду у справі.

Відновлення порушених прав

Таким чином, виникає питання стосовно конституційності законодавчих положень, які встановлюють обмеження десятирічним строком права на звернення до національного суду із заявою про перегляд судових рішень у справі після вирішення справи міжнародним судовим органом, зокрема ЄСПЛ.

УГСПЛ вважає, що згадані імперативні законодавчі норми та практика їх правозастосування становить комплексну проблему, яка створює суттєві перешкоди у відновленні порушених конвенційних прав та негативно впливає на процес виконання Україною рішень ЄСПЛ та контроль Комітету міністрів Ради Європи за виконанням рішень ЄСПЛ. Водночас заходи щодо повторного судового розгляду після ухвалення рішення ЄСПЛ можуть становити найбільш ефективний, якщо не єдиний, засіб відновлення порушених прав.

За цією скаргою Другий сенат Конституційного суду України перейшов до закритої частини пленарного засідання для ухвалення рішення. У разі позитивного рішення відповідна правова норма перестане застосовуватися. Юристи Центру стратегічних справ УГСПЛ продовжують тримати руку на пульсі (*УГСПЛ (<https://www.helsinki.org.ua/articles/10-rokiv-na-perehliad-sudovikh-rishen-za-vykliuchnymy-obstavynamy-chy-ie-tse-polozhennia-konstytutsiynym/>). – 2023. – 15.06*).

В. Безгін, LV.ua.Blog: Деокупація. Децентралізація. Крим

Повномасштабна агресія змінила підходи України в багатьох питаннях, що стосуються деокупації півострова. Дипломатичні плани щодо деокупації розбиваються о постійне бажання керівництва держави-загарбника винести Крим в окремий кейс, що є неприйнятним для нас на нашому шляху до звільнення всіх тимчасово окупованих територій у кордонах 1991 року.

Саме це спричинило активізацію процесів із стратегічного планування того, яким буде Крим після звільнення та як на території півострова

працюватиме влада протягом перехідного періоду. Відповіді на всі ці питання необхідно мати вже зараз, багато з них вже викладені у відповідному стратегічному документі, що розроблений Представництвом Президента в АРК. Тут же пропоную обговорити винятково питання відновлення публічної влади та моделі управління.

Відірваність від українських реалій

Плануючи те, як може функціонувати влада в Криму після деокупації, треба розпочинати

з аналізу поточного стану речей. Наразі, півострів є єдиним регіоном України, що не просто окупований, а й інтегрований в систему державного управління РФ протягом майже 9 років. Росія, що суто номінально є федеративною державою, насправді – абсолютно централізована система з максимальним позбавленням регіонів (окуповані території України не виняток) самоврядних управлінських повноважень та свобод. Що вже нівелює преференції, які гарантовані автономії в Конституції України. У свою чергу, з моменту Революції Гідності, наша держава здійснила величезний прогрес у реформі децентралізації, де тепер кожна, навіть найменша, громада має більше самоврядних повноважень, аніж мав Крим та його населенні пункти до вторгнення. Окрім того, Україна в 2020 році отримала свій новий адміністративно-територіальний устрій. Усі регіони України тепер мають нову систему районування та всі, окрім Криму, покриті територіальними громадами на 100%. Отже, постає питання: як здійснити територіальну організацію влади в Криму після деокупації та чи потрібно вже зараз формувати там громади?

Час утворювати громади настав

17 липня 2020 року Верховна Рада затвердила постанову про нове районування України, де передбачила в Криму 10 нових районів. Треба одразу зазначити, що моделювання районів на тимчасово окупованих територіях ОРДЛО та півострові відбувалося з відхиленням від загальної методики та європейського стандарту, з метою отримати ширшу мережу представництва центральної влади на території на повоєнний період. У той же час, через розгляд, на той момент, тільки дипломатичного шляху з повернення територій, було ухвалено рішення не створювати громади, а залишити це питання на період реінтеграції із запуском спочатку добровільного підходу.

Після повномасштабного вторгнення РФ і появи інших сценаріїв із деокупації стає зрозумілим, що 10 державних адміністрацій є вкрай малою кількістю для забезпечення присутності української влади на території,

в той же час, – покрити всі населені пункти десантом управлінців з відповідним досвідом та антикризовими здібностями, коли тільки сіл та селищ в Криму 957, – неможливо.

Що робити? Сформувати тимчасові громади, що існуватимуть, як базові одиниці адміністративно-територіального устрою від моменту деокупації до періоду за рік до перших місцевих виборів після звільнення.

Чому саме так? На територіях, що перебувають під окупацією тривалий час буде перехідний період. В залежності від способу та наслідків деокупації (завершення воєнного стану на всій території держави чи за винятком) там будуть функціонувати військові або військово-цивільні адміністрації. Проведенню перших виборів після війни там передуватиме реінтеграція в систему державного управління України та забезпечення критеріїв безпеки щодо проведення вільних та демократичних виборів. Ці критерії будуть зафіксовані на рівні законодавства і тільки у разі їх виконання вибори стануть можливими.

У свою чергу вже зараз сформувати в Криму остаточні громади – неможливо, оскільки деокупація призведе до втечі росіян, що переїхали на півострів після окупації, зрадників та адептів руського міра. А це – суттєво вплине на структуру населення та навантаження на мережі освітніх, соціальних, адміністративних та інших послуг.

Тому, єдиним реалістичним сценарієм є тимчасовий адміністративно-територіальний устрій із створенням військових адміністрацій на рівні районів і тимчасових громад.

Як це реалізувати?

1. Надати Уряду повноваження затвердити громади в Криму. (Наразі таких повноважень немає, для цього необхідні зміни до законодавства).

2. Затвердити громади рішенням Уряду та вписати громади в нові райони Криму шляхом голосування Верховної Ради.

3. Після кроків 1 та 2 Уряд отримує можливість перезавантажити районні державні адміністрації в Криму, а Президент не матиме законодавчих перепон щодо впровадження

військових адміністрацій в районах та громадах Криму, коли того потребуватиме ситуація.

Це тільки маленький пазлик із загальної рамки законодавчих змін, які нам доведеться

реалізувати під час реінтеграції, але він має бути серед перших (*LB.ua.Blog (https://lb.ua/blog/vitalii_bezghin/562474_deokupatsiya_detsentralizatsiya_krim_.html). – 2023. – 27.06*).

І. Попов, українська правда. Блоги: Децентралізація 2.0 – якими будуть відносини центру і регіонів після війни?

Повномасштабна війна Росії проти України вплинула на всі економічні та суспільні процеси в державі. В тому числі, на реформу децентралізації, яка була однією із найбільш успішних та популярних реформ в Україні. Війна принесла нові виклики для громад та для центральної влади, і подолати ці випробування можна лише шляхом спільної роботи, що показати практикою 2022 року. Водночас, ведення війни та планування післявоєнної розбудови потребують змін у розподілі повноважень між центральною владою та місцевим самоврядуванням. Частина цих змін регулюється законом про правовий режим воєнного стану, проте, особливості функціонування органів влади у перехідний поствоєнний період не врегульовані в українському законодавстві. Міжнародний досвід в цьому питанні також досить обмежений, тому що в останні десятиліття настільки масштабні бойові дії не велися у країнах, схожих на Україну у плані розвитку демократичних інституцій та самоврядування. Відповідно, постає потреба у аналізі новітніх викликів та проведенні дискусій для вироблення нових моделей співпраці центральної, регіональної та місцевої влади як під час війни, так і у перехідний період. Особливо гострим це питання постає для відновлення роботи органів влади на деокупованих територіях, де паралельно мають відбуватися процеси очищення від колаборантів та від наслідків окупації. Головним критерієм підготовки успішних моделей стане максимальне залучення зацікавлених сторін до вироблення рішень та ухвалення кожного рішення консенсусом між парламентом та представниками місцевого самоврядування.

Під час війни у було внесено ряд змін до законодавства, що регулює діяльність місцевого

самоврядування. До прикладу, повноваження місцевих державних адміністрацій були передані до обласних (районних) військових адміністрацій. Було запроваджено обмеження на виїзд за кордон для депутатів місцевих рад, а також скасовано реєстрацію низки проросійських партій, що поставило під сумнів статус обраних від них депутатів місцевих рад.

У 2022 році виконати плани по бюджетних надходженнях вдалося переважно за рахунок ПДФО військовослужбовців. Сплата цього податку за місцем знаходження військової частини привела до боротьби і перетягування військових бухгалтерій. Лунають пропозиції скасувати ПДФО для військовослужбовців, щоб не прокручувати бюджетні кошти зайвий раз, але тоді більшість місцевих бюджетів втратить головне джерело надходжень.

У тих регіонах, де відбувалися інтенсивні бойові дії, інфраструктура зазнала значних руйнувань. У деяких громадах вона знищена майже повністю. Наслідком війни стала значна міграція населення і відповідно втрата трудових ресурсів. Загальна кількість біженців складає близько 5 млн. осіб, внутрішньо переміщених осіб – 4,9 млн.

Загальний фінансовий стан України повністю залежить від отримання іноземного фінансування у вигляді кредитів, грантів, та цільових проєктів міжнародної технічної допомоги. Переважна кількість цих коштів надходить до уряду і вже потім розподіляється через бюджетні механізми.

Процеси відновлення країни будуть потребувати централізованого планування. Як виключення, будуть підтримані точкові проєкти відбудови зруйнованої інфраструктури. Проте, переважна більшість інвестицій буде координуватися для виконання глобальних

завдань по будівництву нових виробничих потужностей. Під час реалізації проєктів відбудови громади різних регіонів опиняться в нерівних умовах. Ключовим фактором у плануванні стане безпека, перш за все близькість до кордонів Російської Федерації. Відповідно, більшість коштів буде вкладатися у ті регіони, які максимально захищені та віддалені від потенційних ударів. Ремонт і побудова нових транспортних коридорів також буде залежати від їх напрямку. Автомобільні дороги, залізничні колії та інші об'єкти, які пов'язували Україну з Росією, не будуть пріоритетними у плануванні проєктів реконструкції. Вірогідно, так само будуть заморожені проєкти, що пов'язують Україну з Білоруссю, до нормалізації відносин з цією країною.

Зростає кількість пільгових категорій населення. Виконання державних зобов'язань перед ними стане викликом для бюджету. Виникне ризик затримок із виплатами, або спорів між центральною і місцевою владою – хто має відповідати за покриття пільгових комунальних тарифів, проїзду, виділення земельних ділянок, ремонту житла тощо.

Воєнні та поствоєнні виклики вимагають корекції процесів децентралізації. Перш за все потрібно оцінити: чи готова Україна повністю повернути всі процедури мирного часу наступного дня після закінчення режиму воєнного стану? Період між завершення цього спеціального режиму і переходом до повністю мирного життя стає викликом для правової системи і суспільства. З одного боку, масштаб руйнувань і проблем не дозволяє повністю повернутися до довоєнного устрою. З іншого боку, демократичні процедури, децентралізація, свобода слова є виключно важливими цінностями для українського суспільства і їх потрібно захищати та розвивати. Компромісним рішенням має стати розробка спеціального закону «Про особливий період», де буде врегульовано поетапний перехід від ведення бойових дій до повного відновлення діяльності цивільних інституцій. Як мінімум, цей перехідний період буде потрібен для тих територій, які пробули під окупацією дев'ять і більше років. Проте, безпекові загрози можуть

залишитися настільки серйозні, що певний перехідний етап може знадобитися і для всієї України, особливо для прикордонних територій.

На деокупованих територіях у перехідний період повноваження місцевого самоврядування будуть обмежені. Функції місцевих державних адміністрацій будуть виконувати місцеві військові адміністрації, навіть коли у інших регіонах будуть відновлені повноваження обласних рад та обласних адміністрацій. Для цього необхідно готувати зміни до закону про правовий режим воєнного стану та інших законодавчих актів. Водночас на територіях, які перебували під окупацією з 2014 року, вірогідно зможуть бути проведені місцеві вибори базового рівня одночасно з виборами по всій Україні – тобто, восени 2025 року. Обласні та районні ради в цей час на відповідних територіях можуть не обиратися, для запобігання політизації їх роботи та уникненню загроз національній безпеці. Відповідні вибори будуть проведені після завершення процесів очищення від наслідків російської окупації. Інша позиція – взагалі всю повноту влади на деокупованих територіях передати військовим адміністраціям на кілька років. В будь-якому разі необхідно розробити чіткі критерії для позбавлення виборців активного та пасивного виборчого права за колабораційну діяльність, з урахуванням міжнародних практик та конвенцій.

Запровадження інституту префектів буде відкладене, або на етапі відбудови вони отримають розширений функціонал. Керівники місцевих державних адміністрацій в цей період матимуть винятково важливі функції координації процесів реконструкції, організації взаємодії між центральними органами влади та представниками місцевого самоврядування.

Вже після закінчення війни та першого етапу відбудови буде проведена конституційна реформа в частині регулювання повноважень місцевої влади та її відносин із центральною владою. Це стане завершенням децентралізації та формуванням нового інституційного механізму. Вірогідно, буде визначено нову систему адміністративно-територіального устрою, перелік місцевих податків та джерел

наповнення місцевих бюджетів, оновлену роль префектів, переважно із функціями адміністративного нагляду.

Після скасування воєнного стану одним із викликів стане підвищення тарифів на енергоносії та житлово-комунальні послуги. Нова тарифна сітка має стати спільною відповідальністю і центральної, і місцевої влади. Так само у відкритому діалозі має вирішуватися питання роботи з пільговими категоріями населення та розподілу навантаження на центральний і місцевий бюджети по кожній із соціальних категорій.

Зберегти баланс між розвитком самоврядування і децентралізацією, з одного боку, і потребами в централізованому плануванні і забезпеченні безпеки держави, з іншого –

один із викликів, що стоїть перед українським суспільством. Щодо «Плану Маршала» – то тут вірогідно буде ухвалено всеукраїнський рамковий план, з пріоритетами по кластерам і територіям, а в цій матриці громади зможуть пропонувати свої конкретні проєкти.

Український інститут майбутнього пропонує до обговорення коротку доповідь щодо викликів децентралізації та прогнозів по їх вирішенню. Викладені ідеї не є готовими рецептами, та вже є предметом для дискусії. Лише спільне розуміння та відповідальність з боку центральної і місцевої влади за безпеку, тарифи чи пільги дадуть змогу долати всі ці серйозні проблеми (*Українська правда. Блоги* (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/popov/6483298cb3824/>). – 2023. – 9.06).

О. Шуляк, Економічна правда: Чи відповідає українська реформа містобудування Європейській хартії місцевого самоврядування

Які повноваження будуть у місцевої влади після ухвалення нового закону про містобудівну реформу?

Нещодавно у Європарламенті відбувся Європейський комітет регіонів. Це знаковий захід, на якому представники України спільно з європейськими колегами працювали над посиленням ролі нашого самоврядування в контексті відбудови.

Під час дискусій підіймали багато питань, в тому числі й реформу містобудування та її ключовий законопроект №5655. Адже ця реформа суттєво посилює роль органів місцевого самоврядування.

Моніторинг забудови в громадах, виявлення самочинного будівництва, перевірка ризикованих об'єктів, реакція на повідомлення громадян про порушення – все це буде в повноваженнях саме органів місцевого самоврядування.

Ба більше: у самоврядування з'явиться можливість у певних випадках зносити незаконні об'єкти без рішення суду.

Важливо, що реформа містобудування розроблялася відповідно до принципів

Європейської Хартії місцевого самоврядування, яка ратифікована Україною ще у 90-х.

Європейська хартія – рамковий документ. Він не містить детального опису повноважень місцевого самоврядування – але закладає базові принципи державної політики, декларує важливість місцевого самоврядування як ключової демократичної інституції.

Хартія передбачає широкі повноваження для органів місцевого самоврядування. Такі ж повноваження передбачає і наша реформа містобудування. Розглянемо основні з них.

Розробка містобудівної документації

Згідно з Хартією, місцеве самоврядування – це право і спроможність місцевої влади здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ в інтересах населення.

Суттєва частина містобудування – розробка та прийняття містобудівної документації. Цю розробку здійснюють на основі територіальних

Концепцій інтегрованого розвитку, які створюються із залученням максимальної кількості мешканців. Адже це база для всіх подальших процесів містобудування на певній території.

Розробка та затвердження містобудівної документації на місцевому рівні належить і буде належати виключно до повноважень органів місцевого самоврядування. Йдеться про комплексний план просторового розвитку території громади.

Цей план включає генеральні плани територіальної громади, історико-архітектурні опорні плани (якщо такі є), а також детальні плани території.

Фактично, законопроект №5655 стимулює органи місцевого самоврядування виконувати вже наявне законодавство. А саме – приймати якісну містобудівну документацію. Це забезпечить комплексний, а не «клаптиковий» розвиток громади.

Видавати містобудівні умови та обмеження для майбутнього будівництва місцева влада має не на власний розсуд, а з посиланням на відповідну містобудівну документацію та інші законні джерела інформації.

І робити це в чітко визначені терміни та без необґрунтованих відмов. А далі на основі цих даних, у першу чергу містобудівної документації, здійснюватиметься розробка проектної документації кожного конкретного об'єкта будівництва.

Своєю чергою, проектна документація об'єкта має існувати у форматі електронного документа в е-системі, відкрито та прозоро.

Під час експертизи, технічної інвентаризації, прийнятті в експлуатацію – е-система щоразу порівнюватиме наявний стан техніко-економічних показників об'єкта з тим, що було вказано в проектній документації.

Формуватиметься протокол розбіжностей, який покаже, чи не забагато у домі поверхів, чи є відхилення від гранично допустимих показників, визначених містобудівними умовами та обмеженнями тощо.

Це мінімізує ризики маніпуляцій із проектною документацією з боку недобросовісних забудовників.

Державний нагляд за законністю дій учасників містобудування

Згідно з Хартією, будь-який адміністративний нагляд за діяльністю органів місцевого самоврядування має на меті забезпечення дотримання закону. Однак вищі інстанції можуть здійснювати адміністративний нагляд за належністю виконання завдань місцевою владою.

За законністю діяльності органів місцевого самоврядування здійснюється державний нагляд. Реформа містобудування передбачає розмежування процесів нагляду, контролю та моніторингу. Функція нагляду не стосується контролю за будівництвом конкретного об'єкта.

Державний нагляд спрямований на учасників містобудівного процесу. Тобто не лише на органи місцевого самоврядування, а й осіб приватного контролю, експертів, які надають послуги тощо. Це функція, що лишається державі, а саме Міністерству відновлення.

Також участь у нагляді бере професійне та громадське середовище – консультативно-дорадча Містобудівна палата, що розглядатиме рішення про ймовірні порушення учасників містобудування.

Зокрема, Міністерство під час здійснення нагляду має реагувати на заяви ОМС щодо потенційних порушень із боку інших учасників.

Містобудівний контроль з боку місцевої влади

Згідно з Хартією, органи місцевого самоврядування в межах закону мають повне право вільно вирішувати будь-яке питання, яке не вилучене зі сфери їхньої компетенції і вирішення якого не доручене жодному іншому органу.

Місцева влада як орган містобудівного контролю здійснюватиме містобудівний контроль над об'єктами будівництва у визначеному законом порядку. Паралельно здійснювати контроль будуть також Державна інспекція архітектури та містобудування (ДІАМ) та уповноважені особи з містобудівного контролю (приватні компанії).

Хто саме здійснюватиме контроль – залежить від об'єкта будівництва, вибору

замовника. Наприклад, контроль за важливими інфраструктурними об'єктами (наприклад, мости, лінії метро) здійснюватиме ДІАМ.

Орган місцевого самоврядування буде здійснювати контроль за об'єктами будівництва, якщо замовник обере його. При цьому, органи місцевого самоврядування зможуть здійснювати контроль за об'єктами будівництва незалежно від класу відповідальності, що суттєво розширює їхні повноваження.

Та головне – вони здійснюватимуть контроль за об'єктами самочинного будівництва, які будуються без дозвільних документів.

Тобто, найбільш кричущі незаконні випадки контролюватиме та перевірятиме саме місцева влада. Під час здійснення контролю органи місцевого самоврядування зможуть виносити обов'язкові до виконання приписи, проводити перевірки, зокрема й позапланові тощо.

Моніторинг забудови в руках громади

Згідно з Хартією, публічні повноваження здійснюються переважно тими органами публічної влади, які мають найтісніший контакт із громадянином. При цьому необхідно враховувати обсяг і характер завдання, а також вимоги ефективності та економії.

Оскільки органи місцевого самоврядування здійснюють безпосереднє управління на місцях, їх обов'язком є пошук самочинного будівництва на конкретній території та запобігання йому.

Це відбуватиметься у рамках постійного та безперервного моніторингу забудови громади. Наразі такий моніторинг фактично не здійснюється, адже він не визначений як обов'язковий.

Реформа містобудування передбачає конкретні способи здійснення моніторингу. Під обов'язкові заходи з моніторингу підпадають об'єкти:

-на які надійшли скарги від громадян через е-систему (важливий елемент громадського моніторингу);

-щодо яких не отримано право на виконання робіт;

-об'єкти, визначені ризикованими за результатами автоматичного програмного аналізу в е-системі.

Також для чіткої реалізації повноважень органів місцевого самоврядування законопроект №5655 конкретизує, що саме є самочинним будівництвом. Це – будівництво на не відведеній ділянці, без права на виконання робіт, з порушенням обмежень, передбачених містобудівними умовами та обмеженнями, з істотними порушеннями проєктної документації.

Виявити та попередити всі ці порушення – компетенція місцевої влади. Завдяки наявності усієї необхідної інформації в е-системі, зробити це буде набагато простіше.

Під час моніторингу можна здійснювати візуальний огляд території, фото– та відеофіксацію, використовувати ортофотоплани тощо. Усі зібрані під час моніторингу дані передаються до е-системи та зберігаються там.

Повертаючись до здійснення контролю органами місцевого самоврядування – якщо у процесі моніторингу органи місцевого самоврядування виявляють самочинне будівництво без отримання права на виконання будівельних робіт, то вони починають вживати заходів щодо припинення такого правопорушення. Тобто проводити перевірки, видавати обов'язкові приписи.

Зрештою, можуть навіть демонтувати – без рішення суду. Це зовсім нові повноваження, яких раніше не було у місцевої влади. Також може бути прийнято рішення про приведення об'єкта до попереднього стану або його перебудову.

Моніторинг забудови має стати потужним інструментом регулювання містобудування в громаді. Моніторинг, розробка містобудівної документації, містобудівний контроль, ефективні інструменти протидії самочинного будівництва – усе це широкі повноваження органів місцевого самоврядування, які повністю відповідають Європейській Хартії місцевого самоврядування (*Економічна правда* (<https://www.epravda.com.ua/columns/2023/06/13/701132/>). – 2023. – 13.06).

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Президент В. Зеленський відповів на петицію із закликом ветоувати ще не ухвалений закон про цивільні партнерства.

За законопроект у Верховній Раді ще не голосували, однак в уряді наразі триває робота над запровадженням інституту цивільного партнерства, зазначив президент.

Петиція з'явилася на сайті президента 13 березня, її підписали 26 852 людини.

Зеленський нагадав, що влітку минулого року він вже відповідав на петицію щодо одностатевих шлюбів. Тоді він акцентував на тому, що Конституція передбачає, що шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки та чоловіка (стаття 51). В умовах воєнного чи надзвичайного стану Конституція не може бути змінена (стаття 157 Конституції України).

Водночас Кабмін в рамках виконання Національної стратегії у сфері прав людини доручив Міністерству юстиції розробити законопроект про забезпечення реалізації майнових та немайнових прав партнерів, що не перебувають у шлюбі, запровадження інституту зареєстрованого цивільного партнерства.

Мін'юст наразі працює над комплексним законодавчим запровадженням інституту цивільного партнерства з визначенням правових засад, порядку і наслідків його реєстрації, а також правового статусу й особистих немайнових та майнових прав і обов'язків партнерів.

Зеленський зазначив, що в Раді перебуває на розгляді законопроект №9103. До низки його положень висловлені зауваження та пропозиції від профільних комітетів і уповноважених органів влади, як до таких, що потребують доопрацювання.

Проект поки не включено до порядку денного (*Gazeta.ua* (https://gazeta.ua/articles/politics/_zelenskij-prokomentuvav-peticiyu-proti-odnostatevih-shlyubiv/1147920). – 2023. – 21.06).

Спікер Верховної Ради Руслан Стефанчук 23 червня за підсумками засідання РНБО повідомив, що Вища рада правосуддя буде

проводити перевірку суддів Верховного Суду на добросовісність та на «предмет способу їх проживання».

«Буде проведена перевірка Вищою радою правосуддя суддів Верховного Суду на предмет причетності їх до потенційних злочинів та на предмет способу їх проживання», – розповів Руслан Стефанчук.

Також, голова Верховної Ради додав, що для перевірки суддів може бути застосований «детектор брехні», тобто поліграф (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/uk/news/publication/274235-sudey-verkhovnogo-sudazhdut-proverki-na-dobroporyadochnost-snbo>). – 2023. – 23.06).

Комітет соціальної політики і захисту прав ветеранів підтримав законопроект №9103 про реєстровані партнерства.

Він, зокрема, дозволить реєструвати одностатеві стосунки. Про це повідомила авторка законопроекту Інна Совсун.

За словами І. Совсун, це вже четвертий комітет Верховної Ради, який підтримав законопроект (*Gazeta.ua* (https://gazeta.ua/articles/life/_zakonoprojekt-pro-odnostatevi-shlyubi-pidtrimav-sche-odin-komitet-vr/1146783). – 2023. – 10.06).

Голова Комітету Верховної Ради з питань правової політики Денис Маслов розповів, як, на його думку, новий склад Громадської ради доброчесності може здійснювати свої обов'язки.

«Я не хочу, щоб діяльність ВККС, ГРД та суддівської спільноти в цілому, будувалась на конфлікті. Коли є конфлікт, коли є негативні, необґрунтовані висловлювання, нічого збудувати не можливо. Я б хотів, щоб у складі ГРД були люди, які в першу чергу думають о виконанні покладеного на них законом професійного обов'язку. Хочеться, щоб нові члени ГРД підходили до роботи з більш професійної точки зору. Можливо, з меншою піар-складовою, хоча я розумію, що

це теж частина роботи ГРД. Але хочеться, щоб підхід був більше професійним», – розповів Денис Маслов 20 червня під час конференції «Відлік почався: мультизадачність як запорука ефективності нової ВККС».

Також, Денис Маслов зазначив, що висновки ГРД повинні стати більш фаховими та якісно мотивованими (*Судово-юридична газета (https://sud.ua/uk/news/publication/274008-v-verkhovnoy-rade-rasskazali-hto-ozhidayut-ot-novogo-sostava-obschestvennogo-soveta-dobroporyadochnosti). – 2023. – 21.06).*

Делегація Венеційської комісії, яка приїжджала до Києва, має затвердити висновки щодо трьох законопроектів, ухвалених Верховною Радою. Ідеться про закони щодо нацменшин, щодо олігархів, а також щодо відбору кандидатур на посаду суддів Конституційного Суду України на конкурсній основі. Про це розповів народний депутат, член парламентського Комітету з питань національної безпеки, оборони та розвідки Федір Веніславський.

«Із делегацією Венеційської комісії були тривалі перемовини на різних рівнях – у Комітеті з правової політики, з Головою ВР, в Офісі Президента, із представниками Міністерства юстиції.

Усі три законопроекти є досить важливими для України. Ми очікуємо, що Венеційська комісія з огляду на реалії агресивної війни, розв'язаної проти нашої держави, ухвалить зважене рішення, яке не зашкодить Україні під час боротьби за незалежність», – сказав політик.

За його словами, у процесі розмови з представниками Венеційської комісії українська сторона пересвідчилася, що західні партнери часто не розуміють наших реалій.

«Дискусія тривала з приводу того, що нібито, на думку деяких експертів, в Україні порушуються права російської нацменшини, хоча ми чітко продемонстрували нашим партнерам, що саме це було підставою для агресії РФ проти України. З приводу закону про олігархів ми зазначили, що деякі зауваження Венеційської комісії готові

врахувати в процесі подальшого реформування законодавства. Крім того, це один із базових законів, на основі якого прийматимуться закони про лобізм, фінансування політичних партій, про вдосконалення антимонопольного законодавства. Парламент у цьому напрямку достатньо ефективно працює», – зазначив парламентарій.

На його переконання, представників Комісії задовольнили наведені аргументи.

«Я не виключаю, що питання про відповідність закону про олігархів ще вивчатиметься, оскільки представники Венеційської комісії не знали, що парламент працює над низкою додаткових законопроектів. Відповідно, можливе відтермінування висновків саме щодо цього закону.

Стосовно двох інших законів (про забезпечення прав нацменшин і відбору до Конституційного Суду), то тут мають бути висновки, що враховують роботу ВР, уряду і Президента з цих питань», – наголосив народний депутат (*Судово-юридична газета (https://sud.ua/uk/news/publication/272853-fedor-venislavskiy-v-protse-razgovora-s-predstavitelyami-venetsianskoy-komissii-ukrainskaya-storona-ubedilas-hto-zapadnye-partnery-chasto-ne-ponimayut-nashikh-realiy). – 2023. – 9.06).*

Висновок Венеційської комісії щодо антиолігархічного закону та закону про Конституційний Суд доводить, що влада під прикриттям євроінтеграції намагається використати інституції як інструменти для боротьби з опонентами. Про це заявила співголова фракції «Європейська Солідарність» Ірина Геращенко під час брифінгу. Вона нагадала, що Венеційська комісія закликала терміново привести ці закони у відповідність до європейських норм і стандартів.

Народна депутатка підкреслила, що так званий антиолігархічний закон і закон про формування Конституційного суду монобільшість протягувала без висновку Венеційської комісії, що зрештою призвело до численних зауважень і змін, які терміново потрібно внести.

«Є безвідповідальна позиція монобільшості, яка по суті ставить сьогодні під загрозу початок офіційних перемовин щодо вступу України до Європейського Союзу. Щодо антиолігархічного закону є розгромний висновок Венеційської комісії. Наша фракція наполягала, що боротьба з олігархами – це боротьба з монополістами, монополіями. Тут має бути посилення Антимонопольного комітету, а не створення «розстрільної трійки» у вигляді Ради національної безпеки та оборони, яка буде в ручному режимі кожного неугодного їй українця визначати олігархом», – зазначила вона.

Геращенко наголосила, що «Європейська Солідарність» готує зміни до цих законів, щоб привести їх у відповідність до європейських норм.

Також вона підкреслила, що у законі про Конституційний суд має бути передбачена система незалежного відбору кваліфікованих суддів, як це було зроблено при відборі суддів Вищого Антикорупційного Суду.

«Європейська Солідарність» зареєструвала зміни, на яких ми будемо наполягати, щоб не переголосувати, не переписувати, не виглядати смішно в очах наших партнерів. Дорадча група експертів має бути сформована з семи представників – четверо з них мають складати ті кандидатури, які пропонуються нашими міжнародними партнерами, які мають відповідний досвід і повну незалежність», – сказала народна депутатка.

«Ми намагаємося обмежити цю групу експертів від впливу президента, його офісу, Верховної Ради і таке інше. Тому що зараз закон, який пропонують «Слуги» – це шість експертів, які повністю формуються Офісом президента, призначаються Президентом, парламентом, очевидно, що монобільшість буде тільки їх просувати», – додала вона.

«Має бути сім представників, які несуть повну відповідальність за тих кандидатів, яких вони рекомендують до розгляду як суддів Конституційного суду. І ніяких заступників, заступників заступників тут бути не може. Повинна бути абсолютно прозора процедура обрання суддів Конституційного Суду і цей

суд має бути незалежним», – переконана Ірина Геращенко.

Співголова фракції також наголосила, що міжнародні партнери закликають повернути декларування чиновників: «Бачимо, скільки тут є зловживань. Наша команда активно працює в робочій групі по допрацюванню цього закону, враховуючи реалії часу. Тому що треба вирішити, що робити з людьми на окупованих територіях, чиновниками, які там залишаються. Є проблема з людьми, які втратили все майно. Ці питання мають бути вирішені на період воєнного часу, але декларування має повернутися», – говорить Геращенко (*Главком (<https://glavcom.ua/country/politics/jevropejska-solidarnist-initsijuje-zmini-do-zakoniv-pro-oliharkhiv-i-konstitutsijnij-sud-934533.html>). – 2023. – 14.06*).

Аспен Інститут Київ провів другий семінар «(Пере)осмислення суспільного договору України» наживо. У семінарі взяли участь народні депутати України, представники Кабінету міністрів, судової влади, освітньої та медіа галузі, підприємці, держслужбовці вищого рівня та діячі культури.

У вітальному слові виконавча директорка Аспен Інституту Київ Юлія Тичківська наголосила, що зараз у суспільстві є запит на діалог, творення нових сенсів, обмін думками та напрацюванні візії майбутнього. Саме тому Аспен Інститут Київ заохочує рефлексії на тему суспільного договору і в рамках проєкту упорядкував збірку есеїв провідних українських інтелектуалів.

Під час семінару учасники говорили про значущість суспільного договору на різних рівнях; також обговорювали те спільне, що об'єднує українське суспільство, і те, що може роз'єднувати.

Зокрема, наводимо деякі тези, що звучали у рамках обговорення.

Концепція суспільного договору: практичний та метафоричний виміри

- Суспільний договір має символічне значення і є ознакою стабільного суспільства. Він передбачає усвідомлену залученість

суспільства у життя громади, довіру до правил і віру в ефективність дотримання цих правил.

- Суспільний договір не є сталим, він представляє собою певний динамічний баланс. Саме тому у суспільстві важливо обговорювати наріжні питання його інституціоналізації. Зокрема, культурний код діючої влади безпосередньо впливає на матрицю суспільного договору.

- Суспільний договір не закріплений офіційно, він не є Конституцією, яка є одним з важливих, але не єдиним проявом такого договору.

- Варіації суспільного договору існують на рівні окремої громади, країни та групи країн, і вони повинні узгоджуватися між собою.

- Активне та рівноправне залучення сторін суспільного договору – бізнесу, держави та громадськості – утворюють тріаду, яка сприяє стабільності суспільства та його розвитку.

Теперішній стан суспільного договору

- Сьогодення можна розглядати як сукупність потреб окремих суспільних груп, а суспільний договір – відображає ці потреби та шляхи їх узгодження.

- Реформа децентралізації сприяє кращому розумінню того, що люди відіграють головну роль у формуванні політик.

- Інклюзивність суспільного договору є вимогою сьогодення для майбутнього. Інклюзивність необхідна для інтеграції всіх груп, згладжування конфліктів та підтримки солідарності українського суспільства.

- Українське суспільство консолідоване проти ворога. Втім, складно передбачити, якою буде Україна після перемоги, і це створює невизначеність пріоритетів подальшого розвитку. Важко планувати, які проекти будуть актуальні після війни, оскільки вона дуже швидко змінює пріоритети і вимоги суспільства.

- Бізнес має відігравати значну роль у післявоєнній відбудові та майбутньому суспільному договорі; роль бізнесу у відновленні українського суспільства має бути оцінена належним чином, повинні створюватись відповідні умови для роботи економічних суб'єктів.

- Суспільний договір краще розглядати як плетіння соціальної тканини, що є постійним

процесом, необхідним для зміцнення суспільства.

Трансформація суспільного договору та реакція на виклики

- Під час війни питання суспільного договору стає особливо актуальним, оскільки суспільство має потребу в об'єднанні задля забезпечення безпеки, справедливості, гідності, свободи та повноти розвитку.

- Важливо приділяти увагу векторам внутрішнього розвитку країни, як фундаменту національної стійкості.

- Подальша емансипація суспільства (як вивільнення творчого потенціалу окремих суспільних груп) є необхідною умовою його розвитку та становлення.

- Продовження збройного протистояння поляризує українське суспільство; небезпечною може стати ситуація, коли ті, хто є незгодними, сприймаються як противники або навіть вороги.

- Освіта є важливою, а освіченість є необхідною. Освіта має першочергове значення. Освіта перетворилася з предмету національного інтересу на предмет національної безпеки, оскільки вона визначає рівень розвитку суспільства і здатність країни впоратися з викликами.

- Зросла важливість громадянської освіти, щоби кожен українець і українка чітко розуміли свої права, обов'язки та відповідальність. Не менш важливим є оволодіння громадянськими компетенціями, що підвищують стійкість української нації.

Обговорення відбувалося на основі Збірки есеїв провідних українських мислителів, яку впорядкував Інститут у рамках проекту. Серед авторів текстів – Сергій Пролєєв, Вікторія Шамрай, Олеся Островська-Люта, Олег Хома, Володимир Єрмоленко, Вахтанг Кебуладзе, Ярослав Грицак, Павло Шеремета, Сергій Корсунський та Всеволод Речицький.

Аспен Інститут Київ запрошує долучатися до діалогу про майбутнє України та суспільний договір на різних майданчиках задля консолідації зусиль для розбудови та відновлення країни (***LB.ua*** (https://lb.ua/blog/aspens_institute_kyiv/557866_pereosmislennya_suspilnogo.html)). – 2023. – 1.06).

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

Доповідь в.о. Голови Конституційного Суду України Сергія Головатого „Убити знавіснілого Левіатана: випробування України на правовладдя, рецидивізм московитів і його відбиток на європейських цінностях“, м. Софія, 01.06.2023

Slaying the Rabid Leviathan: Ukraine’s quest for the Rule of Law, Muscovite recidivism and the impact on European values (Speech at Opening Ceremony of the XXX FIDE Congress, 1 June 2023, Sofia, Bulgaria)

Your Excellency Rumen Radev, President of the Republic of Bulgaria!

Your Honor Koen Lenaerts, President of the Court of Justice of the European Union!

Your Honor Marc van der Woude, President of the General Court of the European Union!

Dear participants of the XXX FIDE (the International Federation for European law) Congress!

Ladies and gentlemen!

I am deeply honoured to have been invited to participate in this gathering of

eminent jurists. Your role in the preservation of democracy and the Rule of Law in Europe is a beacon for me and my fellow judges in Ukraine.

Yesterday, the 31st of May, marked precisely 800 years to the day in 1223, when the Mongol army destroyed the army of Kyivan Rus’ along the Kalka River, in what is the contemporary Donets’k region of Ukraine. This battle demonstrated the superiority of Mongol military prowess over European martial forms. Genghis Khan’s success at Kalka paved the way for his rapid conquest of Eastern and Central Europe. It was the precursor to the full Mongol invasion of Kyivan Rus’ that took place 15 years later. In the result, Rus’ as a European Grand Princedom, with Kyiv as its ancient capital, lost its political independence and completely disappeared from the world stage.

Moreover, exactly a century later, in May of 1323, another historic battle took place, this time along the Irpin’ River on the outskirts of Kyiv. This battle marked the beginning of the actual liberation of Kyiv from the Mongols. When the contemporary descendants of the Golden Hord invaded Ukraine

again, in February 2022, the Irpin’ River, just as in the Middle Ages, thwarted the plans of the invaders “to seize Kyiv in three days”.

The parallels of seven and eight hundred years ago with today’s circumstances are striking. In both instances, ancient and present-day Ukraine were the epicentre of the destruction of the existing world order by forces bent on the subjugation and colonization of a European state. However, the slaughter of the residents of Kyiv by the Mongols paled in comparison to the massacres of Ukrainians by the Russian army in occupied Bucha, Mariupol, Chernihiv, Iziium, Kherson.

The Muscovite State arose on the foundations of the Mongol Tatar yoke, and Russia’s leaders became the heirs to the Mongol Khan.

This is not just my own conclusion. At the end of the 19th century Karl Marx observed:

“The bloody mire of Mongolian slavery, not the rude glory of the Norman epoch, forms the cradle of Muscovy, and modern Russia is but a metamorphosis of Muscovy¹...

The Tatar yoke lasted from 1237 to 1462 – more than two centuries; a yoke not only crushing, but dishonouring and withering the very sole of the people that fell its prey. The Mongol Tatars established a rule of systemic terror, devastation and wholesale massacre forming its institutions²...

¹ Secret Diplomatic History of the Eighteenth Century by Karl Marx. Edited by his Daughter Eleanor Marx Aveling. – London: Swan Sonnenschein & Co., Limited, Paternoster Square, 1899. – P. 77.

² Ibidem. – P. 78.

If Muscovite Czars, who worked their encroachments by the agency principally of the Tatar Khans, were obliged to tatarize Muscovy, Peter the Great, who resolved working through agency of the west, was obliged to civilize Russia³”.

A century and a half before that, Jean Jacques Rousseau in *The Social Contract*, described the efforts of Peter the Great to civilize Russia. He wrote: “Russia will never be really civilized because it was civilized too soon.

Peter had a genius for imitation <...>.

He did some good things, but most of what he did was out of place. He saw that his people was barbarous, but did not see that it was not ripe for civilization: he wanted to civilize it, when it needed only hardening.

His first wish was to make Germans or Englishmen, when he ought to have making Russians; and he prevented his subjects from ever becoming what they might have been by persuading them that they were what they are not <...>⁴”.

Pre-Mongol Kyivan Rus’, and Muscovy differ not only in name. Kyivan Rus’ formed an integral part of the European body politic from its inception in the eighth century, whereas Muscovy did not emerge as a state until the XIV century on the foundations of Tatar statehood. Moreover, they are distinguished by different traditions of state formation. The term “Russia” did not emerge until 1721 when Peter I, always the Great Imitator, appropriated the name and history of Kyivan Rus’, proclaiming that henceforth Muscovy will be renamed “Russia” and the Muscovites will be known as “Russians”.

This is not just an issue of nomenclature. By stealing the Kyivan state’s name he fundamentally challenged the identity and existence of the Ukrainian people. The policies of the Russian empire toward Ukrainians since then have culminated in the two main postulates of Putin’s genocidal war against Ukrainians today: first, that Ukraine is not a state, and that Ukrainians do not constitute a

separate nation, but are actually Russians or proto-Russians (pashty rus’kiy). Second, that Ukrainians deserve to be exterminated if they consider themselves to be Ukrainians and not Russians.

I fully share author Anne Applebaum’s view that the Muscovite historic recidivism of occupation “belongs to the equally old, equally ugly traditions of Russian imperialism and Soviet genocide. Moscow wants to obliterate Ukraine as a separate country, and Ukrainian as a distinct identity”⁵.

Historically and culturally, Muscovy was always more receptive to absolutism, which manifests itself in policies driven by brutality. In essence, the Muscovy state for centuries was and still now is nothing but a brutal Leviathan.

The experience of Ukraine is quite different: like many colonized nations, the historical struggle of Ukrainians for freedom against oppressors has conditioned them to pursue a more liberal direction. Thus, there always existed fertile soil to sow the seeds of the Rule of Law.

One of the remarkable features of the ancient Kyivan State, as a major European civilization, was the early orientation of its laws towards justice and respect for human life. The death penalty, martyrdom, mutilation, or other similar types of punishment were all absent from the laws of the land.

Further, at the start of the 18th century, the previously free Ukrainian Cossack gentem (the Kozak people), who had organized themselves into a Kozak republic, were subjugated to Muscovy’s absolute rule. In response, the Kozaks adopted a testament of freedom unique in Ukrainian legal and political culture. It is widely known as *The Constitution of Pylyp Orlyk of 1710* and predates both the American Declaration of Independence of 1776, the US Constitution of 1787, as well as the French Declaration of the Rights of Man and Citizen of 1789. Nevertheless, the philosophy and political goals set out in the Ukrainian document are closely related to and may have indeed informed them. By its origin and nature, it is akin to the *Magna Carta 1215*.

³ Ibidem. – P. 89.

⁴ Jean Jacques Rousseau. *The Social Contract and Discourses* / translated with introduction by G.D.H. Cole. – New York: Dutton, 1950. – Book II, Chapter VIII, [5].

⁵ See: “They didn’t understand anything, but just spoiled people’s lives”. By Anne Applebaum and Nataliya Gumenyuk. *The Atlantic*. February 14, 2023.

The preamble of the document clearly outlines its two main tasks and goals. On the one hand, Pylyp Orlyk, the newly elected Hetman (Leader) of the Zaporozhian Host, took upon himself the duty to liberate gentem antiquamque Cosacicam (the “ancient Kozak people”) from the external despotic power, e.g. iugo Moscorum (“the Muscovite yoke”). Thus, the document became a constitutional program for future generations and a magisterial act for all Ukrainian people, exhorting them to achieve an overriding goal unchanged to this day – “to liberate our Motherland from the yoke of Muscovite slavery”⁶. In this respect, the Ukrainian document is very close to the spirit and ideology of the American Declaration of Independence (1776).

Another task of singular importance was to also free the Kozak people from domestic tyranny. Several previous Hetmans had attempted despotic rule and had usurped power acting under the principle: SIC VOLO, SIC IUBEO (“My wish is my command”). Thus, Pylyp Orlyk, developing the document, noted: “the Kozak people have always spoken out against autocracy”⁷. Since “the Rule of Man was not inherent in the Motherland and in the Zaporozhian Host”⁸ and the despotic way of ruling by some Hetmans in the past had led, in particular, “to violation of rights and liberties”⁹, the document was designed to prevent the abuse of power in the future. This desire to curb the unfettered power of one-man rule makes the document similar to the French Declaration of the Rights of Man and Citizen (1789).

⁶ See Chapter I of the Pacta et Constitutiones of the Pacta et Constitutiones legum libertatumque Exercitus Zaporoviensis (“Agreements and Resolutions on the Rights and Liberties of the Zaporozhian Host”) ... 1710

⁷ See Pritsak O. The Pylyp Orlyk Constitution: The First Constitution of Ukraine by Pylyp Orlyk, 1710. – Kyiv: Veselka, 1994. P. 4 (In Ukrainian).

⁸ See Chapter VI of the Pacta et Constitutiones legum libertatumque Exercitus Zaporoviensis (“Agreements and Resolutions on the Rights and Liberties of the Zaporozhian Host”) ... 1710.

⁹ Ibidem

This document from 1710 is the conceptual origin of the Ukrainian constitutional tradition, providing the framework for the acceptance several centuries later by our national culture of Western values: democracy, human rights, and the Rule of Law.

These values were not practiced in colonial-ruled Ukraine, yet they were uncontroversially accepted when Ukraine became a member of the Council of Europe in 1996. These values also hadn’t entered the European political consciousness either until they were enshrined in post-WWII statutory documents as values that constituted the common constitutional tradition of a united Europe and upon which the Council of Europe and the European Union were founded.

There was nothing deterministic or inevitable about the development and acceptance of these values in Europe. Indeed, the horrors of the 20th century militated against them. Instead of bringing lasting peace to Europe, the Treaty of Versailles of 1919 proved to be a temporary truce before the breakout of WWII.

The creation of the United Nations in 1945 renewed hope of permanent global peace and guaranteed security. Again – failure. Indeed, by letting the fox in among the chickens, from its vantage point as a permanent member of the Security Council, Russia (in both its Soviet and current incarnations) weaponized the international rules-based order to mount a series of aggressions abroad and near its borders, the most terrible of which is against Ukraine.

The United Nations and the Council of Europe were founded in response to the horrors of the WWII under the slogan “Never Again!”. However, it did happen again! And again! Unfortunately, international law did not prevent the war against Ukraine and is helpless to control the consequences of the aggression. That is why the words of Winston Churchill – one of the Founding Fathers of the Council of Europe – are so relevant today. In a speech at the University of Zürich in 1946, he stated:

“The League [of Nations] did not fail because of its principles or conceptions. It failed because those principles were deserted by those states which brought it into being, because the governments

of those states feared to face the facts and act while time remained. This disaster must not be repeated”¹⁰.

Unfortunately, that disaster has repeated itself. And it continues. Primarily because Eurasia’s most expansionist and aggressive autocracy feels compelled to crush Ukraine’s inexorable thirty-year independent European democratic trajectory.

Ironically, both countries encountered the same possibility for democratic development after the fall of the Soviet Union. Both Ukraine (in 1995) and Russia (in 1996) became members of the Council of Europe, separately undertaking the obligation to adhere to its foundational values – democracy, human rights, and the rule of law – pursuant to Article 3 of the CE Statute. At that time, as post-Soviet entities, the state of democracy and the rule of law was almost identical in both countries. There emerged in Europe a belief that the break with the totalitarian past in these countries was irreversible.

This proved to be a fatal illusion. The speed with which the paths of the two states radically diverged seemed to confirm an almost fundamental genetically determined historical and cultural Muscovite receptiveness to totalitarianism. At the same time, Ukraine continues to struggle for freedom as a liberal democracy governed by the Rule of Law. Inevitably, in 2022 Russia was expelled from the Council of Europe, while in the same year Ukraine was granted candidate-member status for accession to the EU.

The advancement of Ukraine into the common space of European values was not a path covered in roses. Each president of the country since Independence tried to arrogate maximum executive power to his position. This included, to varying degrees, attempts to subjugate the judiciary, and especially the constitutional court, under his control. Ultimately the Ukrainian people, being historically and culturally predisposed to the ideals of freedom and democracy, saved their country from the emergence of a domestic

Leviathan. The 2004 Orange Revolution prevented President Leonid Kuchma from establishing an autocratic regime in Ukraine. The Revolution of Dignity or EuroMaidan, forced pro-Moscow President Viktor Yanukovich to flee the country. His rule between 2010–2014 was characterized by accelerated personalist rule (“the Rule of Man”), where power was concentrated in the hands of a leader who exercised virtually total control over the Parliament, the Cabinet, Judiciary, and the Constitutional Court.

The massive protests claimed victims as well – more than 100 people, known as the “Heavenly Hundred”¹¹ were killed during the Revolution of Dignity. Their sacrifice saved Ukraine’s democratic prospects. Unfortunately, it was not an example of preventing threats to democracy in a democratic way through institutional mechanisms. It was instead a case of preventing threats to democracy at the cost of human lives, forcing citizens to resolutely protest against tyranny. Both Ukrainian revolutions proved that the mighty formula of the Preamble of the Universal Declaration of Human Rights (1948) is not just philosophy – is not simply a theory. It is a rather practical and effective formula:

“[...] it is essential, if man is not to be compelled to have recourse, as a last resort, to rebellion against tyranny and oppression, that human rights should be protected by the rule of law”¹².

The attempts of the two autocratic rulers – Kuchma and Yanukovich – to undermine the constitutional structure of the state demonstrated that the authoritarian model of governing cannot work in Ukraine. The Ukrainian people see no other future for themselves other than in the community of European nations where they share common values.

As far as I can see, Ukraine’s path to meeting the Copenhagen criteria, especially with respect to genuine democracy and the rule of law, will be neither short nor easy. While Ukraine has achieved

¹⁰ Winston Churchill, speech delivered at the University of Zurich, 19 September 1946. Source URL:https://www.cvce.eu/obj/address_given_by_winston_churchill_zurich_19_september_1946-en-7dc5a4cc-4453-4c2a-b130-b534b7d76ebd.html

¹¹ “Heavenly Hundred” is a symbolic collective name of the dead protesters during the Revolution of Dignity which is also called EuroMaidan.

¹² Universal Declaration of Human Rights (1948). Preamble.

candidate-member status to the join the EU, some say to wait for the war to end to start meeting these conditions of accession.

I dare to take the opposite view: it is during a state of war that democracy, human rights and the rule of law may come under the greatest threat. They must be resolutely protected – whether on the battlefield or against encroachment by the national authorities.

Muscovy’s “strategic objective in its invasion was the subjugation of the Ukrainian sate”¹³ and “to destroy Ukraine as a nation”¹⁴. Therefore, the immediate task is to win the war of genocide against the Ukrainian people. Genocide, because the Muscovites seek to exterminate an entire people and their culture: they kill them, punish, rape, re-educate, deport and kidnap Ukrainian children ...

What does it mean – “to win the war”?

On the one hand, it means to restore Ukraine’s sovereignty to its 1991 territorial borders. But will that stop Moscow missiles and shells from exploding on sovereign Ukrainian territory? No. Will it stop Russia’s preparations for a new war? No.

So what then?

Ukraine borders seven countries: five democracies are helping Ukraine; two dictatorships are at war with Ukraine. There is a hypothesis: “Ukraine’s victory will be the existence of democracies in all seven countries on its borders”¹⁵. Only countries with shared common values – fundamentally democracies governed by the Rule of Law – can guarantee peace, stability, and security in the region.

Muscovy’s war against Ukraine is a war of enforcing the past versus realizing the prospects for the future. As such, Russia’s war of aggression is doomed to defeat. Prof. Timothy Snyder of Yale

¹³ See “Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia’s Invasion of Ukraine: February–July 2022” by Zabrodskyi et al. – London: RUSI (Royal United Services Institute for Defence and Security Studies), 2022. P. 7.

¹⁴ See Wayne Jordash. Genocide in Ukraine. *Ukrainska Pravda*. 28 March 2023 (In Ukrainian).

¹⁵ See Yuriy Khrystenzen. In the Russian law ‘On veterans’ the war against Ukraine is the “jubilee”, the fortieth. *Glavkom*. 8 March 2023 (In Ukrainian).

University rightly notes that “Ukraine Holds the Future” and that “this war is about establishing principles for the twenty-first century”. That “it is about policies of mass death and about meaning of life in politics.” That “it is about the possibility of a democratic future”¹⁶.

Today’s Kremlin Leviathan is a terrorist tyranny, aptly expressed as “rushism” – a specific modern form of fascism rooted in the brutality of Bolshevik totalitarianism. Ukrainian resistance to rushism is a confirmation of the fidelity of the Ukrainian nation to the principles of democracy.

The war in Ukraine is seen by the West is as a contest between democracy and autocracy. The invasion is a fundamental transgression of the rules-based international order and the principles of the Rule of Law that underpin it. In this light, David Miliband frames the conflict, correctly in my view, as “one between the rule of law and impunity or between law and anarchy”¹⁷.

Ukraine will win in any format of war – short-term, long-term, or an ultra-long one. This struggle for freedom gives Ukraine the opportunity to root European values in the fertile Ukrainian soil. And to remind European nations of the meaning and importance of these values. This struggle is not limited in time. The Ukrainian people will fight for as long as it takes to achieve their goal – victory. This is the only guarantee of peace and security for all of Europe as well. As Anne Applebaum observes, “this summer, this autumn, Ukraine gets chance to alter geopolitics for a generation”¹⁸.

“To win the war” means not only restoration in Europe of peace and the rules-based international

¹⁶ See Timothy Snyder. Ukraine Holds the Future. *The War between Democracy and Nihilism*. In *Foreign Affairs*. September/October 2022. Source URL: <https://www.foregnaffairs.com/ukraine-war-democracy-nihilism-timothysnyder>

¹⁷ See David Miliband. *The World Beyond Ukraine: The Survival of the West and the Demands of the Rest*. In *Foreign Affairs*. May/June 2023. Source URL: https://www.foregnaffairs.com/ukraine/world-beyond-ukrainerussia-west?utm_medium=newsletters&utm_source=twofa&utm_campaign

¹⁸ See Anne Applebaum and Jeffrey Goldberg. *The Counteroffensive*. In *The Atlantic*. May 1, 2023.

order governed by the rule of law. “To win the war” means also to “not lose the peace”.

After the fall of the Soviet empire in 1991, the Western world mistakenly believed that democracy had won, and that the process of democratization in Russia and Europe was irreversible. However, today the evil of aggression and war has tragically returned to Europe. Today, the pressing task for Ukrainians is not just to win this war, but to also preserve our democracy. Victory for us should be a process – the process of winning. The Ukrainian word for ‘victory’ is *peremoha*. It has meanings that are not found in many other languages. *Peremoha* means defeating not only the external enemy, but also overcoming the challenges within us. It means to find a new ability within oneself, the capacity of each of us to root our democracy in the Rule of Law and to meet the Copenhagen criteria.

Since before the defeat to the Mongol Horde at Kalka, the Ukrainian state – when free to choose – has always chosen a European, not a Eurasian path. For this we have been attacked for centuries by a colonizing recidivist neighbour. Having won our democracy and a clear path into the EU, we must avoid a scenario where liberal democracy morphs into a model of “Orban.ua”, where certain countries backslide on their commitment to democratic rule and the Rule of Law. We must ensure that our political classes will not be tempted by authoritarianism.

We must remain vigilant – so that after Ukraine defeats the external monster, a domestic Leviathan does not take up residence in the home of a Free and Independent Ukraine.

Thank you very much for your attention (*Офіційний вебсайт Конституційного суду України* (https://ccu.gov.ua/sites/default/files/2023_sofia_draft_v2_0.pdf). – 2023. – 1.06).

Усик Г., голова ВРП

Велику палату Верховного суду треба реформувати, але жодних переатестацій суддів

(Інтерв'ю)

Після політичного краху Верховного суду у фокусі основної уваги Вища рада правосуддя (ВРП). Минулого тижня ВРП затвердила новий склад Вищої кваліфікаційної комісії суддів (ВККС), і дала старт оновленню крові всієї судової системи, куди якомога швидше мають влитися дві тисячі нових суддів.

Однак чи здатна ВРП, яка відповідає за незалежність, добросовісність і покарання суддів-порушників у рамках усієї судової системи, взяти на себе лідерство в процесі продовження судової реформи? Саме зараз, у гострий кризовий момент, коли Верховний суд і його новий очільник не мають достатньо довіри, а влада має карт-бланш на новий виток реформи у своїх інтересах.

Чи зможе ВРП стати силою, яка спроможна:

- акумулювати на своєму майданчику інтелектуальну, професійну та організаційну складові реформи;

- відстояти Верховний суд і всю систему перед владою та політичними елітами, які не зацікавлені в реальному продовженні реформи;

- нарешті об'єднати зусилля судової гілки влади та громадськості, яка всі ці роки була драйвером судової реформи.

Про це і не тільки ми досить відверто поговорили з головою ВРП Григорієм Усиком.

Про удар Князева, альма-матер Ківалова та конкурси без гарантій

– *Пане Григорію, суд не має довіри в українському суспільстві. І те, що сталося з колишнім головою Верховного суду Князевим, тільки показало ступінь гнилої системи, яка заражає будь-які реформи. Ви згодні?*

– У нашому суспільстві завжди відбувається ототожнення всіх суддів із хабарниками. Але я ніколи не погоджувався і зараз не погоджуся з цим. Хоч би якого удару завдав по судовій системі Князєв, переважна більшість суддів – порядні і

професійні. Проблема у тому, що у суспільстві не задоволений запит на справедливість. Тому вимоги до суддів максимально високі, і порушення з їхнього боку викликають великий резонанс, підриваючи довіру людей не тільки до суду, а й до держави. Але тут якраз важливо не перегнути палиці у визначеннях. Щоб не принижувати гідності тих суддів, які чесно роблять свою справу. А їх багато у Верховному суді і в судовій системі загалом.

– *Однак Верховний суд, який формувався на умовах конкурсу і мав стати драйвером змін у судовій системі, після арешту і відсторонення Князева спішно обрав своїм головою представника «старої гвардії» Станіслава Кравченка. За яким стоїть ОПУ і впливовий голова Касаційного цивільного суду ВС Борис Гулько.*

– Я не можу ототожнювати перемогу Кравченка з тим, що владу у Верховному суді взяла «стара гвардія». У Кравченка дійсно великий досвід роботи як голови Касаційного кримінального суду у складі ВС. Але, мабуть, половина Верховного суду – це судді, які ніколи не працювали ні з Кравченком, ні з Гульком і взагалі прийшли в судову систему трохи більше п'яти років тому. Це науковці, це адвокати, суміжники... Чому вони тоді такою більшістю голосували за Кравченка? Може тому, що судді усвідомлюють: для того щоб Верховний суд встояв після такого гучного скандалу та реформувався, йому потрібен досвідчений і передбачуваний голова.

– *Князев успішно пройшов конкурс до ВС 2017 року, він був взірцем для системи – за кілька тижнів до краху йому потискали руку прокурори і судді Верховного суду США. А після суспільство і західні партнери чекали щонайменше сигналу від суддів: урок засвоєно, ми готові змінюватися. Але «закритий клуб» обирає собі лідером суддю з «багатим досвідом»: негативним висновком Громадської ради доброчесності (ГРД) за 2017 рік, коли він претендував на посаду судді ВС; судовими рішеннями, які були предметом розгляду Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) і які він приховав; проблемами з декларуванням гектара землі в Козельці; рішеннями щодо Пукача із зміни утримання під вартою на підписку про невиїзд.*

– Ви, мабуть, представляєте думку більшої частини суспільства, громадськості, але мені здається, що вона склалася не зовсім об'єктивно. Чи можна взагалі порівнювати Кравченка і Князева? Так, у Кравченка непростий життєвий і професійний шлях. Можливо, з помилками, але він перед вами, як на долоні. З усіма плюсами і мінусами. А скільки працював у судовій системі пан Князєв? Якщо не помилюся, то десь років п'ять. І де він працював? В одному суді у Миколаєві. І це суд першої інстанції. Для мене оця ідеальна репутація «чистого аркуша» – більш тривожний сигнал, ніж різноплановий досвід. Я не думаю, що людина зробила свій ганебний вибір, ставши головою ВС. Щось у цієї людини було всередині, що її підштовхнуло до такого раніше.

– *Чому не спрацювала система відбору?*

– Це на рівні морально-психологічних якостей людини. І українські, і міжнародні експерти обмежені в інструментах, які можуть виявити це. Останні взагалі живуть в іншому середовищі і не розуміють нашого контексту. Але Князєв виріс у певних умовах, він починав свій життєвий шлях у школі, потім навчався у вузі.

– *Ну, Одеська юридична академія одіозного Ківалова, де в наглядовій раді досі числиться Портнов, напевно, формує специфічний світогляд.*

– Можна і так сказати. Вже на етапі навчання людина починає аналізувати реальність. Змінювати її, спираючись на свої цінності, або пристосовуватися. Тут так можна, тут так робиться, це проходить і дає свій результат. От із цим збоченим розумінням він доволі грамотно будував свою кар'єру. Для мене він був як взірець – молодий, перспективний, грамотний, правильно націлений. І тут така жадоба до грошей. Суми, що їх озвучило Національне антикорупційне бюро (НАБУ), не вкладаються в якісь розумні рамки взагалі. Питання, чи можливо стовідсотково розкрити такі риси на етапі відбору? Не впевнений. Тому тільки превенція у вигляді невідворотності покарання. Незважаючи на посаду, особу або велику повагу до неї.

– *Зараз обурені люди говорять про необхідність довічного ув'язнення для топ-*

чиновників. До того ж усе сталося в умовах війни, що робить цей злочин ще цинічнішим.

– Для мене крайня міра покарання – не ключове, тільки, як я вже сказав, невідворотність покарання. Причому на всіх рівнях та етапах. Навіть якщо суддя допускає незначне дисциплінарне порушення, він має розуміти, що вже це може бути крахом його кар'єри. Нам треба уніфікувати конкурсні відбори. Плюс постійний дисциплінарний контроль і невідворотність покарання в комплексі дадуть результат. Адже на Заході теж виявляють корупціонерів, тому що ніяка характеристика чи довідка не відкриває душу людини.

Про скорочення Великої палати, шкідливість переатестації та дисциплінарку

– За кілька днів до голосування за нового голову ВС було спілкування в Зоот, де судді, в тому числі впливові голови касаційних судів, обговорювали можливу реформу Великої палати ВС. Голова парламентського комітету з питань правової політики Денис Маслов не випадково вписав до постанови ВРУ пункт про оптимізацію судової системи. Під вивіскою змін Банкова легко може перезапустити Велику палату. Нині там 21 суддя, після перезавантаження може стати 10–15. Що менше людей, то легше контролювати. А у Великій палаті ВС оскаржують рішення Вищої ради правосуддя щодо притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Контрольована Велика палата (ВП) є зашморгом іще й на ший ВРП, яка звільняє із системи суддів-порушників. Саме у Великій палаті слухають і апеляції за всіма справами стосовно президента, парламенту, ВРП і Вищої кваліфікаційної комісії суддів.

– Перезавантажувати, перезапускати... Це не завжди ефективно, тим більше в момент кризи. Навіть західні експерти кажуть, щоб ми не робили поспішних кроків. Потрібен один крок, але виважений, із прогнозованими результатами. На жаль, у Вищої ради правосуддя є лише один спосіб впливати на рішення влади і законодавство: ми надаємо обов'язкові консультативні висновки на законопроекти суб'єктів законодавчої ініціативи. Вони можуть бути враховані або ні. Але тема надання ВРП права законодавчої ініціативи вже давно

дискутується. Вища рада правосуддя могла би стати професійним майданчиком для обговорення законопроектів у рамках судової реформи. Де обов'язково були б представники законодавчої та судової влади, експертна та громадянська спільноти. А парламент уже ухвалював би своє остаточне рішення. Тоді можна було б говорити про мінімізацію політичного впливу на реформу.

– Банкова контролює парламентські комітети і більшість. Якщо влада все ж таки піде на реалізацію плану, який я вам озвучила, як ви відстоюватимете Верховний суд і судову систему? Інакше ВРП можна сміливо вписувати в пул тих, хто погоджував кандидатуру Кравченка і майбутню чистку з ОПУ.

– У мене немає на думці підтверджувати чи спростовувати мою чи ВРП близькість до офісу президента. В моїй практиці голови ВРП ще не було таких законопроектів, де ми чітко не висловили б свою позицію, якщо із чимось не згодні. Останній висновок ВРП надала до законопроекту щодо служби дисциплінарних інспекторів. Усе залежить від того, які будуть пропозиції. Щодо моєї особистої думки, то ще будучи суддею Верховного суду, я вважав, що Велика палата в такому кількісному складі неефективно виконує покладені на неї обов'язки. В тому числі щодо дотримання сталості судової практики. Поясню, чому.

Раніше судова практика формувалася на пленумах ВС усім складом Верховного суду. Заздалегідь розсилалися пропозиції суддям і судам, вони обговорювались, а потім вносились індивідуальні або консолідовані пропозиції. Фінальне рішення приймав пленум. Зараз Велика палата об'єднує по п'ять представників від кожної юрисдикції Верховного суду – адміністративної, цивільної, кримінальної та господарської. І вирішуючи питання однієї юрисдикції, інші взагалі до цього ніякого стосунку не мають. Тому що в них інша спеціалізація. І виходить, що ці п'ять осіб – з допомогою тих членів ВП, яких вони перетягнуть на свій бік, – визначають правову позицію для суддів усієї судової системи. Навіть не для суду. Ну, хіба це ефективно? Треба визнати, що ця частина реформи не вдалася.

– Ваші пропозиції?

– Повноваження стосовно визначення сталості судової практики треба повернути пленумам ВС. А Великій палаті залишити питання оскарження виборчих рішень. Плюс дисциплінарні рішення ВРП, до чого зобов’язує закон, – і це світова міжнародна практика. А ще – визначення юрисдикції, де розглядати ту чи іншу категорію справ, бо це найшвидший спосіб, і він не впливає на сталість. Все. І для цього достатньо з урахуванням посади голови ВС 13 членів ВП, по три з кожної касації.

– Ви це вже з кимось обговорювали? А то ви якось занадто синхронно з Банковою хочете вдарити по Великій палаті.

– Ні, це моя особиста думка, яку я вам саме зараз озвучив. Мені, можливо, взагалі не зовсім етично говорити про реформування Верховного суду, тому що я сам суддя ВС. Але на діяльність Великої палати ВС нарікає не лише громадськість, а й судді, адвокати. Судді не можуть чітко визначитися з правовою позицією. Сьогодні одна правова позиція, а через пів року чи рік – інша. Що це тягне за собою? Судді виносять рішення, а поки воно дійде до касаційної інстанції, ці рішення скасовуються, бо вже інша правова позиція ВС. Адвокати, готуючи клієнту справу-позов, застосовують діючу правову позицію. Поки доходить до правової інстанції, все змінилося. Так само і науковці не розуміють, що відбувається.

– А розгляд апеляційних скарг у спорах щодо рішень відносно президента, парламенту?

– Так, роль апеляційної інстанції в цих випадках повинна виконувати Велика палата. Але я тут зв’язку з волею Банкової не бачу. Усі рішення ВП публічні. І в нас уже не той рівень розвитку громадянського суспільства, коли суд може відкрито підігравати владі. Навіть через інстинкт самозбереження.

– Переатестація суддів Верховного суду і скорочення складу всього ВС, що планувала Банкова ще 2019 року?

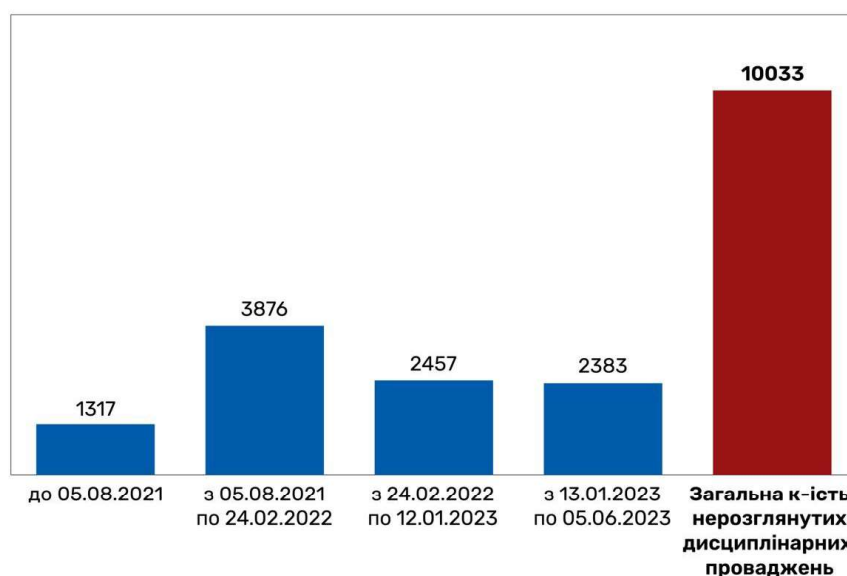
– Я категорично проти. Не бачу сенсу у переатестаціях, якщо недоброчесних і некомпетентних суддів можливо виявляти, в тому числі шляхом дисциплінарних проваджень. У чому проблема, навіщо знову заводити це коло переатестації?

– Можливо, в тому, що дисциплінарна функція ВРП більш як два роки заблокована.

– Так, у нас понад три роки не працює ВККС, більше року не працювала ВРП і більш як два роки не діє механізм дисциплінарної відповідальності суддів за порушення. У шафах лежать 10 тисяч (!) дисциплінарних проваджень. Це якраз про превенцію та невідворотність покарання на всіх рівнях. Але не має сенсу придумувати переатестацію, коли у нас є дієвий механізм, який треба терміново застосовувати.

Кількість дисциплінарних скарг, які надійшли до Вищої ради правосуддя:

ZN,UA

– Закон про службу дисциплінарних інспекторів нещодавно був прийнятий у першому читанні, але він недосконалий – 15 років стажу для інспектора, на думку експертів, забагато.

– Але це одна з пропозицій західних партнерів. Раніше цю процедуру здійснювала дисциплінарна палата ВРП. Чому взагалі з'явилася ідея розмежувати дисциплінарну інспекцію та основний склад Вищої ради правосуддя? Щоб зменшити суб'єктивний вплив і підхід членів ВРП на етапі попередніх перевірок проваджень суддів-порушників. Фінальне рішення за Радою, але підготовка аргументів – за незалежною дисциплінарною інспекцією. Законом 2021 року було зупинено дисциплінарну функцію ВРП, але, на жаль, не передбачено перехідних положень. Хотіли, як краще, а вийшло, як завжди.

– Це жах. І очевидна відсутність комунікації між законодавчою та судовою гілками влади. Кожному майбутньому Князеву – свій закон без перехідних положень.

– Недогледіли, так само, як необдумано ліквідували і ВККС. Це підточило судову систему зсередини. Розслабило. «Можна все» – таким був реальний сигнал, тоді як начебто йшла реформа. Але я не погоджуюся з тим, що ВРП – це тільки каральний орган. Ні. Перша чітко прописана законом функція ВРП – забезпечення незалежності судової влади, друга – формування добросовісного професійного суддівського корпусу. І лише третя – дисциплінарна функція.

– Однак з урахуванням масштабності корупційних кейсів у судовій системі ось-ось будуть підозри суддям ВС, які працювали у зв'язі з Князевим, – дисциплінарна функція зараз головна. Маслов обіцяє, що закон незабаром буде прийнято у другому читанні. Чи будуть там зміни? Що за люди зараз узагалі приймають рішення та драйверять судову реформу? Хто може запропонувати почистити Велику палату чи скоротити Верховний суд? Смирнов? Татаров? Єрмак?

– Я спілкуюся лише з головою профільного парламентського комітету Масловим. Крапка. Щодо змін до законопроекту, то важко

передбачити, що вони будуть суттєвими. Можливий варіант – поставити інспекторів на один рівень із суддями ВС, зробивши мінімальний стаж десять років. Априорі не можна взяти юриста-початківця перевіряти дисциплінарну скаргу про притягнення до відповідальності досвідченого судді касаційної інстанції. Плюс, попри воєнний стан, усієї процедури відбору при формуванні інституту дисциплінарних інспекторів потрібно дотриматися. Якість – найголовніше. На це піде десь до трьох місяців, під час яких скарги розглядатиме ВРП за старою процедурою.

– Але виходять строки давності, і когось із суддів-порушників точно «пощастить». Питання – кого? У дисциплінарних провадженнях щодо суддів ОАСК скоро закінчатся строки давності. Які будуть ваші пріоритети розгляду цього пласта порушень? Як ви для себе визначатимете, хто в першу чергу, хто – в другу?

– Попереду ретельна аналітична робота щодо тривалості та тяжкості скарг. Хоча зрозуміло, що це викликатиме критику. Мовляв, упереджений підхід, вибірковість і таке інше. Тому, швидше за все, треба йти за критерієм строку. Тоді ніхто не запитає, чому витягнули моє провадження, а чиєсь лежить. Таким чином можна одразу позбутися пласта справ, строки яких можуть закінчитися, а таких достатньо ще з 2019 року.

Про коло Князева, «жирний кусок» Сальнікова та підтримку на виборах голови ВРП

– В історії з Князевим фігурують дві членкині ВРП – досвідчена Оксана Блажівська та Юлія Бокова. Вони відкрито спілкувалися з адвокатом-посередником Олегом Горецьким, приїхавши його машиною на форум голів господарських судів до Львова. І Блажівська з Боковою, і Горецький з Князевим були присутні на всіх робочих і закритих заходах, після чого судді вголос заговорили про бек-офіс Князева. Також наше видання опублікувало інформацію джерел, які стверджують, що у ВРП сформувалося коло із семи членів, які мали неформальні стосунки з Князевим.

– Так, усе це було предметом нашого внутрішнього обговорення. Ми зібрались і самі між собою все з'ясували. І Блажівська, і Бокова пояснили цю інформацію тим, що Горецький був запрошений на ці заходи. Вони мали їхати до Львова, якщо я не помиляюся, з головою Державної судової адміністрації (ДСА), але у них там щось не вийшло і вони поїхали з Горецьким.

– *За три години до арешту Князева Горецький і голова ДСА Олексій Сальніков були сфотографовані біля будівлі Верховного суду.*

– У мене такої інформації немає. Це для мене взагалі нове.

– *Але це не скасовує того факту, що пан Сальніков – земляк Князева – був призначений ним на дуже жирний бюджетний кусок у судовій системі.*

– Кусок жирний, але й відповідальний.

– *Я про те, що ви дуже спокійно говорите, що мав їхати Сальніков, а поїхав Горецький... Але ж ви відчуваєте, в якій ніші відбувалися всі ці поїздки та спілкування?*

– Можете як завгодно ставитися до цього, але ні про яку «нішу» взагалі ніхто тоді не здогадувався. Взагалі ніхто не думав про те, що біля Князева може бути якийсь там бек-офіс чи посередники. Ми про це все говоримо, бо ми все це тепер знаємо. А коли ти не знаєш про те, що ви називаєте «ніша», то як ти маєш до цього ставитися?

– *Ви відносно Князева говорили, що важко зрозуміти, що в голові у людини. Чи можете ви дати гарантію, що пані Блажівська чи пан Сальніков не знали про бек-офіс?*

– Не можу, звісно, бо я не знаю цього, не володію такою інформацією. Мені ніхто її не доводив. Можете як завгодно сприймати, що цей бек-офіс у них був, мене там не було, мене туди ніхто не запрошував. Чомусь я туди не був вхожий.

– *Але Князев підтримав саме вас на посаду голови ВРП на противагу пану Саліхову, якого просував заступник голови ОПУ Смирнов. Чому?*

– Я думаю, з тих позицій, що в мене був досвід роботи, в тому числі керівником. Для мене ця пропозиція була дуже несподіваною,

я навіть відмовлявся, вважав, що керівником ВРП має бути людина, яка має досвід роботи в інституції. Але він сказав, що є така думка в суспільстві та у наших західних партнерів, що орган має очолити нова людина. Мене у підсумку підтримала більшість.

– *НАБУ вже запрошувало членів ВРП на розмову? Така можливість якимось впливає на атмосферу в колективі?*

– Я не знаю, чи запрошувало. І у мене як у судді тут трошки інше мислення. Я беру до уваги тільки встановлені факти, а не просто публікації, які мені нічого не доводять. Не скажу, що ми беззаперечно довіряємо одне одному, але все ж таки обстановка в колективі здорова.

Про формування ВККС, жорстку реальність і популізм громадськості

– *Ви зробили максимально прозорою процедуру затвердження членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів. Але чому до фінального списку не потрапив ніхто з громадських діячів? Плюс відмова Андрію Козлову, який працював у минулому складі ВККС, звела нанівець надію на бодай якимось збереження інституційної пам'яті комісії з відбору суддів.*

– Якщо ти оцінюєш когось, то маєш відповідати тим вимогам, які пред'являєш. Це аксіома. Тому в випадку Андрія Козлова, для мене було ключовим питанням те, чому за час роботи у нього було більш як 40 окремих думок у рішеннях ВККС, з яких тільки одна (!) мала обґрунтування. Адже якщо ти озвучив окрему думку, то, вибач, у тебе обов'язок протягом семи днів її письмово обґрунтувати.

– *ВРП вийшла на голосування з готовим списком? Прокоментуйте, будь ласка, рішення з приводу відсіяних двох суддів – Ганни Вронської та Юлії Джепи, які могли стати агентами змін у ВККС. На відміну від колишньої судді Волкової, яку критикувала громадськість.*

– Давайте не забувати головного: коли конкурсна комісія оголосила результати конкурсу, їй усі аплодували – і голова правління Фондації DEJURE пан Жернаков, і «Автомайдан», і Центр протидії корупції,

і навіть посла G7. Казали, що комісія спрацювала на відмінно, вибрала гідних, професійних, компетентних і добросовісних. То які питання до ВРП? Якщо у списку кращі, то ми маємо вибирати найкращих із кращих. От ми й вибрали їх за критеріями, які передбачені законом та затверджені нами у Методиці. А там публічного обговорення взагалі не передбачено, тільки конфіденційне. Ми проговорювали все, включно з рисами характеру, спроможністю працювати в колективі. Можна бути лідером, але не командним гравцем. І це теж було одним із питань, яке обговорювалося. Нам треба було створити у ВККС цілісний колектив однодумців з ідентичним баченням і потужним професійним багажем. І, як на мене, якби у нас був більший вибір серед суддів, то у фіналі могли бути інші кандидатури. А от серед несуддів у нас був запас, і ми обрали оптимальний варіант. Це моя думка.

Проте кожна оцінка все одно завжди суб'єктивна і відповідає обставинам, в яких надається. Знаю по собі: у мене не було негативного висновку 2017 року, коли я брав участь у конкурсі до ВС, але були претензії. А у кого з кандидатів, що проходили якісь конкурси, не було хоча б дрібних зауважень щодо декларування? Практично у кожного були.

– *Що з цим робити? Голова конкурсної комісії Іван Міценко, коментуючи результати конкурсу до ВККС, сказав, що «ми обирали з тих, хто прийшов на конкурс». Але не факт, що прийшли найкращі із системи.*

– Треба об'єктивно підходити до реальності. Наші судді не прилетіли з Марса. А навіть якщо нам у якийсь момент щось таке здалося, як у випадку з Князевим, то це не так. Тому краще зняти рожеві окуляри і перестати вимагати від суддів ідеалу. Як від лікарів, учителів і людей будь-якої іншої професії. Так, треба намагатися на конкурсах відбирати найкращих, розуміючи при цьому, що без механізмів контролю і невідворотності покарання наш вибір завжди може не спрацювати. Інших гарантій і рецептів, на жаль, немає.

Тому деякі громадські діячі певною мірою є популістами. Звісно, вони вкрай необхідні

суспільству, але нехай викладають правдиві факти, не перекручують їх заради власної популярності. Я сам це конкурсне сито пройшов, тому говорю відповідально. Не хочу сказати, що суспільство має заспокоїтися, мовляв, усе добре. Ні, але воно повинно мати об'єктивну інформацію, яку здатне так само об'єктивно оцінювати. У нас же оцінюють інформацію здебільшого лише за словами коментаторів, їм суспільство, на жаль, довіряє значно більше, ніж суддям.

– *Але громадськість робить це, як може, при тому що судова система наглухо закапсульована сама в собі, а влада цьому сприяє, використовуючи її слабкості.*

– Так, згоден: нам треба вчитися тримати удар. Тому я зараз і розмовляю з вами.

Про судові клани, розмите лідерство та кризу в апаратах судів

– *Судова система – це ще і клани, з якими завжди домовляється влада. За законом, десять членів ВРП обирають на з'їзді суддів. Як стверджують наші джерела, на останні вибори з'їзду суддів впливали саме Смирнов і Князев. Отже, клани обирають половину членів ВРП, а потім ВРП «забезпечує» незалежність, добросовісність і дисциплінарну превенцію судової системи. Це замкнене коло. Як його розірвати, щоб до ключової інституції приходили чесні люди, а не ті, кого делегують через Ківалова, Портнова чи Моніча?*

– Треба удосконалювати систему обрання делегатів на з'їзд суддів, щоб у ньому брали участь не лише представники колективів суддів, а всі судді. Не можна стригти всіх під одну гребінку і не можна змінювати вимоги Конституції. Це загальна європейська і міжнародна практика, коли у складі рад правосуддя має бути не менш як половина суддів. Це демократія і принципи суддівського врядування.

– *Але ж домовленостей тут теж не уникнути, навіть якщо піти на дистанційне голосування.*

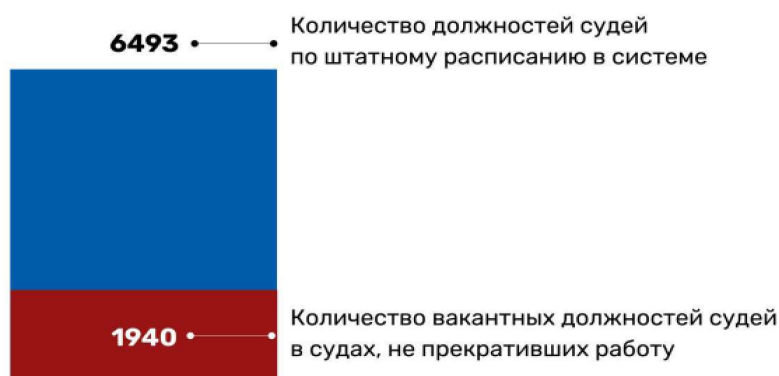
– Так, їх ніхто не виключає. Але це залежатиме від свідомості суддів, від того, чого вони хочуть. Якщо сформована ВККС зуміє пустити у судову

систему нову кров, то туди прийде більшість тих, хто хотітиме тих змін. Якщо ні, то знову все можливо. У нас зараз глобальний перелом, як завгодно можна назвати цей історичний момент, але ми з цієї війни маємо вийти в іншому стані, з іншим баченням розвитку своєї країни та перш за все її судової системи. Насправді в нас

уже немає кланів як таких. Є вплив на певних людей, але це вже не клани. Тому що працює антикорупційний блок, змінилася система добору суддів. Хоча, аби якомога швидше заповнити дві тисячі вакансій у судовій системі, що утворилися за час відсутності ВККС, треба скоротити процедуру добору.

Кадрова ситуація в судовій системі станом на червень 2023 р.

ZN,UA

– Тобто ВККС уже є, а інструменту, з яким він може оперативнo здійснити добір, немає?

– На жаль. ВРП фактично не працювала рік, ми не знали за що хапатись, але ці питання в усіх на слуху, вони вже акумульовані. В лютому у нас відбулася потужна зустріч із послами США, Євросоюзу, Великої Британії, Німеччини, де був присутній голова профільного комітету парламенту Денис Маслов. Усі питання проговорювалися, викладали своє бачення в тому числі і міжнародні партнери. Особливо щодо проєкту ЄС «Право-Justice» та американської програми USAID «Нове правосуддя». Одностайна думка – істотне скорочення спеціальної підготовки кандидата на посаду судді першої інстанції, тривалість якої зараз становить 12 місяців.

– Президентський закон про ліквідацію Окружного адміністративного суду міста Києва був напрацьований, але два роки лежав у комітеті під сукном у Костіна. Потім була заблокована дисциплінарка. Зараз от ВККС... Але міжнародні партнери не можуть замість нас забезпечити своєчасне ухвалення рішень. До речі, ви могли б тут глибинно

співпрацювати з громадськістю, в якій є медійна трибуна та ініціатива. Це була б інша якість реформи.

– В умовах відсутності у Вищій ради правосуддя права законодавчої ініціативи лідером дійсно має бути суспільство. Ми готові співпрацювати.

– До речі, історія з мізерними зарплатами працівників апаратів судів, які, звільняючись, вимивають усю інституційну пам'ять, – зона чиеї відповідальності? Чому ВРП не відстоює прав секретарів судів та апарату?

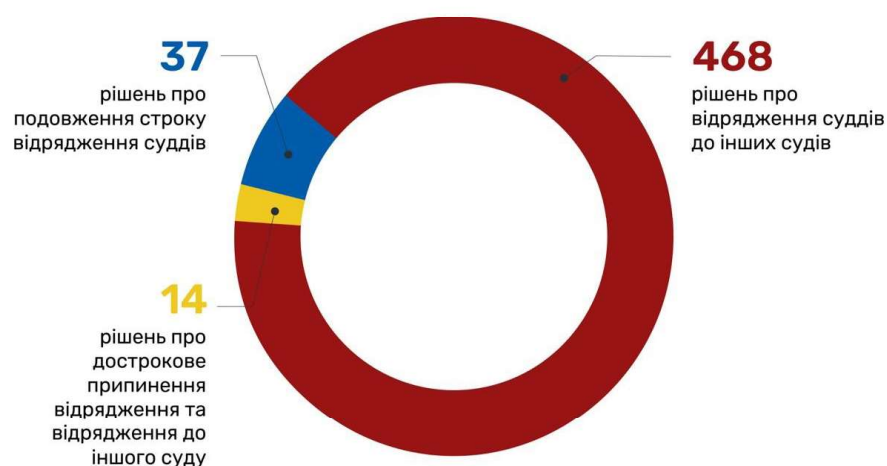
– Заробітні плати працівників суду, окрім Верховного суду, визначені постановою Кабміну і загалом є зоною відповідальності Державної судової адміністрації, яка діє в межах визначеного бюджету. Наразі на сайті президента є петиція щодо низького рівня оплати праці працівників суду, яка набрала 19,5 тисячі голосів.

Вища рада правосуддя під час бюджетного процесу на 2023 рік неодноразово наголошувала представникам законодавчої та виконавчої гілок влади на важливості встановлення справедливого та конкурентоспроможного

розміру заробітної плати працівників апаратів місцевих та апеляційних судів. У жорстоких умовах війни працівники апаратів судів продовжують сумлінно виконувати свою роботу – часто під обстрілами, із загрозою

для життя. Багатьом довелося переїхати після зміни підсудності судів, у багатьох зруйноване житло, життєві обставини значно ускладнилися, а рівень заробітної плати не дає змоги задовольняти хоча б мінімальні потреби.

Кількість рішень, які було ухвалено одноосібно головою Верховного суду В. Князевим на виконання ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» у період воєнного стану з 22.03.2022 по 18.01.2023

– *Що з практикою відрядження суддів у зв'язку з війною та зміною підсудності? Князєв міг цим зловживав. Нещодавно опубліковано кричущі факти, коли другий рік люди отримують зарплату з бюджету України, перейшовши на службу до окупаційної влади. Чи систематизовано взагалі дані по суддях-колобарантах?*

– Тут треба розуміти, що ВРП діє в межах, визначених законом, ми не маємо повноважень перевіряти повідомлення у ЗМІ. Але, якщо отримуємо повідомлення від правоохоронних органів, діємо максимально швидко. Як приклад наведу кейс судді у відставці Тетяни Шиповалової, яка набула громадянство РФ. Отримавши відповідну інформацію від СБУ, ВРП припинила відставку судді і відповідно довічне грошове утримання. За всіма такими фактами реакція буде миттєвою.

– *Пане Григорію, у вас зараз є можливість на тлі гострої кризи в системі напряду*

звернутися до суддів, подати сигнал, який ВРП вважає зараз необхідним.

– Сьогодні український народ проходить надзвичайно складне випробування. Подібні катастрофи мають нашо́вхувати на оцінку сьогодення і проєктування майбутнього. Тепер правосуддя повинне не просто відбуватись, а люди мають його відчувати. Ми почали четверте десятиліття незалежності, яку країну залишимо дітям, що народилися сьогодні? Для мене це не просто гасло, люди мають право на справедливий суд, мусять відчувати, що їхні права захищені і вони ніколи не залишаться наодинці з власними проблемами. Верховенство закону, справедливість і невідворотність покарання мають стати наріжними каменями нашої державності (*Дзеркало тижня (https://zn.ua/ukr/reforms/holova-vrp-hrihorij-usik-veliku-palatu-verkhovnoho-sudu-treba-reformuvati-ale-zhodnikh-pereatestatsij-suddiv.html). – 2023. – 6.06).*

Гладишева Х., суддя Рівненського районного суду Рівненської області

Крах довіри – глобальна проблема

Довіра дозволяє діяти, а дії зміцнюють довіру. Передумовою довіри є система, яка працює для всіх.

Пригадуємо, саме з метою відновлення довіри до правосуддя розпочалася повномасштабна українська судова реформа.

Довіра – це ліцензія організації на діяльність, керівництво та успіх, переконані в Edelman.

Команда професіоналів Edelman (американське міжнародне агентство зі зв'язків із громадськістю та стратегічних комунікацій) вивчає довіру понад 20 років, вважаючи її найвищою валютою у відносинах, які всі інституції – бізнес, уряди, неурядові організації та ЗМІ – будують зі своїми зацікавленими сторонами.

Рівень довіри визначено основним індикатором, за яким оцінюється авторитет та незалежність судової влади.

Прозорість та відкритість судової влади дозволили суддям безповоротно просувати зміни до стандартів правосуддя, які працюють в сильних демократичних країнах.

Проте для об'єктивності варто відмітити, що попри значні зусилля судовій владі не вдалося завоювати високий рівень довіри.

Цікавим для аналізу є Барометр довіри Едельмана (Edelman Trust Barometer) – щорічне глобальне дослідження.

2022 рік мав стати роком, коли світ вийшов з пандемії, з обіцянним поверненням до нормального життя та економічним бумом. Натомість відбулося безпрецедентне російське вторгнення в Україну, зростання цін на сировинні товари, більша глобальна відсутність продовольчої безпеки, стрімке зростання процентних ставок, продовження кліматичних потрясінь, суворі нокдауни Covid у Китаї та відступ від глобалізації через геополітичні ризики. Це викликало кризу вартості життя серед нижчого і навіть середнього класу в усьому світі.

У Барометрі довіри Едельмана 2023 відображено, як цей макротиск проявляється

на індивідуальному рівні в наборі страхів, починаючи від інфляції до ядерної війни. Вони стоять на вершині вже існуючих побоювань щодо втрати робочих місць через автоматизацію та вплив зміни клімату. Наслідком стає спуск від недовіри до гострої поляризації в суспільстві.

В звіті висловлюється занепокоєння, що без втручання ми побачимо продовження переходу від кризи інституційної довіри до кризи міжособистісної довіри.

За останні кілька років довіра до інституцій у всьому світі падає, саме перед такою реальністю стоїть світ.

Як бачимо, проблема довіри – глобальна.

Дослідження констатують, що недовіра зараз є «емоцією суспільства за замовчуванням», 6 із 10 людей схильні за замовчуванням дотримуватися недовіри до людей та інформації.

Звісно, що більшість з цих аспектів не входить у поле діяльності судової влади, у зв'язку із відсутністю інституційної компетенції вирішувати такі проблеми.

Однак, як вказує дослідження, фундаментальним джерелом руйнування довіри стає неспроможність державних органів та інституцій виконувати свої завдання. І оскільки це безпосередньо стосується судової системи, судді теж будуть покликані вирішити цю проблему.

Повертаючись з глобального виміру до нашої реальності, функціонування судової системи, також спостерігаємо занепад морального духу та брак довіри через корупційні скандали, пов'язані із суддями чи їх неналежною поведінкою, що, безумовно, підривають авторитет судової влади та створюють серйозну загрозу її незалежності.

Хотілося б, щоб суспільство розуміло, що будь-яке викриття корупції в системі правосуддя – не може звучати вироком усім суддям та судовій системі.

Натомість, суддівська спільнота повинна докласти максимум зусиль, щоб тінь недоброчесних колег, які підривають віру людей

у справедливості та силу Закону не падала на тих суддів, хто своєю добросовісною працею доводять, що є вірними прихильниками ідеалів та цінностей демократичного світу.

Більшість суддів з цілковитим усвідомленням своєї ролі в державі залишаються вірними Присязі та розуміють, що користуються надзвичайно крихкою довірою.

Будучи провідниками цих цінностей, судді відчують свою відповідальність та місію – забезпечувати довіру до системи правосуддя.

Зрештою, судові рішення є лише одним із засобів, за допомогою якого судді досягають

результату – відправлення справедливого та ефективного правосуддя.

Для подолання недовіри у суспільстві, судді зобов'язані супроводжувати трансформацію та реформування судової системи, заручившись підтримкою інших гілок влади та суспільства.

Ми повинні відновити здатність довіряти, лише довіряючи одне одному, ми зможемо збудувати державу, в якій кожен відчуватиме захищеність та впевненість у майбутньому (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/uk/news/blog/272464-krakh-doviri-globalna-problema>). – 2023. – 6.06).

Харакоз К., суддя Господарського суду Донецької області, член правління Асоціації розвитку суддівського самоврядування України

Драматичний трикутник судової реформи. Рефлексія з-під мантиї. Ч.2

Через низьку соціальну довіру до суду, індивідуальні ганебні вчинки та корупціогенність системи, частішають випадки переведення правосуддя до телевізора та соціальних мереж, а судова реформа вноситься на порядок денний РНБО.

Предметом суспільного інтересу є створення дієвої демократичної системи стримувань та противаги, складовою якої є незалежна судова гілка влади.

Ідея судової реформи – справедливий незалежний суд. Метод – архітектурна та ціннісна трансформація судової системи. Поточна стадія реформування – точка біфуркації, коли зміни можуть відбутись зсередини або процес руйнування буде продовжений.

Ідея реформи досяжна через зміну парадигми відносин між суддями і громадськістю, розблокування суддівського самоврядування, розбудову культури доброчесності та ліквідацію ієрархії, яка реформу гальмує.

Реформування та внутрішні процеси краще будуть проілюстровані законами психології, оскільки суддя є людиною, а судова система є закритою соціальною групою. Я пропоную використати ідею та методику транзактного аналізу Еріка Берна, помістивши гру під назвою

«судова реформа в Україні» у сформовану Стівеном Крапманом модель «Драматичного трикутника страждання».

Як стверджують психологи, цей трикутник запускається коли люди грають в гру «А що я міг ще зробити?» в ролі «Безпорадна жертва обставин». Такі стосунки можуть тривати багато років, а люди навіть не уявляють, що вони міцно застрягли у трикутнику.

Звісно, що замість людей, в трикутник грають інституції – судова система, політична влада та громадськість, а глядачами є – народ України, Президент, та міжнародні партнери.

Тримаючи перед очима Конституційну модель ідеального українського світу та архаїчні тоталітарні моделі управління, я пропоную знайти вихід з драматичного трикутника реформування.

Стартові позиції реформи відображені ЄСПЛ у рішеннях «Олександр Волков проти України» та «Автоальянс-холдинг проти України» де визначені системні проблеми с суддівською незалежністю: ризики зовнішнього тиску – з боку політичної влади, та внутрішнього – з боку адміністративної суддівської вертикалі.

Законодавець у 2016 році усунув себе від кадрових процедур, чим зменшив ризики

зовнішнього впливу. Для зменшення ризиків внутрішнього впливу, була створена судова мережа з у якій судді самі обирають органи управління, в який ключовим є рівність суддів та дієве суддівське самоврядування, замість ієрархії адмінпосад керують цінності та культура доброчесності.

За такої конструкції, незалежність забезпечується довірою суспільства, достатній рівень якої робить судову гілку влади повноправним суб'єктом державної системи стримувань та противаги.

Народ України, як єдине джерело державної влади, має право на контроль за діяльністю судової гілки влади, та як і за іншими. Оскільки інститут присяжних в не впроваджений, функцію контролю за правосуддям здійснює активне громадянське суспільство, яке, разом зі ЗМІ формує рівень суспільної довіри та зумовлює втручання політичної влади – реформування, фінансування, покарання, захист тощо.

Довіра – це загальнолюдське відчуття, яке в нас виникає коли, співрозмовник до нас відкритий, зрозумілий та його дії адекватно передбачувані, на інституційному рівні реалізується відкритістю.

Такими чином, впровадити реформу можливо засобами діалогу між громадськістю та суддями, результатом якого має бути напрацьована спільна дорожня карта трансформації судової системи, принципи суддівської культури та критерії взаємодії.

Психологи кажуть, що жертва – це найскладніша для корегування позиція, бо вона потрапляє до неї ще дитиною і є заручником власного вибору. Жертва отримує вторинні вигоди, які часто є підсвідомими і їх може бути важко ідентифікувати.

Майстерне виконання ролі «жертви» не тільки дозволило затягнути в процес реформування міжнародних експертів, створити кадрову кризу, запровадити практику ліквідації судових установ, ускладнити до абсурду процедури доступу до професії та знизити конкурентоспроможність суддів у конкурсах, а й посварити майбутні покоління суддів та чинний суддівський корпус.

Особливістю нашої країни є відсутність досвіду та традицій управління державою без впливу на суд. Новий досвід тільки формується. В статті «Психологія судової справедливості та ресурс відкритого діалогу» я окреслив як були утворені система та центри впливу на суддів.

За відсутності державницьких потреб, система впливу, як будь-який інший державний актив, стає автономним майданчиком для надприбуткових бізнес-моделей і фундаментом для «бек-офісів». Це реалізується через зловживання представницьким мандатом із використанням недоліків системи контролю. Прибутковість бек-офісів обґрунтована природною монополією та складністю доступу до судових послуг.

За таких умов справедливе судове рішення стає корупційним парадоксом, публічне виявлення якого, формує неспростовні аргументи для зовнішнього втручання – перевірку усіх суддів та ліквідацію судових установ.

Описана бізнес-модель потребує комунікаційного супроводу через замовчування системних недоліків, контроль внутрішніх комунікацій, закритості організаційних рішень, а також формування системи підпорядкування на підтримання культури особистості.

Таким чином ієрархія, як корупціогенний ризик, залишилась, а демократична мережа не була розбудована, оскільки судова спільнота не прийняла на себе відповідальність за управління системою, впроваджений реформою інститут демократичного лідерства трансформувався в парадокс беззмінного «червоного директорства».

Існування вертикалі, корупція, непрозорість організаційних та кадрових рішень складає зміст критичних зауважень громадськості, які відображаються на рівні суспільної довіри (до 15.05.2023 – 2%).

Визначити причини великої відстані між суддівськими «Бути» та суспільним «Здаватись» можна через аналіз інформації у відкритих джерелах, традицій та організаційних процедур, за законами взаємодії в середній соціальної групи.

В середині соціальної групи створюються неформальні правила поведінки – системі

зв'язків і відносин між людьми, що підтримує її рівновагу. Така система проявляється у процедурах, ритуалах, традиціях та обрядах, виражається поведінковими реакціями, які визначають структуру взаємовідносини між людьми на підсвідомому рівні та вибудовують відносини підпорядкування.

Відносини в судових установах можна поділити на дві категорії. Перша – це правосуддя, яке в нормовано законодавством і знаходиться під наглядом професійного середовища. Друга – закриті організаційні відносини, якими забезпечуються можливість відправляти правосуддя – інформація, ресурси, безпека, апарат, кабінет, допуск до зовнішніх комунікацій (відрядження) та відпустки, тощо.

Система організації судових установ вибудовує відносини підпорядкування між суддями, через надмірну концентрацію повноважень у адміністративних посад (голів судів), що зберігає ризики непублічного впливу на суддю під час відправлення правосуддя.

Концентрація повноважень обумовлена, зовнішніми та внутрішніми факторами. Зовнішні – обмеженість фінансування та незахищеність від втручання потребує перевищення представницького мандату. Внутрішні – організаційна документація, практика ВРП та РСУ спрямована на підтримання ієрархії.

Підтримання ієрархії потребує персональної лояльності органів управління, і це може впливати на демократичні процедури – висування та обрання членів органів суддівського врядування та самоврядування, що, своєю чергою, додає можливості впливу на дисциплінарні та кадрові процедури.

Це зводить інституційну спроможність органів управління впливати на зовнішні процеси, приймати стратегічні рішення та представляти судову владу в державній системі стримувань та противаги.

Так замикається порочне коло, яке впливає на рівень довіри, та запускає порочне коло в середині спільноти.

Суддя – це жива людина. Десь сумна, оскільки юридично обізнана, десь сувора, через

те що досвідчена, але жива людина. В умовах зовнішнього тиску відбувається психологічний вплив, який психологи називають когнітивним дисонансом. В стані когнітивного дисонансу людина жити не може і завжди підсвідомо шукає з нього вихід, адаптуючи свою особистість – відстороненість і відчуження, маргінальність і депривація, конформізм і ескапізм, індолентність і байдужість, аномія, конфлікт ролей, насильство, дисидентство тощо.

Випадки конфлікту ролей – героїзують антикорупційну вертикаль і нищать публічну репутацію всіх суддів. Випадки дисидентства – героїзують суддю в очах громадськості, але так само нищать авторитет та репутацію судової влади.

Це підсилює тиск громадськості, що замикає ще одне порочне коло, яке на тлі недовіри, призводить до зміщення акценту судової реформи до ускладнення процедур оцінювання, ліквідації судових установ та звільнення усіх суддів.

Таким чином, відновлення довіри, зміна внутрішньої системи організації та нова парадигма стосунків з громадськістю – це паралельні процеси за якими успіх реформи.

Адже, саме скорочення відстані між «бути» та «здаватись» і є системним індикатором суддівської доброчесності.

Психологи стверджують, що вихід із трикутника страждань починається з оцінки власного стану, прийняття відповідальності за своє життя на себе, та пошук власних шляхів та планів.

Для судової системи – це аналіз внутрішніх процесів, розробка стратегії розвитку та «дорожньої карти» реформи.

І, як кажуть психологи, це буде успішним виходом з трикутника страждання у трикутник творіння ролями – Переможець, Споглядач та Стратег, що стане міцним фундаментом для повної відбудови України.

Вірю в Україну!

Честь маю бути суддею! (*LB.ua.Blog (https://lb.ua/blog/kostjantyn_harakoz/562880_dramatichniy_trikutnik_sudovoi.html)* – 2023. – 29.06).

Ігнатів Р., Голова ВККС

Про пріоритети роботи і «вкиди» щодо російського громадянства

(Інтерв'ю)

1 червня 2023 року Вища рада правосуддя призначила 16 членів нового складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів. 6 червня більшістю голосів членів Комісії головою ВККС обрано суддю Київського апеляційного суду Романа Ігнатова. За більше ніж 3,5 роки, коли ВККС не мала повноважного складу, в судовій владі накопичилась величезна кількість кадрових проблем.

Голова ВККС Роман Ігнатів в ексклюзивному інтерв'ю «Судово-юридичній газеті» розповів про черговість процедур, пріоритети роботи Комісії, «вкиди» щодо начебто російського громадянства, полон та про те, від чого залежить авторитет судових рішень.

Нові підходи нової ВККС

– На яких засадах планується будувати діяльність нового складу ВККС?

– Насамперед діяльність Вищої кваліфікаційної комісії суддів України має будуватися на засадах максимальної прозорості, як внутрішньої, так і зовнішньої. Це те, чого від нас очікує суспільство. Зараз країна знаходиться в скрутному становищі – агресія проти нашої країни продовжується. Відтак, наша діяльність має відповідати суспільному запиту, який актуальний на даний час і в подальшому, а саме, запиту на відкриті, прозору та професійну роботу. На наші плечі покладена величезна відповідальність – члени Комісії мають докласти всіх зусиль для формування добросовісного та високопрофесійного суддівського корпусу.

– Довелося чути думку, що чимала кількість членів нового складу ВККС децю далекі від проблем правосуддя. Як Ви вважаєте?

– Це дуже суб'єктивна думка. Членами ВККС не народжуються, так само як спортсмени не стають одразу чемпіонами. Є кваліфікаційні вимоги, яким людина відповідає. Далі відбувся

конкурс на посади членів ВККС та розгляд відповідних рекомендацій Вищою радою правосуддя. Якщо члени ВРП вирішили, що той чи інший громадянин є достойним посісти посаду члена ВККС, то, значить, Вища рада правосуддя вважає його фаховим та здатним розібратись у проблемах і викликах, які стоять перед ВККС.

– Троє членів нового складу ВККС зараз є військовослужбовцями (Олексій Омелян, Володимир Луганський, Ярослав Дух). Про ризик обрання військовослужбовців на ті чи інші посади в органах судової влади говорилось вже неодноразово, оскільки за законом вони не можуть поєднувати дві посади одночасно. Першою з цією проблемою зіткнулася Вища рада правосуддя, оскільки суддя та військовослужбовець Олена Ковбій досі не зарахована у штат Ради та лише час від часу бере участь у її засіданнях. А як ВККС буде виходити з такої ситуації?

– Оскільки законодавче врегулювання цього питання наразі дійсно відсутнє, члени Комісії вирішили, що члени ВККС, які є військовослужбовцями, не будуть брати участі у засіданнях ВККС до моменту, коли зазначене питання буде або законодавчо врегульовано, або вони не будуть демобілізовані зі складу Збройних Сил. Це, на нашу думку, дозволить забезпечити рішення Комісії, а також конкурсні процедури, від ризику судових позовів. Відтак, до вирішення зазначеної проблеми, у засіданнях ВККС будуть брати участь лише 13 членів Комісії.

Пріоритети нової ВККС

– Які будуть пріоритети в діяльності нового складу ВККС? Які процедури будуть відновлені у першу чергу?

– В порядку першочерговості, пріоритетність заходів планується визначити наступним чином:

-завершення кваліфікаційного оцінювання суддів, у яких вже давно спливає п'ятирічний термін повноважень, тобто так званих «п'ятирічок». Таких суддів, за нашими даними, на сьогодні нараховується 365.

-завершення кваліфікаційного оцінювання всіх інших суддів, при цьому першочергово планується завершити кваліфікаційне оцінювання суддів з великих міст – з судів Києва, Одеси, Дніпра, Львова.

-буде оголошено новий конкурс на посади суддів судів апеляційної інстанції, оскільки ситуація в апеляційних судах зараз критична. Наприклад, за штатом у судовій палаті Київського апеляційного суду з розгляду кримінальних справ повинно бути 75 суддів. Зараз суддів у зазначеній палаті менше 30, це не враховуючи той факт, що 12 з цих суддів розглядають апеляційні скарги на ухвали слідчих суддів, постановлені під час досудового розслідування і які підлягають апеляційному оскарженню. Тобто, для розгляду кримінальних справ по суті у столичній апеляції залишається критично мала кількість суддів. Схожа картина в багатьох інших апеляційних судах.

-відбір нових суддів для створеного замість Окружного адміністративного суду міста Києва Київського міського окружного адміністративного суду (КМОАС).

-відбір суддів для ще одного адміністративного суду, створення якого передбачено Меморандумом між Україною та Міжнародним валютним фондом від 24 березня 2023 року. Згідно з текстом Меморандуму, цей суд буде розглядати адміністративні справи проти національних державних органів (НБУ, НАБУ, НАЗК тощо).

Деякі з цих процедур будуть відбуватись одночасно з іншими, деякі поступово.

– *Що буде з конкурсом на посади суддів апеляційних судів, оголошеним ще в серпні 2019 року?*

– Він буде скасований як такий, що фактично не почався. Буде оголошено новий конкурс, вже з урахуванням нових кадрових реалій в судах апеляційної інстанції.

– *Ви вважаєте, що у Меморандумі з МВФ мова йде не про КМОАС, а про зовсім інший*

суд, який буде розглядати справи виключно проти національних органів державної влади, а також таких структур, як НАБУ і НАЗК?

– Якщо буквально читати текст Меморандуму, то вбачається, що КМОАС і згаданий в Меморандумі суд, це зовсім різні суди, з окремими доборами суддів. Створення такого суду також буде мати наслідком суттєві зміни в Кодексі адміністративного судочинства, з чітким визначенням підсудності. Втім, можливо, у подальшому це питання буде якось врегульовано державою і стане більш зрозуміло, скільки адміністративних судів буде існувати в країні, і скільки штатних посад суддів потрібно буде заповнити.

Кваліфікаційне оцінювання суддів: як процедура буде відновлена

– *Як відомо, більше двох тисяч суддів не завершили обов'язкове кваліфікаційне оцінювання. Чи будуть, з урахуванням певного досвіду, змінені «правила гри», тобто процедура та методологія кваліфікаційного оцінювання суддів?*

– Перш за все, нам необхідно актуалізувати список суддів, які не завершили процедуру кваліфікаційного оцінювання. За останні 3,5 роки частина суддів, які не завершили оцінювання, могли звільнитися з посад, а ще частина суддів, ймовірно, звільниться після того, як процедура кваліфікаційного оцінювання буде відновлена. Відтак, Комісія повинна розуміти обсяг роботи, якій вона повинна виконати.

Щодо «правил гри» зазначу наступне. Ніяких суттєвих змін до порядку та методології оцінювання внесено не буде. За якою процедурою судді у свій час почали кваліфікаційне оцінювання, за такою процедурою вони мають його закінчувати. Звісно, якщо раптом не будуть прийняті якісь зміни до профільного законодавства.

Що буде з добором на посади суддів

– *А як щодо добору на посади суддів місцевих судів 2017 року?*

– Оскільки ВККС не мала повноваженого складу більше 3,5 років, перш за все, ми

плануємо актуалізувати список учасників добору на посади суддів, щоб взагалі зрозуміти, скільки в нас реально зараз є кандидатів на посади суддів. Час йде, а відтак не виключено, що деякі з кандидатів на посади суддів вже змінили свої життєві та професійні плани.

– *А як планується вирішити проблему сотень не перевірених практичних робіт кандидатів на посади суддів з числа адвокатів, прокурорів, представників інших юридичних професій?*

– Це є великою проблемою. Поки що у нас немає чіткої відповіді на це запитання. Можливо, для перевірки практичних робіт буде залучатися Національна школа суддів. Члени ВККС, на жаль, фізично не зможуть здійснити відповідну перевірку практичних робіт з огляду на масштаб роботи. До того ж, у подальшому виникне необхідність перевірки практичних робіт не тільки кандидатів на посади суддів, але й учасників конкурсу на посади суддів апеляційних судів тощо.

Хто у пріоритеті на вакантні місця – судді чи кандидати на посади суддів

– *Як буде вирішуватися проблема заповнення наявних вакансій в судах? Хто буде мати своєрідний пріоритет, судді, які вже тривалий час хочуть перевестись в суди тієї ж інстанції та спеціалізації в інших містах чи кандидати на посади суддів, як було у 2019 році?*

– Думаю, що на цей раз пріоритет буде у суддів. Саме судді будуть мати першочергове право на заповнення наявних вакансій. Питання з переведенням суддів, яке не вирішувалося роками, потрібно нарешті вирішити.

Партнерство з Громадською радою доброчесності

– *Як Ви плануєте будувати відносини з Громадською радою доброчесності (ГРД), з огляду на вже традиційно непрості відносини між громадськістю та ВККС?*

– З Громадською радою доброчесності має бути тісна співпраця. Іншого не може бути. Ми не повинні конфліктувати. Ми не суперники, ми односторонці. У ГРД та ВККС єдина мета – створення доброчесного та високопрофесійного суддівського корпусу.

– *Як Ви ставитесь до ідеї законодавчого встановлення певних кваліфікаційних вимог до членів ГРД?*

– Ідея в цілому не погана. Особисто мені б хотілося, щоб членами ГРД були дійсно фахові громадяни, з великим досвідом не тільки громадської, але й юридичної діяльності. Але ВККС, як відомо, не може впливати на призначення членів ГРД, які призначаються зборами представників громадських об'єднань. Відтак, ми можемо лише висловити свої побажання щодо майбутнього професійного складу Ради доброчесності.

– *Коли планується формування нового складу ГРД?*

– Думаю, що у найближчий час буде відповідне оголошення Комісії.

Секретаріат ВККС

– *В якому стані прямо зараз знаходиться Секретаріат ВККС? Була інформація, що є суттєві проблеми з фінансуванням та матеріально-технічним забезпеченням Комісії.*

– Фінансові та матеріально-технічні проблеми у Секретаріаті Комісії величезні. Майже вся офісна техніка – комп'ютери, ноутбуки, сервери тощо вже застарілі або на грані вичерпання свого ресурсу. Є суттєві проблеми з оплатою праці працівників Секретаріату. Фактично, працівники Секретаріату ВККС отримують лише базові оклади без премій, інших надбавок. З огляду на те, що Комісія не працювала дуже тривалий час, всі останні роки вона фактично була своєрідним фінансовим донором, за рахунок якого намагались вирішувати фінансові проблеми судової влади, зокрема, фінансування апаратів судів. У підсумку, зарплати у Секретаріаті ВККС стали такими, що важко знайти фахівців з питань ІТ та кібербезпеки. Також слід розуміти, що розпорядником коштів для ВККС є Державна судова адміністрація. Це створює для нас окремі труднощі, оскільки у ДСА є свої фінансові пріоритети. Тобто, саме ДСА вирішує, в якому обсязі, коли та як фінансувати діяльність ВККС.

– *До речі, чи правда, що члени ВККС з числа суддів та з числа представників інших*

юридичних професій будуть отримувати різну зарплатню?

– Наразі так. І це також є нагальною проблемою, оскільки статус у всіх членів ВККС однаковий, обсяг роботи всі члени ВККС виконують однаковий, але заробітна плата членів ВККС з числа представників інших юридичних спеціальностей чомусь буде суттєво меншою. Такого бути не повинно, і вирішення цього питання є в пріоритеті.

– *Проблема ДСА існує в судовій владі дуже давно. Однак вирішити її ще нікому не вдалося...*

– Фактично ДСА виконує роль виконавчого органу для судової влади. Слід визнати, що функції та повноваження ДСА вже давно необхідно переглянути. У країнах ЄС, наприклад, аналогічних органів в судовій владі, які мають настільки великий вплив на саму ж судову владу, немає. В тих країнах, де подібні органи були, їх повноваження, як і доцільність існування в цілому, вже переглянули.

– *Що планується зробити для вирішення фінансових та матеріальних проблем ВККС?*

– Цю проблему ми будемо вирішувати спільними зусиллями разом з Вищою радою правосуддя та Комітетом Верховної Ради з питань правової політики. Відповідна комунікація вже є.

Таємниця «російського громадянства»

– *Нещодавно у соціальних мережах та публікаціях деяких ЗМІ з'явилися повідомлення, що у Вас може бути російське громадянство, з огляду на те, що в 1995-1996 роках Ви працювали в органах прокуратури РФ. Що можете сказати з цього приводу?*

– Можу чітко зазначити – ніякого громадянства РФ у мене немає і ніколи не було. Щоб зрозуміти контекст цієї ситуації, слід детально зануритись у ті часи – початок та середину 1990-х років.

У липні 1991 року я поступив до Саратовського юридичного інституту на судово-прокурорський факультет, де готували майбутніх суддів та прокурорів. Це спеціалізований вищий юридичний навчальний заклад, яких на весь тодішній СРСР було всього чотири. Вчився я там на денному

відділенні до 1995 року. Восени 1995 року склав державні іспити. У цей час я мав лише паспорт громадянина СРСР, який отримав у 16 років, в якому після розпаду СРСР була відсутня вклейка на звороті паспорта про вступ у громадянство росії, як тоді робили в рф, або штамп на звороті паспорту, як тоді робили в Україні: «громадянин України».

За час навчання у Саратовському юридичному інституті, в подальшому перейменованому на Саратовську державну академію права, з питань вступу до громадянства рф я ніколи не звертався, у громадянстві рф не перебував, що в подальшому було підтверджено відповідним документом міграційної служби рф, коли я повертався до Луганська у квітні 1996 року, і який я пред'являв при отриманні громадянства України у липні 1996 року, і в подальшому при прийомі на роботу в органи прокуратури України.

У 1995 році в Саратовській юридичний інститут, згідно з тогочасною практикою, приїхали представники з прокуратур різних регіонів РФ для відбору випускників. Мною зацікавились представники прокуратури Республіки Карелія, які запропонували мені пройти спеціалізовану практику в прокуратурі міста Петрозаводськ, з перспективою подальшої роботи у зазначеній прокуратурі. Я погодився на цю пропозицію. Слід зазначити, що в той час, після розпаду СРСР в органи прокуратури, принаймні східного регіону, в 1995 році набирали випускників Харківської юридичної академії. Окрім того, коли я почав цікавитися наявністю вакансій, мені запропонували місце слідчого прокуратури Краснодонського району з проживанням у робочому гуртожитку, хоча я мав квартиру у Луганську і не претендував на житло.

Таким чином, я опинився у Петрозаводську. Загалом всього близько восьми місяців я проходив практику і працював на посаді старшого слідчого в прокуратурі міста Петрозаводська.

– *Громадянства РФ Ви в цей час також не отримували?*

– Ні. У мене, як і раніше, був лише паспорт громадянина СРСР, без жодних відміток про отримання громадянства будь-якої

країни, колишньої республіки СРСР. Ніхто у прокуратурі міста Петрозаводська на той час не вимагав від мене негайно вклеювати відповідний вкладиш до паспорту СРСР про вступ до громадянства рф. Можливо, також зіграли свою роль зовсім інші взаємовідносини, які існували на той час між Україною та рф.

Спочатку у мене була за нормами чинного на той час законодавства прописка у місті Саратові до 31.12.1995 року, а почав я працювати вже на посаді старшого слідчого прокуратури міста Петрозаводська з 01.11.1995 року і відразу прописався у відомчому гуртожитку від прокуратури міста Петрозаводська.

Окрім того, алгоритм отримання мною громадянства України засвідчений у копії Ф.1, яка є документом, який посвідчує порядок отримання громадянства держави, яку я пред'являю для ознайомлення.

У Ф.1 чітко зазначено: «Громадянство України підтверджено у липні 1996 року». У відповідній графі Ф.1 вказано наступне: «В громадянстві інших країн, колишніх республік СРСР тощо, не перебував».

Окрім того, питання можливого перебування у громадянстві рф в подальшому неодноразово перевірялося при зайнятті посад в органах прокуратури України, а саме, коли мене перевели до прокуратури Луганської області на посаду прокурора відділу по нагляду за досудовим розслідуванням та оперативно-розшукової діяльності в органах внутрішніх справ, а потім призначили на посаду заступника прокурора міста Брянки Луганської області. Також це питання перевірялося при призначенні мене Вищою радою юстиції на посаду судді вперше у 2003 році.

До ВРЮ, окрім інших обов'язкових документів, я надав цей офіційний лист, виданий мені на підставі моєї заяви, від міграційної служби рф у місті Петрозаводську, коли я повертався додому, наступного змісту: «За час перебування на території рф Ігнатов Роман Миколайович, число, місяць, рік народження, уродженець міста Луганська, з питань громадянства рф не звертався, в громадянстві рф не перебував», підпис, гербова печатка.

До речі, коли я збирав документи як кандидат до ВККС України, з'ясував, що частина документів, які не були обов'язковими для надання при призначенні на посаду судді у 2003 році, у подальшому були передані до ДСА України. Відповідно, я зробив запит до ДСА із викладенням обставин щодо мети отримання даного документу чи його копії. Втім, на мій запит отримав відповідь за підписом голови ДСА України, що документи про призначення на посаду суддів вперше за 2003-2004 роки з невідомих причин знищені. Ось даний запит і відповідь Голови ДСА (усі згадані документи голова ВККС продемонстрував під час інтерв'ю – прим. ред.). Хоча, за правилами архівної справи, такі важливі документи ДСА мала б зберігати.

– У 1996 році Ви вирішили повернутись в Україну...

– Саме так. Справа у тому, що на той час суттєво погіршився стан здоров'я мого батька, який хворів на важку хворобу і був інвалідом 2 групи безстроково. Мати попросила мене повернутись до Луганська, оскільки їй самій було досить важко, а у своїх батьків я один. Я виконав прохання матері. Після цього я відразу ж отримав паспорт громадянина України. Отримав громадянство України я відповідно до чинної на той час редакції Закону України «Про громадянство» від 1991 року, як особа, яка народилася у місті Луганську, і після розпаду СРСР не отримала громадянство іншої держави – колишньої республіки СРСР, і у якої, у моєму випадку, батьки були громадянами України, тобто, за правом ґрунту та правом крові.

– Як склалася Ваша подальша кар'єра?

– В Луганську я працював спочатку юрисконсультантом відділення Ощадбанку, з липня 1996 року – слідчим прокуратури Ленінського району міста Луганська. Згодом старшим слідчим прокуратури Станично-Луганського району Луганської області. В подальшому переведений на посаду прокурора відділу по нагляду за досудовим розслідуванням та оперативно-розшукової діяльності в органах внутрішніх справ та податкової міліції, після чого призначений на посаду заступника прокурора міста Брянки.

У листопаді 2003 року Указом Президента України призначений на посаду судді Краснолуцького міського суду Луганської області строком на п'ять років. Таким чином, за часи роботи в прокуратурі України та майже за двадцять років кар'єри судді, мене неодноразово та прискіпливо перевіряли, особливо після подій 2014 року, коли Луганськ був захоплений, і судді, які працювали в Апеляційному суді Луганської області, переводились в інші апеляційні суди. Обставини, пов'язані з набуттям мною громадянства України у 1996 році, прискіпливо досліджувалися як Конкурсною комісією з добору членів ВККС, так і Вищою радою правосуддя. Ніяких запитань чи зауважень у зв'язку з цим до мене не виникло.

Полон

– У листопаді 2014 року у Луганську Вас затримали представники незаконних збройних формувань. Як так сталося?

– Указом Президента України від 6 листопада 2014 року я був переведений з Апеляційного суду Луганської області до Апеляційного суду міста Києва. Моя старенька мама, 1934 року народження, залишалася у Луганську, оскільки ми з родиною, спочатку виїжджали «у нікуди». Мама відмовилася з нами їхати і залишалася в нашій квартирі, яку вона мені подарувала ще у 1995 році і де вона була зареєстрована.

Я розумів, що коли фактично приступлю до виконання обов'язків судді Апеляційного суду міста Києва, більше маму я не побачу. На жаль, так і сталося.

10 листопада 2014 зранку я поїхав до Луганська, враховуючи, що жодних заборон або обмежень на той час не існувало. Метою поїздки було привезти мамі гроші та ліки. В полон мене захопили біля будівлі Апеляційного суду Луганської області. Затримали бойовики незаконного збройного формування, які були в камуфляжній формі з червоним шевроном, на середині якого зображена літера «К».

Затримали мене саме як суддю України. Дослівно пролунало: «Суддя з того боку».

Спочатку мене, разом з моїм колегою, тримали у камері з раніше судимими особами,

потім нас роз'єднали. Мене неодноразово допитували, спочатку в Ленінському РВ УМВС України у Луганській області, а потім у так званій військовій комендатурі, куди нас перевезли. Всі так звані допити зводилися до пропозицій переходити на їх бік з пропонуванням посад у так званих правоохоронних органах, враховуючи мій досвід.

У військовій комендатурі, куди нас згодом перевезли, у присутності колеги я мав розмову, як я зрозумів, з представником ГУР МО росії, який запитав: «Хто з вас Ігнатов?». На камуфляжній формі у нього був шеврон з прапором рф і надпис: «збройні сили росії». Всі так звані бесіди, в тому числі з представником МО росії зводилися до одного – пропозиції переходити на їх бік з пропонуванням різних посад.

Після моїх категоричних відмов, у Ленінському РВ УМВС України у Луганській області, вони зімітували мій розстріл, для чого виводили мене у двір райвідділу міліції. Потім повезли мене до квартири, де знаходилася моя старенька мама, і проводили обшук у присутності мами, піддавали моральному катуванню. У так званій військовій комендатурі, у присутності мого колеги на запитання представника МО росії з пропозицією, як він сказав: «чому я не хочу служити «батьківщині», я категорично йому відповів, що з тавром зрадника я жити не збираюсь.

Пізніше мені стало відомо, що нашому звільненню ми маємо дякувати моїй сусідці по під'їзду нашого будинку у Луганську, яка є лікарем-стоматологом, кандидатом медичних наук, яку просила моя дружина про наше звільнення, і яка, у свою чергу, добре знала певних осіб, які очолили так звану «лнр», тому що у мирні часи лікувала їх. Після цього мій тесть відразу ж вивіз нас на територію, контрольовану українською владою. Я не встиг навіть попрощатися з матір'ю. Більше до Луганську я не повертався.

Судові реформи, які ніколи не закінчуються

– В чому, на Ваш погляд, полягають проблеми судових реформ в Україні?

– Судова реформа, в тому чи іншому її варіанті, це найбільш тривала реформа в історії України. Я нагадаю, що перша Концепція судової реформи в Україні була затверджена ще постановою Верховної Ради України 28 квітня 1992 року. Цікаво, що в багатьох нюансах вона перекликається з нашим сучасним станом речей в судовій владі. Тобто, судова реформа, яка фактично розпочалась більше тридцяти років тому, продовжується й зараз. Це говорить про те, що, на жаль, жодна судова реформа в Україні повністю не досягала поставлених цілей. Також, слід розуміти, що судова влада завжди є найменш захищеною, ніж виконавча та законодавча гілки влади, які мають потужні важелі впливу, ресурси та формують бюджет так, як їм потрібно.

У судової влади фактично є тільки авторитет її рішень. Ще відомий американський політичний діяч та один з засновників США Олександр Гамільтон у XVIII сторіччі звернув увагу, що авторитет судових рішень в країні напряму залежить від якості законів держави. Якщо до якості закону є питання, то це також позначиться і на якості судових рішень. Як відомо з основоположних документів Ради Європи, закони повинні бути чіткими, зрозумілими та передбачуваними. Передбачуваність – це обізнаність громадян в законах власної держави та розуміння наслідків порушення законів. Відтак, на питання, що не так з нашою судовою реформою, слід відповісти у контексті наявних проблем держави, в тому числі у сфері якості законодавства.

– *З огляду на останні події у Верховному Суді, як Ви вважаєте, чи справляється зі своїми обов'язками Велика Палата Верховного Суду?*

– Головним завданням Великої Палати Верховного Суду є забезпечення сталої та

єдиної судової практики. На жаль, Велика Палата неодноразово відходила від власних правових позицій. На практиці це означає, що судді, наприклад, апеляційної інстанції, беруть те чи інше рішення Великої Палати за взірць та відповідно з ним напрацьовують судову практику. Раптом, судова практика Великої Палати змінюється, і апеляційні суди також починають переглядати свою попередню практику і відходити вже від власних рішень. На мій погляд, такий стан речей неприпустимий.

– *Як Ви особисто ставитесь до ідеї взяти все краще в ЄС чи США, включно з законодавством? Тобто перейняти за кордоном певні закони та практики і застосувати їх в Україні.*

– Як писав ще у XVIII сторіччі Жан-Жак Руссо, мудрий законодавець починає не з прийняття законів, а з вивчення придатності цього закону для даного суспільства. Коли закон є придатним для того чи іншого суспільства, він виконує свою функцію – регулює правовідносини в державі та суспільстві. Якщо, наприклад, ми перепишемо нашу Конституцію на зразок Конституції США, то все ж є великі сумніви, що ми станемо такою ж країною, як Сполучені Штати Америки. У різних країн та народів різна історія, ментальність, традиції. Можна багато казати про країни НАТО та ЄС, однак очевидним є той факт, що попри всі інтеграційні процеси, різниця між країнами, які входять в ці об'єднання, часто є величезною. Відомо, що такі країни як Румунія, Болгарія, Албанія, яка прагне бути членом ЄС та навіть сусідня з нами Польща, мають свої погляди на певні речі і не планують відмовлятися від багатьох своїх традицій (*Судово-юридична газета (<https://sud.ua/uk/news/publication/273160-glava-vkks-roman-ignatov-o-prioritetakh-raboty-i-vbrosakh-v-otnoshenii-rossiyskogo-grazhdanstva-pervoe-intervyu>). – 2023. – 13.06*).

ЦППР приєднується до заклику Коаліції Реанімаційний Пакет Реформ внести зміни до Закону «Про Вищу раду правосуддя»

У зв'язку із необранням нового члена ВРП, Коаліція РПР проаналізувала Закон «Про Вищу раду правосуддя» та запропонувала внести зміни в ті положення, що стосуються регламентації проведення з'їзду представників юридичних ВНЗ та НУ.

Вища рада правосуддя (ВРП) є ключовим органом суддівського врядування. Члени ВРП встановлюють стандарти доброчесності у суддівському корпусі, що безпосередньо впливає на авторитет правосуддя.

2 червня 2023 року відбувся З'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ, на якому мали обрати ще одного члена Ради. Балотувалися на цю посаду Олег Рожнов – доцент кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого і Микола Хавронюк – професор кафедри кримінального та кримінального процесуального права Національного університету «Києво-Могилянська академія», член правління ЦППР. Однак жоден із кандидатів не був обраний через проблеми у Законі в частині регламентації проведення з'їзду представників юридичних ВНЗ та НУ.

Члени Коаліції РПР проаналізували чинний Закон і знайшли в ньому низку проблем:

1. Закон встановлює певні вимоги для тих вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ, які можуть обрати членів ВРП.

Наприклад, в університетах мають бути підрозділи, які на день проведення з'їзду здійснюють підготовку фахівців зі ступенем вищої освіти «магістр» протягом щонайменше десяти років, при цьому мають ліцензований обсяг на підготовку магістрів за спеціальністю «право», «Міжнародне право» щонайменше 75 осіб, а відповідні науково-дослідні установи на день проведення з'їзду мають пройти державну

атестацію та здійснювати наукову діяльність у сфері права як основну щонайменше десять років.

Водночас як мають ці вимоги перевірятися, Закон не встановлює. Наприклад, на попередньому з'їзді, що відбувся 19 серпня 2022 року, були представлені лише 51 ВНЗ і НУ, а на з'їзді 2 червня 2023 року – вже 65 ВНЗ і НУ. При цьому менше ніж за рік зникли 3 інституції, але додалося 17 нових. Проте, чому і яким чином відбувається така ротація, невідомо.

Крім того, якщо зміни відбуваються настільки часто, то, кількість ВНЗ і НУ може суттєво змінитися і в період з дня скликання з'їзду та обрання делегатів кожним із ВНЗ і НУ і до дня проведення з'їзду.

Як вирішити проблему? Щоразу у день проведення з'їзду Міністерство освіти і науки України має офіційно підтверджувати відповідні, вказані в Законі, дані про перелік вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ у спеціальній публікації на своєму вебсайті.

2. Закон не забороняє висуватися на посаду члена ВРП представникам будь-яких ВНЗ і НУ.

Проте, водночас Закон створює приховані умови, за яких окремі кандидати мають пріоритет, що ґрунтується на внутрішніх зв'язках і домінуванні окремих ВНЗ і НУ. Наприклад, сім науково-дослідних установ, які беруть участь у з'їзді, є структурними підрозділами Національної академії правових наук України (НАПрНУ). Президія останньої, розташована по сусідству з Національним юридичним університетом імені Ярослава Мудрого, значною мірою складається з професорів цього ж університету, включаючи його керівника, і сама НАПрНУ очолюється всі останні роки також представником цього ж університету.

Кандидати від цих інституцій на з'їзді завжди мають значну перевагу – голоси 16

делегатів, а також підтримку НАПрНУ через її членів. Це полегшує таким кандидатам досягти домовленостей і з представниками інших ВНЗ і НУ.

Як вирішити проблему? Структурні підрозділи ВНЗ і НУ не повинні направляти своїх делегатів на з'їзд нарівні з ВНЗ і НУ.

3. Закон передбачає створення організаційного комітету з представників юридичних ВНЗ і НУ для вирішення організаційно-технічних питань щодо підготовки з'їзду, а також обрання з'їздом головуєчого і секретаря, які за результатами голосування з'їзду підписують рішення про обрання членами ВРП.

Проте, закон не робить винятків, пов'язаних з конфліктом інтересів. Внаслідок цього на двох останніх з'їздах, на яких кандидатами до складу ВРП були представники Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, головуєчим або секретарем була одна і та сама особа – проректор саме цього університету.

В обох випадках кандидат в члени ВРП – представник цього ж університету набрав найбільшу кількість голосів серед інших кандидатів. До цього слід додати, що з'їзд 19 серпня 2022 року проводився в місті Полтава у приміщенні структурного підрозділу цього ж університету.

Як вирішити проблему? Ввести в Закон положення щодо запобігання будь-якого конфлікту інтересів.

4. Закон передбачає, що форма бюлетенів та інші організаційно-технічні питання щодо порядку голосування та підрахунку голосів встановлюються з'їздом.

Проте, закон не визначає ким розробляється проєкт Порядку проведення з'їзду і не враховує, що делегати з'їзду протягом відведеного часу не здатні реально обговорити положення цього багатосторінкового документа та з'ясувати його відповідність Закону. Відтак голосують за той проєкт, який їм пропонує організаційний комітет.

Як вирішити проблему? Усі ключові питання щодо порядку голосування та підрахунку голосів мають бути визначені безпосередньо в Законі.

5. Порядок проведення з'їзду, затверджений 2 червня 2023 року, передбачає, що з'їзд вважається повноважним за умови участі в його роботі не менше половини загального числа представників юридичних ВНЗ і НУ.

Проте в Порядку проведення з'їзду, затвердженому 10 грудня 2021 року, аналогічного положення не було. Внаслідок цього представник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого був обраний 19 серпня 2022 року лише 37 голосами делегатів з'їзду, а не 52. Чому саме 52? Кожен ВНЗ і НУ має по два представники на з'їзді, тобто їх загальна кількість становить 102, а обраним вважається кандидат, який отримав більшість голосів обраних делегатів з'їзду.

Як вирішити проблему? Прописати у Законі повноважність з'їзду за умови участі в його роботі не менше половини загального числа представників юридичних ВНЗ і НУ.

6. Згідно з Законом, відбір кандидатів на посади члена ВРП проводиться за критеріями професійної компетентності, професійної етики та добросовісності.

Втім Етична рада надає органу, який скликає з'їзд, висновок щодо відповідності кожного кандидата лише двом критеріям – професійної етики та добросовісності. З цього логічно випливає, що з'їзд повинен перевірити відповідність кандидатів критерію професійної компетентності.

Проте, порядки проведення з'їзду, затверджені останніми з'їздами 10 грудня 2021 року і 2 червня 2023 року, про перевірку кандидатів цьому критерію не згадують і – відповідно – ознаки відповідності кожного з кандидатів цьому критерію не встановлюють.

Голосування за кандидатів відбувається просто після заслуховування виступів кандидатів та обговорення кандидатур, вибір переможця є абсолютно суб'єктивним і не виключає впливу на делегатів з'їзду ні з боку керівників відповідних ВНЗ і НУ, ні з боку інших осіб та організацій.

Як вирішити проблему? Запровадити в Законі обов'язок з'їзду здійснювати відбір кандидатів на посади члена ВРП за критерієм професійної компетентності, складові якого мають бути заздалегідь визначені.

Отже, положення Закону «Про Вищу раду правосуддя» в частині регламентації проведення з'їзду представників юридичних ВНЗ та НУ є неповними і недосконалими, містять приховані можливості для домінування певних ВНЗ та НУ та перемоги лише висунутих ними кандидатів. Саме ці проблеми не дали змогу на останньому з'їзді обрати ще одного члена Вищої ради правосуддя.

Саме тому члени Коаліції РПР запропонували внести зміни до Закону «Про Вищу раду правосуддя», а Центр політико-правових реформ приєднується до їхнього заклику! (**ЦППР** (<https://pravo.org.ua/tsppr-pryyednuyetsya-do-zaklyku-koalitsiyi-reanimatsijnij-paket-reform-vnesty-zminy-do-zakonu-pro-vyshhu-radu-pravosuddya/>). – 2023. – 17.06).

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

УДК 340.15(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/4>

**В.О. Рум'янець,
К.М. Лісогорова,
О.М. Сіваш,
С.Л. Гоцуляк**

Судова система української держави Гетьмана П. Скоропадського

Дана стаття є складовою частиною праці, щодо історії судової системи в Україні під час революційних змагань 1917–1921 рр. і присвячена проблемі судоустрою в період гетьманату П. Скоропадського (квітень – грудень 1918 р.). Проаналізовано, як зміна форми української держави з парламентської Української Народної Республіки на авторитарну у вигляді гетьманату, поставила на порядок денний проблему перебудови владних структур і, зокрема, судової гілки влади. Підкреслено, що триматись осторонь цих проблем гетьман не міг, оскільки з самого початку своєї діяльності заявив про намір побудувати в Україні правову державу та забезпечити судовий захист особи.

На документальному матеріалі показано, що на перших порах судова система діяла на засадах судових уставів 1864 р., їх наступних змін та законодавства Тимчасового уряду. Значною мірою гетьманом був сприйнятий досвід реформування судоустрою часів Української Народної Республіки. Це не применшує зусиль гетьмана П. Скоропадського в розбудові власної судової системи в

Українській Державі і приведення її до правових уявлень українського суспільства. Розкрита прихильність П. Скоропадського до російської державної моделі і зокрема судової, які він знав і як наслідок сприймав її окремі інститути і залучав старі кадри до роботи в судовому відомстві.

Доведено, що найбільш вдалими були зусилля П. Скоропадського в галузі реформування вищої судової інстанції – Державного Сенату. При цьому було дещо запозичено із організації Урядуючого Сенату. Гетьман зберіг систему загальних судів – окружний суд та судова палата (апеляційний суд). Були спроби відновити мирову юстицію, та зважаючи на стан першої світової війни, створити систему воєнного судівництва. При розбудові класичного судоустрою, зважаючи на стан війни, гетьман значну увагу приділяв розбудові воєнної юстиції. В той же час, на жаль, гетьману не вдалося запобігти діяльності німецьких воєнопольових судів в Україні і розповсюдження їх юрисдикції на цивільне населення, через надмірну залежність гетьманату від німецького військового командування в Україні.

Рум'янець В.О., Лісогорова К.М., Сіваш О.М., Гоцуляк С.Л. Судова система української держави Гетьмана П. Скоропадського. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023, №5. С. 30-33. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2023/4.pdf

УДК 342.8 (341.1.)

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/8>

Н.О. Максименцева

Новації європейського законодавства про вибори: досвід для України

У статті визначаються напрямки оновлення чинного виборчого законодавства ЄС. Автором наголошено на відсутність єдиних для всіх країн-учасниць норм, які визначають єдині підходи до регулювання виборчого процесу та виборчої системи, а отже порядку висунення кандидатів, проведення агітації, голосування та підрахунку голосів та обрання депутатами Європейського парламенту.

З цією метою законодавець робить спробу прийняти єдині для всіх норми, які б регулювали наступні питання: а) реалізація права на вільні вибори; б) зобов'язання держав-членів щодо організації виборчого процесу; в) встановлення уніфікованих підходів до початку проведення виборчої кампанії, її тривалості, дня виборів; г) обрання єдиного Європейського виборчого органу; д) визначення єдиної виборчої системи щодо висунення кандидатів у депутати, порядку голосування та обрання депутатів.

Так визначаються напрямки встановлення єдиного мінімального віку для виборців – 16 років, а висунення кандидатів – 18 років.

У свою чергу, новацією є запровадження можливості реалізація права обирати всім громадянам ЄС шляхом голосування поштою, в тому числі для громадян ЄС, які проживають за кордоном шляхом фактичної присутності, а також голосування за дорученням, за допомогою електронних та інтернет-систем для голосування.

Окремо у статті наголошено на зобов'язаннях держав-членів щодо організації виборчого процесу, а саме щодо встановлення вимог створення всебічних технічних умов, умов безпеки, дотримання таємниці голосування, інших виборчих принципів для здійснення вільного волевиявлення, а також, по можливості, створення умов для осіб з інвалідністю. Крім того зазначено, про встановлення уніфікованих підходів до початку проведення виборчої кампанії, її тривалості, дня виборів – це питання на сьогодні стає досить гостро з огляду на

відсутність технічної можливості проведення голосування за кордоном протягом виключно одного дня. Цікавою новацією є обрання до складу єдиного Європейського виборчого органу осіб, які мають науковий ступінь з числа професорів права та політології. Автором звернута увага на необхідності закріплення в чинному законодавстві України вимоги щодо географічне та економічне пропорційності представництво всіх кандидатів у виборчому списку партії, а також вимоги підтвердження її підтримки відповідною кількістю населення.

Максименцева Н.О. Новації європейського законодавства про вибори: досвід для України. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023, №5. С. 47-49. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2023/8.pdf

УДК 342.725

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/9>

**М.О. Петришина,
М.О. Грінченко**

Конституційно-правове регулювання мовних відносин у Республіці Польщі

Стаття присвячена вивченню проблемних питань конституційно-правового регулювання мовної політики, мовних відносин в Республіці Польща, які прямо чи опосередковано впливають на історичний, культурний та соціально-політичний розвиток цієї держави.

У дослідженні наводяться і вивчаються наявні проблеми та досягнення держави у цій сфері. Першочергова увага спрямована на історико-правовий вектор розвитку мовного питання, адже означена послідовність та хронологія викладеного матеріалу дозволяє відтворити логіку еволюції наукової думки та її практичного втілення в нормативно-правових актах.

Проведений аналіз польського законодавства, а саме: статті 27 Конституції Республіки Польща, Закону «Про польську мову» та Закону «Про національні та етнічні меншини

та регіональну мову», а також окремих міжнародно-правових актів, що стосуються цього питання, достатньо повно розкриває зміст сучасного регулювання мовної політики цієї держави. Важливість і необхідність даного дослідження підкріплюється тим фактом, що у контексті сучасних змін геополітичної ситуації означені питання включені до соціально-політичного порядку денного, а їх вирішення передбачає обов'язкове конституційно-правове регулювання, а також його удосконалення.

Досліджені у статті питання можуть бути корисними не лише в контексті Польщі. Мовна політика України сьогодні набуває все більшої ваги та актуальності. Відтак, наведені аргументи на користь закріплення конституційного статусу державної мови та захист на законному рівні представників національних та етнічних меншин є важливими аспектами національного законодавства сьогодні.

На основі проведеного дослідження підводяться підсумки щодо особливостей формування польської мови під впливом історичного, соціального та політичного чинників, стану мовної ситуації в Польщі загалом, а також щодо особливостей конституційно-правового закріплення статусу польської мови та конституційно-правових гарантій мовних прав національних меншин у Республіці Польщі зокрема.

Наведено авторський погляд щодо вдосконалення мовного законодавства, та забезпечення функціонування чинних норм.

Петришина М.О., Грінченко М.О. Конституційно-правове регулювання мовних відносин у Республіці Польщі. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023, №5. С. 50-53. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2023/9.pdf

УДК 340.12:342.37:172.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/21>

**О. О. Кравчук,
І. Б. Остащук**

***Конституційне право і ритуал: присяги
Чарльза III***

Проаналізовані присяги Короля Чарльза III як важливий елемент легітимізації влади глави держави у Сполученому Королівстві Великої Британії і Північної Ірландії та приклад поєднання права й ритуалу в контексті суспільних відносин. Конституційна процедура вступу монарха на посаду є довготривалою – офіційні церемоніали легітимізації влади включають кілька етапів і займають декілька місяців. Король складає 4 присяги: 1) неофіційна Декларація, що проголошується на першому засіданні Таємної ради; 2) присяга щодо безпеки Церкви Шотландії (Шотландська присяга); 3) Декларація Вступу; 4) Коронаційна присяга.

Король Чарльз III проголосив неофіційну Декларацію та Шотландську присягу, і був офіційно проголошений новим Королем 10 вересня 2022 р. на першому засіданні Таємної ради. Церемонію коронації, під час якої Король склав дві присяги – Коронаційну присягу та Декларацію про вступ, було проведено 6 травня 2023 року.

Королівські присяги відтворюють низку базових правових цінностей, на яких має ґрунтуватися добре правління глави держави. Всі вони згадують закони – акти, прийняті Парламентом. Основою першої присяги нового Короля (неофіційної, особистої Декларації) було проголошення ним зобов'язання керуватись при виконанні своїх обов'язків порадою парламентів народів і територій, монархом яких він є.

Присяга щодо безпеки Церкви Шотландії також згадує про юридичні питання: про приписаний конкретним законом (актом парламенту) обов'язок монарха підтримувати привілеї відповідної Церкви. Суворе виконання сувереном покладеного давнім (але чинним) законом обов'язку підкреслює наступність влади і те, що вона ґрунтується на законах.

Взяття Сувереном на себе обов'язку управління народами на основі законів та звичаїв і реалізація закону й справедливості – яскраво виділяються в Коронаційній присязі (з них розпочинається ця присяга). Коронація є особливою літургією Церкви Англії, в якій збережені всі частини давнього богослужіння

легітимізації влади монарха та наділені змістом біблійного символізму через усталену в середні віки форму складання присяги.

Кравчук О.О., Остащук І.Б. Конституційне право і ритуал: присяги Чарльза III. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023, №4. С. 94-100. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/21.pdf

УДК 340.15(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/9>

**В.О. Рум'янцев,
К.М. Лісогорова,
О.М. Сіваш,
С.Л. Гоцуляк**

Судова система в Україні часів Української Народної Республіки

Метою дослідження є виявлення зусиль української влади під час революції 1917–1921 років з розбудови оптимальної, доступної, ефективно діючої судової системи з опорою на наукові дослідження у галузі судоустрою, досягнення світового і власного історичного досвіду, з урахуванням традицій і менталітету українського народу у галузі судоустрою. Протягом декількох місяців після лютневої революції 1917 р. на українських землях була здійснена спроба, з одного боку, прилаштувати стару судову систему до потреб нового часу, а з іншого – подолати революційні тенденції у створенні надзвичайних революційних судових установ. З прийняттям курсу на національно-державне відродження України, після створення Української Центральної Ради, було багато зроблено для створення власної судової системи, яка б відповідала духу українського народу, його праворозумінню. В перші місяці після повалення самодержавства в питаннях організації та діяльності судової системи в українських губерніях панував певний хаос, але і відбувалися кроки до налагодження судівництва, побудови його на демократичних засадах, наближенні судових інституцій до населення, підвищенні їх ефективності.

Це виявлялося в ліквідації воєнно-польових судів, станових особливих присутствій, земських дільничних начальників, а натомість відновлені мирової юстиції. Аналіз судового законодавства УНР дає підстави стверджувати, що за основу була взята класична триступенева судова система: окружний суд, судова палата (апеляційний суд), Генеральний суд. Розкрито спроби відновити мирову юстицію у вигляді мирових судів, які були найбільш доступні для населення, мали спрощену процедуру розгляду справи і розв'язували значну кількість справ, важливих для населення. Укладення Брестського миру і фактична окупація території України німецькими та австро-угорськими військами, призвели до запровадження їх воєнно-польових судів та розповсюдження їх юрисдикції на українське населення, проти чого намагалася боротися українська влада.

Рум'янцев В.О., Лісогорова К.М., Сіваш О.М., Гоцуляк С.Л. Судова система в Україні часів Української Народної Республіки. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023, №4. с. 49-52. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/9.pdf

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/15>

М.М. Єрофєєва

До питання співвіднесення понять «правова держава» та «соціальна держава»

У статті на підставі аналізу визначення понять «правова держава» та «державна соціальна» та їх принципів функціонування, здійснено дослідження однієї з актуальних проблем конституційного права, а саме: проблему співвіднесення понять «правова держава» та «соціальна держава».

Наголошується, що вирішення проблеми співвіднесення правової держави та держави соціальної має важливе практичне значення для формування курсу подальшого розвитку держави. Не менш значущим наукове

обґрунтування співвідношення моделей правової та соціальної держави є й для науки.

Мета статті полягає в аналізі визначень понять «правова держава» та «соціальна держава», виявлення їх основних принципів, а також дослідження наявних поглядів щодо співвідношення цих понять.

У роботі проаналізовані погляди античних філософів та правознавців щодо поняття «правова держава», наведено сучасне визначення цього поняття та основні принципи, до яких відносять: 1) верховенство права; 2) розподіл влади; 3) пріоритет прав і свобод людини; 4) високий рівень загальної та правової культури громадян; 5) взаємна відповідальність особи та держави. Надано визначення поняття «соціальна держава». Доведено важливість наукової класифікації для пізнання явища та наведено класифікацію моделей сучасної соціальної держави.

У статті наведено два основні підходи до співвідношення понять «правова держава» та «держава соціальна»: 1) надано обґрунтування єдності ознак соціальної та правової держави; 2) та їх суперечності; наведено співвіднесення таких понять з точки зору логіки як науки.

Авторами вбачається, що велика роль під час аналізу належить принципу субсидіарності, основна ідея якого полягає в тому, що центральна та регіональна влада повинна втручатися в діяльність органів місцевого самоврядування лише тоді, коли територіальна громада не може задовольнити свої потреби.

Автори вважають, що тільки соціально-правова держава забезпечує повноцінний захист та реалізацію всього комплексу прав і свобод людини і громадянина.

Єрофєєва М.М. До питання співвіднесення понять «правова держава» та «соціальна держава». *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023, №4. с. 74-77. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/15.pdf

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/16>

В.Ю. Ільєнко,

Д.Ю. Ільєнко

Забезпечення обміну інформацією в процесі взаємодії органів державної та судової влади

У статті приділено увагу становленню інформаційно– телекомунікаційних процесів, як одного із проявів взаємодії органів державної та судової влади. Досліджено поняття комунікації суб'єктів владних повноважень, таких як органи судової та державної влади в контексті обміну інформації за для виконання завдань та функцій держави, а також відображення та закріплення вказаних процесів на законодавчому рівні. Обґрунтовано необхідність модернізації інформаційно-телекомунікаційних процесів. Визначено, що результатом успішного функціонування інформаційно-телекомунікаційних процесів у сфері обміну інформацією між органами державної та судової влади, є швидка та своєчасна обробка інформаційних запитів, що здійснюється в автоматичному режимі захищеному від втручання сторонніх осіб. Проаналізовано напрями правового регулювання процедури інформаційно-телекомунікаційних процесів з огляду на існуючий досвід. Визначено шляхи вдосконалення правового регулювання інформаційно-телекомунікаційних процесів у нашій державі. У статті досліджено шляхи функціонування інформаційно-телекомунікаційних процесів через аналіз норм чинного законодавства, зокрема Законів України «Про інформацію», «Про захист персональних даних», «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах». Зроблено висновок, що нормативно-правове поле в країні загалом відповідає міжнародним та новітнім національним практикам впровадження та функціонування інформаційно-телекомунікаційних систем та баз даних, що є необхідними сталого функціонування суб'єктів владних повноважень та відповідності вказаних процесів запитам часу. На основі проведеного аналізу, запропоновано створити центральну базу даних, що займатиметься

обробкою відповідних запитів суб'єктів владних повноважень. Також запропоновано внести зміни до норм діючого законодавства, за для подолання бюрократичних перепон на шляху обміну інформацією суб'єктами владних повноважень, під час виконання останніми функцій держави. Зроблено висновок про те, що впровадження сучасних-інформаційно-телекомунікаційних процесів полегшить роботу суб'єктів владних повноважень, зокрема органів державної та судової влади, а також дасть змогу прискорити вказані процеси та скороти видатки держави у цій сфері.

Ільєнко В.Ю., Ільєнко Д.Ю. Забезпечення обміну інформацією в процесі взаємодії органів державної та судової влади. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023, №4. С. 78-80. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/16.pdf

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/18>

**Т.О. Коломоєць,
Д.С. Крємова**

Чи можна вважати законопроект № 9151 «Про внесення змін до КАС України, ЦПК України та ГПК України щодо особливостей роботи судів та суддів під час дії воєнного чи надзвичайного стану» як такий, що пропонує збалансовану модель особистої безпеки та розумного строку?

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України, поряд з іншими питаннями, врегулювання яких вимагає концентрації зусиль законодавства, своє чільне місце посідають питання забезпечення захисту прав, свобод, законних інтересів осіб у їх відносинах із суб'єктами публічної адміністрації, в т.ч. в порядку адміністративного судочинства, з акцентом на зумовлені викликами часу проблеми останнього. Серед таких – безпека суддів та працівників суду у світлі постійних загроз обстрілів й повітряних тривог, руйнувань приміщень суду, що

взагалі актуалізує питання можливості перебування зазначених осіб у приміщеннях суду під час розгляду справ, підготовки й підписання процесуальних документів. Водночас, зумовлені зазначеними загрозами постійні перенесення дат розгляду справ порушують питання дотримання принципу розумності строків адміністративного судочинства. Не зважаючи на корегування засад адміністративного судочинства, із забезпеченням можливості дистанційного (віддаленого) розгляду справ, у частині надання такої можливості для учасників провадження, участь судді та працівників суду, насамперед секретаря судового засідання, і до цього часу залишається відкритим. Навіть, із впровадженням правового режиму воєнного стану у державі, адміністративне судочинство має здійснюватися, а отже має забезпечуватися участь у розгляді справ судів та секретарів судового засідання й водночас дотримуватися розумні строки для розгляду справ із тим, щоб забезпечити захист прав, свобод та законних інтересів приватних осіб у їх відносинах із суб'єктами публічної влади. Фактично актуалізується питання пошуку такої нормативно-правової моделі, яка б надавала можливість як гарантувати особисту безпеку суддів та секретарів судових засідань, так і дотримання розумних строків розгляду останніх. Як наслідок, законодавець запропонував кілька можливих варіантів вирішення цього питання у вигляді законопроектів, серед яких і законопроект № 9151, який пропонує модель, яка однозначно гарантує можливість для дистанційної участі у судовому розгляді справи суддів, працівників апарату судів, а також віддаленої можливості підготовки та підписання процесуальних документів (безпековий аспект) й усуває передумови для порушення одного із базових принципів адміністративного судочинства – розгляд справ у розумні строки навіть в «складних» умовах функціонування держави, тобто модель «збалансованості» особистого безпекового аспекту й дотримання засадничих положень самого адміністративного судочинства.

Коломоєць Т.О., Кримова Д.С. Чи можна вважати законопроект № 9151 «Про внесення змін до КАС України, ЦПК України та ГПК України щодо особливостей роботи судів та суддів під час дії воєнного чи надзвичайного стану» як такий, що пропонує збалансовану модель особистої безпеки та розумного строку. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023, №4. с. 84-87. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/18.pdf

УДК 351.713(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/20>

М.О. Кравець

Конституційні засади функціонування органів місцевого самоврядування під час умов дії воєнного стану

Стаття присвячена аналізу та висвітленню питань конституційних засад функціонування органів місцевого самоврядування під час умов дії воєнного стану. У статті зазначається про особливості сучасного українського правового режиму – воєнного стану, адже воєнний стан характерно впливає на діяльність органів місцевого самоврядування. Підсилюючи особливість ваги саме на забезпеченні прав та подальшому гарантуванні діяльності місцевого самоврядування. Особливу увагу приділено забезпеченню функціонування принципів самостійності та збереженню автономності місцевими органами самоврядування у спільній діяльності з військово-цивільними й військовими адміністраціями. Однією з основних особливостей повинно зберігатись автономність органів місцевого самоврядування на законодавчому рівні, непорушності їх повноважень, недопущень свавіль та узурпації. Наведено приклади стосовно особливостей дотримання самостійності органами місцевого самоврядування у виконанні свої основних функцій. Підкреслено важливість зосередження уваги на ефективних практиках забезпечення організаційно-правових основ в діяльності органів місцевого самоврядування як місцевих

осередків, які першочергово забезпечують підвищення оборонної ефективності держави та органах що на пряму дотримують та забезпечують функціонування права людини.

Розглянуто функції та методи закріплення чинним законодавством умов здійснення своїх першочергових завдань органами місцевого самоврядування.

Також, у статті визначається процес передачі повноважень органів місцевого самоврядування військовим адміністраціям. Про аргументовано основні рішення і постанови органів місцевого самоврядування у період бойових дій на їх території та процесуальних дій у разі порушення основоположних засад із боку держави.

Кравець М.О. Конституційні засади функціонування органів місцевого самоврядування під час умов дії воєнного стану. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023, №4. с. 91-93. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/20.pdf

УДК 342.56

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/24>

А.В. Пекарчук

Конституційно-правові основи здійснення правосуддя: пропедевтичний аспект

Актуальність дослідження обумовлена потребою реалізації європейського вектору розвитку України. Ефективне правосуддя є тим фактором, що обмежує можливе свавілля органів публічної влади, засобом притягнення винних осіб до юридичної відповідальності, зокрема, кримінальної. Саме ефективне правосуддя створює передумови до належної реалізації приписів справедливого законодавства, до виконання органами публічної влади покладених на них повноважень, що і створює підґрунтя для існування у соціумі правопорядку

Вказується, що сутність конституційно-правового забезпечення правосуддя визначається сприйняттям самої Конституції

та конституціоналізму; конституційне право слід розглядати не як галузь національного законодавства, а як основу для функціонування усієї національної системи права.

Відзначається, що суспільні відносини у сфері правосуддя регулюються окремим конституційно-правовим інститутом, норми якого викладено у розділі VIII Конституції України. Аналізуються конституційні зміни цього інституту.

Акцентується увага на закріпленні верховенства права як основи прийняття рішень суддею, на закріпленні в межах одного інституту (правосуддя) норм про діяльність прокуратури та адвокатури, а також на запровадженні інституту конституційної скарги.

Аналізуються окремі аспекти закріплення та реалізації права на справедливий суд (в аспекті діяльності Європейського суду з прав людини).

Резюмується, необхідність систематичного моніторингу здійснення правосуддя задля реалізації мети розбудови правової держави, що обумовлює відповідний напрям дослідження вітчизняної правничої науки.

Підґрунтям конституційно-правових основ здійснення правосуддя є положення, що відображають аксіологічні цінності західної правової культури – верховенство права, незалежність і неупередженість суду, право на справедливий суд. Важливими питаннями, які потребують розв'язання засобами конституційно-правового регулювання є визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду та створення військових судів.

Пекарчук А.В. Конституційно-правові основи здійснення правосуддя: пропедевтичний аспект. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023, №4. с. 110-112. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/24.pdf

УДК 347.91

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/57>

**С.В. Щербак,
А.В. Кожевнікова**

Електронізація судочинства: сучасний стан та орієнтири розвитку електронного суду в Україні у світлі цивільного процесу

Стаття присвячена дослідженню сучасного стану та орієнтирів розвитку електронного суду в Україні через призму цивільного процесу. Здійснено аналіз генези електронного судочинства та функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, починаючи з часу його законодавчого унормування до ЦПК України, тобто з 2017 року і по даний час, процесу формування функціоналів Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи тощо. Обґрунтовано, що законодавча регламентація ЄСІТС лише започаткувала розробку та запуск нового програмного забезпечення у судах, однак практичне втілення проєкту електронного суду виявилось більш складним, а тому через різні обставини у повноцінному режимі система поки не запрацювала. Запропоновано вживати низку понять, що уособлюють електронне судочинство, а саме електронна справа, електронні докази, електронний розгляд справи, електронне судове рішення та, нарешті, електронний суд, узагальнюючий термін «електронізація» судочинства, під якою слід розуміти існуючу тенденцію (яка здатна перерости у закономірність), що полягає у значному розширенні застосування електронних технологій у цивільному судочинстві. Обґрунтовано необхідність заміни назви підсистеми ЄСІТС «Електронний суд» з огляду на стале сприйняття терміну «електронний суд» не лише пересічними громадянами, але й юридичною спільнотою у більш широкому форматі, як всієї системи електронного судочинства загалом. Зроблено висновок про потребу переосмислення філософії правосуддя, що у контексті загальної тенденції сервісної держави зміщується у площину, де суд є надавачем послуг, а учасники справи (користувачі ЄСІТС) – їх споживачами. Висвітлено питання визначення орієнтованості програми, що традиційно притаманне будь-якому державному органу, з урахуванням внутрішніх та зовнішніх

користувачів. Окреслено орієнтири подальшого розвитку електронного суду, та зроблено висновок, що на сучасному етапі розробки ЄСІТС не вдалося сформулювати чітке уявлення про те, яким буде електронне судочинство найближчим часом, а тому наразі стоїть питання вибору стратегічного завдання: модернізація та розширення функціональності існуючої моделі електронного суду чи більш глобальне – здійснення цифрової трансформації правосуддя, зумовлене пошуком нової, більш ефективної, моделі електронного судочинства, основою якої мають стати елементи, запозичені з найбільш успішних механізмів електронного судочинства розвинених країн. Висвітлено проблемні питання існуючої моделі електронного судочинства, зокрема функціонування централізованого модулю

авторозподілу; запровадження підсистеми «Електронний суд» та «Електронний кабінет» в Київському апеляційному судді; об'єднання усіх судових програм документообігу в Єдину підсистему документообігу та збереження даних у централізованому файловому сховищі.

Зроблені пропозиції, спрямовані на удосконалення та модернізацію функціоналів Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

Щербак С.В., Кожевнікова А.В.
Електронізація судочинства: сучасний стан та орієнтири розвитку електронного суду в Україні у світлі цивільного процесу. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2023, №4. С. 238-242. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/57.pdf

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:**

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

№ 6 (109) 2023

(01 червня - 30 червня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Комп'ютерна верстка:
Н. Крапіва

Підп. до друку 07.07.2023.
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 6,45.
Наклад 21 пр.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 1390 від 11.06.2003 р.